AIDAI

1949

NR. 22

TURINYS

Psl.

Kun. Dr. A. Baltinis — Atgaila ir prisikėlimas 1
J. Kėkštas — Naktis be rimų (eilėraštis) 3
Bernardas Brazdžionis — Paryžiaus įspūdžiai (eilėraščiai) 4
Juozas Girnius — Amžinybės perspektyva ir laiko horizontas 6
Vincas Kazokas — Žvilgsnis į Čiurlionį 13
Zenonas Ivinskis — Lietuvių kultūros problemos 17
Antanas Vaičiulaitis — Apie didįjį katiną (pasaka) 24
Simas Sužiedėlis — Jaunimas šeimoje ir organizacijoje 27
Jonas Grinius — Gulbės giesmė (IV. Ištikimybės byla) 34
A. Palšaitis — Ariekinas (eilėraštis) 41

KŪRYBOS PASAULY

Izidorius Vasyliūnas — Naujos Banaičio dainos 42
A. Džiugėnas — Po pietų žvaigždėm 43
Antanas Mažiulis — Iš gęstančio židinio 44
Paulius Jurkus — Lietuvių dailininkai į pasaulį 45
D. J. — Dvi knygos jaunimui 46
J. Grinius — Literatūros premijų įteikimo paraštėje 47

AKADEMINIS GYVENIMAS

Gajos korporacijos sukaktis 48
Studentų ateitininkų žiemos stovykla 48

ILIUSTRACIJOS

Karalienė Barbora Radvilaitė — Žygimantienė — graviūra (viršelių pirmame puslapyje)
Tėviškės saulėje (nuotrauka K. Daugėlos) 9
M. K. Čiurlionio portretas (foto) 13
M. K. Čiurlionis — Mergelė (Iš Zodiako ženklų) 16
V. Belopetravičius — Saulys ir katinas (Iliustracijos) 26
A. Vaičaitis — Turgus (piešinys) 33
G. Mičiulytė — Krasauskienė — „Freiburgas" (plakatas) — viršelių 4-tame puslapyje.

Lietuvi, kur bebūtum, skaityk AIDUS —
pasaulio lietuvių žurnalą!

AIDAI
MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS
1949 METAI BALANDŽIO MĖNUO Nr. 22

ATGAILA IR PRISIKĖLIMAS

DR. A. BALTINIS, VOKIETIJA

Visos didžiosios žmonijos problemos dar niekada nebuvo išspręstos kokiais nors bendrais įstatymais, bet visada tik atskiro individo vidinio nusistatymo pakeitimu, visada tik pavienio asmens vidaus atsinaujinimu. Jei buvo laikų, kada įsigilinimas į save buvo nelygstamai reikalingas ir tikras, tai tokia kaip tik yra mūsoji dabartinė katastrofiškoji epocha[1]. Tai yra gili tiesa, kurią yra pamiršę modernieji laikai. Blogio problema visais amžiais buvo aktuali, ir visais amžiais kova su piktu pareikalaudavo pačių didžiausių žmonijos pastangų. Bet ypač dabar negirdėtu savo grėsmingumu yra iškilęs blogio viešpatavimas. Dabar blogis pakerta ne tik atskirų individų, bet ištisų tautų ir net visos žmonijos gyvybines šaknis. Bombų sugriauti miestai, kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose esančių vergų kančios, tūkstančių ištremtųjų ir be tėvynės likusiųjų skundas, piktųjų jėgų augimas ir gerųjų neryžtingumas, nežinia, nesaugumas ir rytdienos netikrumas daro žmonijos išvaizdą be galo tragingą ir kelia pasaulyje tikrą apokaliptinę nuotaiką.

Ir kokia gali būti šita blogio viešpatavimo prasmė? ne kitokia, kaip ta, kad žmonės bent kartą pajustų ir pradėtų suprasti Dievo neišmatuojamą išmintį ir pamoką, kuri slepiasi tamsiame mūsų laikotarpyje - nelaukti nei laikinojo nei amžinojo išganymo iš kūrinių, bet iš Kūrėjo. Žmonija vis dar laukia išganymo iš kūrinių: blogiui naikinti kuria įvairas teorijas, keičia valstybių santvarkas, daro socialines reformas, naikina kai kurias rases, net ištisas tautas. Bet visos šios priemonės pasirodo nesekmingos. Jos, užuot blogį sumažinosios, jį tik padidina. Ką tai rodo? Tai rodo, kad blogis nenugaliamas technikinėmis, kultūrinėmis ar socialinėmis priemonėmis; kad blogiui nugalėti reikalinga dieviškų priemonių, gaunamų ne iš kūrinių, bet teikiamų paties Kūrėjo. Šitų dieviškų jėgų žmogus gauna iš Kūrėjo religijoje. Religija yra dieviškųjų jėgų šaltinis žmonijai. Kiekvienos religijos esminę dalį sudaro mokslas apie atgailą ir išganymą. Bet ypač tai žymu Krikščionybėje, kuri juk ir yra išganymo religija.

Deja, modernusis žmogus, laikydamas šią regimąją tikrovę vienintele ir jos pažinimą remdamas tik jusėmis, yra visai netekęs supratimo, kas yra religija, o juo labiau, kas yra esminė ir svarbiausioji jos žymė - atgalia. Kadangi atgaila liečia praeitį, tai mūsų laikų žmogus ją visiškai sunaikina ir paskelbia nesveikos vaizduotės padaru, nes jis yra įpratęs į viską žiūrėti pro gamtamokslio akinius ir gamtos mokslo metodus taiko visoms pažinimo sritims, net metefizikai ir religijai.

Iš tikro, žiūrint į viską gamtamkslio akimis ir taikant jo pažinimo metodus visoms sritims, net dvasios sričiai, gaunama išvada, kad viskas vyksta pagal iš anksto nustatytus dėsnius, kad ir žmogus įspraustas į geležinius kosmo rėmus; jis tesąs tik kosmo vyksmo dalis, tik mechaninių, termodinaminių, elektrinių, cheminių ir kitų gamtos įstatymų kryžiavimosi rezultatas. Jame visa, kas vyksta, vyksta pagal priežastingumo ir būtinumo dėsnius, yra tik cheminių reakcijų ir fiziologinių reiškinių išdava: turi įvykti taip, o ne kitaip. Tokiu atveju šitame žmogaus supratime kokią prasmę gali turėti atgaila? Ar nėra tai tik beprasmis savęs kankinimas, savęs apgaudinėjimas, gryna iliuzija, tuščias ir betikslis laiko gaišinimas, norint pakeisti tai, kas nepakeičiama? Šitaip galvoja modernusis žmogus ir atgailą išbraukia iš savo gyvenimo. Iš čia klya jo ir visos žmonijos gyvenimo tragika.

Tačiau gamtinė tikrovė nėra vienintelė, ir žmogus nėra tik šios tikrovės padaras, jos dėsnių susikryžiavimas. Tikrovė yra daug platesnė negu vien gamtinė, ir žmogus yra daug daugiau negu šios tikrovės jėgų santykis. Žmogus savo dvasia peržengia šios tikrovės ribas ir turi savo šaknis Anapus. Jame tad veikia kitokie dėsniai, kurie nėra

[1] Plg. C. G. Jung, Über Psychologie des Unbewußten, Zürich 1943, psl. 9.

mechaniniai, termodinaminiai, cheminiai ar fiziologiniai, bet dvasiniai, būdingi dvasiai ir nepriklausą šios tikrovės sričiai. Jo patirtis siekia daug toliau, negu akimis mato, ausimis girdi ar pojučiais patiria. Ir priežastingumo dėsnis turi vienokią prasmę gamtoje ir kitokią dvasios srityje. Žmogaus praeitis yra visai kitokia negu gamtos. Ji yra glaudžiai susijusi su jo asmenybe: tai jo praeitis. Įvykiai joje neina vienas paskui kitą priežastingumo ar būtinumo dėsniais, bet vyksta visai kitaip - pagal dėsnius, kurie yra būdingi dvasiai. Dvasios dėsnių valdoma praeitis žmoguje neišnyksta neatšaukiamai, kaip gamtoje, bet kaupiasi jo pasąmonėje ir gali iškilti į sąmanę kiekvieną dabarties akimirksnį. Sąmoningoji siela yra tik maža salelė begalinio okeano, nesamoningosios psichės viduryje, sako C. G. Jungas [2]. Šitoji pasąmonė talpina savyje mums kenksmingas jėgas: tamsias aistras, žemus linkimus, primityvaus žmogaus, o gal ir žvėries psichologiją. Šios tamsios pasąmonės jėgos yra mūsų blogų veiksmų priežastimi ir, jei sąmoningoji siela sueina su jomis į konfliktą, jos taip pat yra priežastis neurozų, histerijos ir kitų dvasinių ligų. Šios pasąmoninės jėgos išsivysto toliau, sudaro vadinamuosius psichinius kompleksus, kurie nuolatos auga ir skleidžiasi. Jie gaus pilną savo išsiskleidimą žmogaus gyvenimo pabaigoje, (jei nekalbėsime apie gyvenimą po mirties). Gyvenimo pabaigoje tad ir atsiskleis pilnas žmogaus ir jo darbų vertingumas. Vadinas, žmogus nėra užbaigtas pagal savo dvasinę struktūrą, bet nuolatos tampa: praeitis daro įtakos dabarčiai ir formuoja ateitį.

Dėl šių dėsnių, pagal kuriuos vyksta mūsų dvasinis gyvenimas, visą savo praeitį kiekvieną dabarties akimirksnį turime savo asmens galioje. Mes galime į savo praeitį „įsiveržti", ją pakeisti ir suteikti jai naują kryptį. Tai mes atliekame atgailos veiksmu. Atgailos veiksme ir tik jame atsiskleidžia žmogaus asmens gelmės ir tose gelmėse glūdinti kaltė, iš kurios ir kyla visoks blogis. Čia ir glūdi visa atgailos prasmė: ji atskleidžia blogio šaltinį - kaltę. Atgaila - tai tas dvasios veiksmas, kurio žmogus įeina į vaso pasąmonės labirintus, nušviečia juos ir atskleidžia veikima tų paslaptingų jėgų, kurios sudaro mumyse kaltės pajautimą bei pergyvenimą. Be atgailos kaltės pažinimas, lemiantis visą žmogaus gyvenimą ir net istorinį vyksmą, būtų žmogui visai neprieinamas.

Bet čia atgailos veiksmas dar nesibaigia. Atgaila ne tik atskleidžia blogio šaltinį - kaltę, bet ji šią kaltę ir sunaikina ir tuo užkerta kelią toliau jai vystytis. Be atgailos kaltė vis toliau skleistųsi, pripildytų visą asmens turinį, įsilietų į visus žmogaus veikmus ir gamintų vis naujų nusikaltimų. Kaltė, augdama ir stiprėdama, aprėžtų visus asmens veiksmus ir nukreiptų juos blogio kryptimi. Žmogus liktų iš anksto apspręstas blogiui ir netektų laisvės. „Šis okeanas", sako Jungas, „yra tik palyginimas, bet jis simbolizuoja sąmonės laisvę apribojančią ir sąmonei gręsiančia pasąmonės galią... Sieloje visuomet yra kažkas, kas turi galios apriboti moralinę laisvę ir kartais visai ją sunaikinti" [3]. Atgaila tad, pakirsdama blogį pačioje jo užuomazgoje ir jį sunaikindama, išlaisvina žmogų iš pasąmonės jėgų grėsmės. Be atgailos jis pamažu netektų laisvės, atsiduotų vien žemųjų jėgų ir fiziologinių dėsnių mechanikai, kurios įtakoje išnyktų laisvė, sunyktų asmenybė ir žmogus taptų bejėgis įrankis stipresnių ir jam nežinomų jėgų žaidime. Atgailos kelias yra kelias į laisvę, į asmenybės išsiskleidimą ir visų žmoniškųjų galių harmoningą veikimą.

Sunaikindama kaltę ir jos veikimą, atgaila pažadina žmoguje naujų kūrybinių jėgų, kurios glūdi žmogaus dvasioje ir kurioms kaltė neduoda pasireikšti. Pašalinus kaltę, šios kūrybinės jėgos savaime atgyja, pripildo žmogaus asmens visumą, skatina jį prie naujų žygių, atpalaiduodamos jame glūdinčių ir neišnaudotų jėgų rezervuarus. Tuo būdu atgaila tampa žmogaus kūrybingumo, veiklumo ir džiaugsmo šaltiniu.

Nušviesdamas žmogaus asmens gelmes, atgaila pakerta puikybę, kuri žmoguje kuria iliuzijas, neleisdama savęs tikrai pažinti, o leidsdama iš praeities iškilti tik tam, kas glosto savimeilę, ir nuslėpdama tai, kas mums nemalonu. Todėl žmogui sunku yra prisipažinti ne kitiems, bet sunkiausia yra jam prisipažinti pačiam sau. Jei jau žmogus pats prieš save „kapituliuoja", tai jam prisipažinti kitam darosi visai lengva ir net būtina. Tai vaizdžiai ir psichologiškai pagristai parodo Dostojevskis „Nusikaltimo ir bausmės" knygoje.

Sunaikindama puikybę, atgaila įgalina mus teisingai save įvertinti. Sugriaudama mūsų iliuzijas, ji atskleidžia mums naujų perspektyvų, kuriose senąjį savo Aš pamatome toli atsilikusį nuo to idealiojo Aš, kurio pasiekimas ir sudaro visą mūsų dorovinių pastangų prasmę. Atgaila tampa mūsų teisingo savęs pažinimo, įvertinimo ir tobulinimosi veiksnys.

Vadinas, atgaila atskleidžia mumyse blogio šaltinį - kaltę, ją sunaikina, išlaisvindama mus nuo tolimesnio jos veikimo ir tuo apsaugodama mūsų asmenybę nuo sunykimo. Žadindama naujų kūrybinų jėgų, ji mus stumia į veikimą, duoda išgyventi iš to veikimo kylantį džiaugsmą ir apsaugo nuo iliuzijos perdėtai save vertinti. Šio veikimo dėka ji sukuria mumyse naują būseną, pažadina mus naujam gyvenimui, naujam prisikėlimui, duoda pradžią naujam dvasiniam pavasariui. Atgaila todėl yra pozityvus veiksnys žmogaus gyvenime. Ji griauna tik tai, kas žmogaus gyvenime yra žalinga, ir griauna tik todėl, kad ant tų griuvėsių galėtų kurti naują tobulesnį gyvenimą.

Bet ir čia dar nesibaigia atgailos veikimas. Krikščionybė moko, kad pirmoji kaltė pakenkė visiems žmonėms, kad ji išsiskleidė laike ir erdvėje ir davė istorijoje baisių pasėkų. Bet ne tik pirmoji kaltė buvo tokia. Savo prigimtimi tokia yra kiekviena kaltė. „Tai ir yra blogo darbo prakeikimas", sako Schilleris, „kad jis gimdo vis naujų blogybių." Kaltė nepasilieka asmens ribose, bet jas peržengia, skleidžiasi aplinkoje, apima šeimas, tautas ir pagaliau net visą žmoniją. Atskiros kaltės liejasi į vieną, viena kitą papildo ir ugdo, kol iš jų susidaro viena didžiulė žmonijos kaltė. Ši didžioji kaltė, susikristalizavusi žmonijos pasąmonėje, pagaliau išsiveržia streikais, revoliucijomis, nežmoniškais karais, koncentracijos stovyklomis, priespaudos rėžimais bei kitomis baisiomis žmogaus elgesio formomis. Ne karai ir kitos katastrofos gimdo blogybes, ne jie yra jų priežastimi, bet kaltė, nenaikinama atgailos ir brėstanti istorijos vyksme. Karai yra tik išviršinis pasirreiškimas

[2] Plg. Psychologie und Religion, pls. 151.

[3] Plg. C. G. Jung, Psychologie und Religion, 152 - 154 psl.

to blogio, kuris jau seniai, gal prieš šimtmečius išaugo ir subrendo žmonijos pasąmonėje [4]. Visi žmonės ir visos tautos, vienos mažiau, kitos daugiau, prisidėjo prie šios bendrosios kaltės susidarymo, įnešdamos savo dalį, todėl visos yra atsakingos ir teisingai kenčia už savo kalčių pasekas.

Kaltės visuotinimą turi atitikti atgailos visuotinumas. Atgaila, kaip ir kaltė, turi peržengti individualios sielos ribas ir išsiskleisti aplinkumoje, apimti šeimas, tautas ir žmoniją. Ji turi prasiveržti kaip kūriančioji ir stačiančioji jėga visu gyvenimo pločiu. Tokiu viso gyvenimo mastu atgaila pasireiškė viduriniais amžiais. Atsiskyrėlių būriai, atgailojantieji ordenai, didžios atgailos procesijos, vigilijos, milžiniškos katedros su savo tamsiais skliautais ir liturgijų ritmas buvo tai atgailos pasireiškimas gyvenimo tikrovėje. Didelė atgailos banga ritosi per Europą, sunaikindama senojo pasaulio kaltę. Ji atpalaidavo naujų dvasinių jėgų, kurių įtakoje ir susikūrė krikščioniškoji kultūra. Ji dabar yra Vakarų pasididžiavimas ir jos žlugimas gąsdina pasaulį.

Ir didžioji mūsų laikų kaltė, paskutiniais dviem karais išsiveržusi dar istoijoje negirdėtu žiaurumu ir didumu, gali būti sunaikinta tik visuotina atgaila, kurios didumas atitiktų kaltės didumą. Visuotinis kaltės pergyvenimas ir visuotinė atgaila yra vienintelis ir tikras kelias ne tik į atskirų asmenų, bet ir į tautų ir į visos žmonijos geresnę ateitį. Be šios visuotinės atgailos nieko nepadės nei geriausioji valstybės vyrų valia, nei politinė išmintis, nei demokratinė valstybių santvarka, nei jungtinių tautų organizacija, ne pagaliau bendras viso pasaulio parlamentas. Kol žmonijos sąmonę slėgs kaltė, kol atgaila jos nesunaikins, tol ji įvairiais, vis baisesniais pavidalais reikšis gyvenime ir griaus žmonių pastangas. Jei atgailos nedarysite, visi pražūsite, įspėja Kristus.

Tikrąją savo prasmę atgaila gauna iš Krikščionybės. Čia kaltė suvokiama kaip Dievo nustatytosios tvarkos ardymas, kosmo harmonijos pažeidimas, Kūrėjo niekinimas ir Jo valios laužymas. Kaltė dabar gauna šiurpulingą nuodėmės vardą. Jos visas didumas ir baisumas išryškėja Kristaus kančios dramoje. Nuodėmei sunaikinti neužtenka žmogaus jėgų, bet ji reiklauja paties Dievo atgailos. Tik dieviškosios atgailos veiksmas, įvykęs Golgotoje, pajėgia kūrinį vėl sujungti su Kūrėju, perteikti jam dieviškųjų jėgų malonės pavidalu. Ši malonė tik viena pajėgia perkeisti žmogų, pripildyti jo asmenį dievišku turiniu ir suteikti visiems jo darbaums amžinos vertės ir prasmės. Per atgailą čia įvyksta žmogaus ir kosmo sudievinimas ir galutinė blogio pergalė.

Atgailoje tad glūdi ne tik atsirų žmonių, bet ir tautų ir visos žmonijos prisikėlimas. „Atskirų žmonių psichologija", sako Jungas, „atitinka tautų psichologijai. Ką daro tautos, tai daro ir kiekvienas atskirai, ir kiek ilgai tai daro kiekvienas atskirai, daro ir visa tauta. Tik pakeitimas atskiro žmogaus nusistatymo yra pradžia tautų psichologijos pasikeitimo."[5] Bažnyčia tad labai prasmingai ir jungia atgailos metą su Kristaus prisikėlimo šventėmis. Ji nori tuo pavaizduoti, kad ir mūsų prisikėlimas eina per atgailą ir skausmą. Didžioji pasaulio atgaila, per kurią eina visos pasaulio tautos, yra šių tautų prisikėlimo laidas. Kristaus prisikėlimas apšviečia visus kentėjimus, skelbia gyvybės pergalę prieš mirtį, meilės prieš kerštą, šviesos prieš tamsą, tiesos prieš neteisybę. Ji žadina vilčių kiekvienai sielai, šaliai, tautai ir visai žmonijai. Ne pabaiga yra dabartiniai laikai, bet vidurys. Pabaiga yra paslėpta, todėl ne tamsus pesimizmas turi mus apimti, bet kantrumas ir viltis. „Dievo pasaulis dar nesukurtas, Dievo šventykla dar nebaigta" (Baltrušaitis). Europa dar nėra ledo laukas, kaip mano Spengleris. Dar Krikščionybė turi atlikti pasaulio perkeitimo uždavinį. Šis perkeitimas eina per religinę atgailą, kuri veda žmoniją prie tikro prisikėlimo. Blogis viešpatauja pasaulyje todėl, kad šių dienų žmonija yra atitrūkusi nuo dieviškųjų jėgų šaltinio, atmetusi religiją ir jos teikiamas priemones kovoje su piktu. Todėl ši kova, nežiūrint didžiausių pastangų, daros nesekminga. Žmonija jau pradeda suprasti savo pastangų nesekmingumą ir išgyventi nusivylimą kurtąja kultūra, kuri tiek daug žmogui žadėjo ir taip skaudžiai jį apvylė. Jis tikėjosi sukurti rojų žemėje, statė vieną po kito vis naujus stabus, sudėjo į juos geriausias savo viltis, paaukojo geriausias savo jėgas, bet griuvo jie vienas po kito, kol iškilusio pasaulio gaisruose visai sudegė. Iš to kilo didis nusiminimas ir juoda neviltis. Ji apima vis platesnius sluogsnius ir skelbia jiems apie nueito kelio klaidingumą ir v rčia jieškoti naujų kelių. Šitas visuotinis nusivylimas yra pirmasis žingsnis į atgailą ir prisikėlimą. Kiek žmonija pajėgs suprasti didžiąją savo kaltę, kiek ji skaudžiais pergyvenimais patirs, kad dieviškųjų jėgų šioje kovoje su piktu išsižadėjimas reiškia jai pralaimėjimą ir galutinį žlugimą, kiek ji vėl pajėgs šitomis jėgomis pasinaudoti, nuo to priklausys tolimesnis jos likimas ir tikrasis prisikėlimas.

[4] Plg. M. Scheler, Vom Ewigen im Menschen, 30-86 psl.

[5] C. G. Jung, Ueber Psychologie des Unbewußten, 9 psl.

NAKTIS BE RIMU

J. KĖKŠTAS

Argentina

Apokalipsės ratai pakibo
viršum pakalnės kraujo ir alkio;
verkt nepradėjus - ašaros džiūsta.

Eina žmonės darbus užbaigę,
neša ant raukų gyvenimo vaisių:
mirusį rytą ir gimstančią naktį.

* * *

Eini nerimdamas, blaškais ir klysti.
Matai - vartus atkėlę - pasiilgę - laukia.
Taip dienos baigias. Tave naktys šaukia
į amžino šešėlio karalystę.

Kai alkis nesibaigia,
kai troškulį nežmonišką širdy sukėlęs
priartinai akis prie skausmo neramaus, -
paklydę meteorai ugnį dangui svaido,
ir kai mintis tava, drąsi, pašėlus -
sudūžta į žvaigždės aštrias.

P A R Y Ž I A U S

RŪKAS ANT SENOS

Dr. S. A. Bačkiui

Ar tau nešalta šičia, senasai Montaigne,
Kai gruodžio rūkas supa mokslo, meno kvartalus?...
Kasdien, kasdien toliau pasaulis eina t e n,
O tu sau rymai ir žiūri tylus

Į mokslo žmogų seną, sėdintį, sodely,
Ir į jaunuolį, skubantį rue des Ecoles,
Į saulę, kabančią danguj, kaip kruviną medalį, -
Tartum tylėdamas kiekvieną klaustum: kol?

Kol šitoj žemėj nei diena bus, nei naktis,
Kol širdyse žmonių nei karas, nei taika
Ir kolei Dievas danguje nepamatys,
Už ką Sūnus jo mirė ir žmogus norės numirt už ką?...

Ar jum nešalta, jum, šventųjų Notre Dame veidam,
Minčių ir skausmo sudrumstiem, kaip Senos sietuva?
Ir tau, juokingas velniau, ant bokštelio Notre Dame,
Ar tau nesisuka, į žemę žiūrinčiam, galva?...

VOLTERO ŠYPSENA

Kaip panteono požemy, nuo žemės krašto iki krašto -
Čia taip vaiduokliškai tamsu,
Bet ilgesys nežemiškos šviesos, tarytum žiburys negęsta,
Iškeltas rankose Jean-Jacques Rousseau.

Ir neša jis jį per metus ir per gadynes
Ir neša šaukdamas bežvaigždėje tyloj: tiesa!
Ir jam sarkastiškai šypsodamos atsako senasai Volteras
- Kapų šviesa, kapų šviesa. [nusiminęs:

Kapų šviesa nuo žemės krašto iki krašto,
Kur tik širdis, pametus Viešpaties kelius, ateis,
Kapų šviesa ir mano, didžiojo bedievio raštuos,
Kapų šviesa po sostų pamatais ir po bažnyčių dangiš-
[kais skliautais.

Ir šita šypsena lydės praeinantį kiekvieną
Pro karstą jo, pro amžių jo ir pro dienų vargus,
Kol šitoj karsto pusėje palikęs paskutinę dieną
Kitoj šviesoj nusišypsos žmogus.

PASAULIO PILIETIS

Ne, niekuomet tu nebūsi pasaulio pilietis
Be tėvynės sodybų žalių, be tėvynės dangaus,
Svetimais negalėsi Fontainebleau sodų sodais gėrėtis
Ir klausyt, kaip varpai Chartres katedros gaus.

Ir ramybės neras tavo siela nuo didmiesčių triukšmo
[pavargus,
Tartum amžiais stovėtų viena vidury Etoile,
Ir senuos atminimuos, kaip Viešpaties Angelas sargas
Ir Sekminių berželiai, ir dainos pagojų, svirties girgž-
[desys šauks atgal, šauks atgal...

Ne, nebus sienų tavo tėvynės pavasario vėjui
Ir nei ilgesiui tavo gyvoj, kaip šaltinis, širdy, -
Pérpūs jis, rūtom kvepiantis, žiemą tave Montparnasso
[alėjoj,
Ir benamio daina suskambės ties turtuolių namais išdidi!

Ir tau einant Montmartru, kai planas Paryžiaus nukris,
[kur bažnyčios baltos Sacre Coeur tu jieškojai,
Ir kur atlasą kažkas numetęs sumynė pas Senos krantus,
Koks nedidelis bus tau Paryžius po kojų,
Ir koks menkas, koks mažas, koks purvinas visas
[pasaulis platus...

Ne, niekuomet tu nebūsi pasaulio pilietis
Be tėvynės sodybų žalių ir be protėvių aukšto dangaus,
Svetimais negalėsi Fontainebleau sodų sodais gėrėtis
Ir klausyt, kaip varpai Chartres katedros gaus.

MIRUSIŲJŲ MIESTAS

Rudenio lietus ir šaltas vėjas
Nuo platanų nuplėšė lapus,
Rudenio juoda naktis atėjus
Gedulu pagražino kapus.

Ir einu per mirusiųjų miestą
Ir be sargo pasakų žinau -
Daug baltų žiedų nebežydės tau,
Montparnasso amžinas sūnau, -

Tu, kary, kuris kritai už laisvę,
Tu, kuri mirei jo verkdama:
Gera judviem bus anapus vaikščiot,
Gera tau, kary, ir tau, dama...

Ten regėsit jūs poetą didį,
Aureole papuoštą šviesia -
Tą, kurio Piktybių Gėlės žydi
Šimtmečio poetų širdyse.

Jūs tenai sutiksit Maupassant'ą, -
Liūdnas čia berželis jo greta, -
Ir matysit meilė kaip rusena,
Kaip gėlė ant kapo numesta.

Visa, visa bus anapus baigta:
Aistros - audros, žygdarbiai - sapnai -
Ir kas šventa čia ir kas prakeikta -
Visa viena bus ten amžinai.

ĮSPŪDŽIAIS

ADOMAS IR JIEVA

(Augusto Rodin'o skulptūra)

Pulk. J. Lanskoronskiui

Jų kūnai dar giliai įaugę žemės kūnan ir jauni,
Ir jie alsuoja dar gyva ir kvepiančia žeme,
Ir nuodėmės nėra akių jų degančioj ugny
Pirmajam meilės žaidime.

Jų rankos siekia saulės spindulių
Šaltinį, trykštantį į pačią žemės širdį,
Ir klauso jie tylios kalbos pirmų gėlių
Ir akmeninį savo kraujo pulsą gimstant girdi.

Dar sielos jų, kaip sidabrinė muzikos srovė,
Pro skaidrų, jauną kūną srūva džiaugsmo vilnimi -
Ir tu, prie šalto marmuro stovė -
damas, jų meile ir džiaugsmu, jų laime in šviesa
[gyvent imi.

MADELEINE BAŽNYČIOJE

O Viešpatie, kokioj tamsoj Tu gyveni,
O Viešpatie, kaip jieškom mes šviesos ir saulės,
Kaip jieškom mes teisybės posėdžiuos O.N.U.,
Ko amžiais nedavė pasaulis.

Ir tartum naštą nešam dieną iš dienos,
Apkrautą meno madomis ir melo šydu,
O čia pakanka tik žvakelės, tik vienos,
O Viešpatie, prieš Tavo veidą didų.

Tave iš tūkstančio gatve prabėgančių širdžių,
Regi - reta retai ramindamos aplanko;
Ir miesto triukšmą, lyg aidą tegirdžiu
Ir miesto prabangą regiu - prie Tavo kojų dulkę menką.

Ir aš kaip aidas ir kaip dulkė nugrimstu
Į begalinę meilės ir maldos šventųjų tylą;
Ir kaip žvakelių šnabždesys kalbi man Tu,
Ir toj kalboj akmuo ir marmuras prabyla.

ANTRASAI DANGUS

(Arba: Žodžiai iš kapo svetur)

Pavargusias akis užmerkiau, bet ne čia
Aš, Dieve, amžinojo poilsio jieškojau:
Po tėviškės padange žydinčia, skaisčia,
Ir prie tėvų milžinkapio žaliųjų kojų.

Ak, ne, aš negaliu užmigti amžinai,
Ir kas sekundę verkdama širdis pabunda,
Lyg ir mane į šiaurę šauktų traukiniai,
Kai švilpdami jie iš stoties į stotį dunda.

Ir šaukia vakaro varpų skardi malda
Ne melstis, ne! Mane iš amžių miego kelia,
Ir aš, tartum pabėgęs kalinys, tada
Nakty nakčiausioje skubu tėvų pirkelėn.

Ir už kapų šventoriaus kūdikių balsai,
Man rodos, mūsų žemės skelbia Atgimimą,
Ir tartum amžino gyvenimo lašai
Kaip sraunios upės venomis tekėt jie ima.

- Pavasaris! Pavasaris! - tada šaukiu,
Ir, rodos, grįšta kūnan mano siela...
Ir neatmerkdamas pavargusių akių
Matau aš tėviškę, kaip antrą dangų, mielą.

- Į ją, į žemę gimtą Viešpatie, - meldžiu -
Grąžinki amžių miegui mano kūną:
Po spinduliais tėvų dangaus žvaigždžių,
Į motinos namus - benamį sūnų.

AMŽINYBĖS PERSPEKTYVA IR LAIKO HORIZONTAS

JUOZAS GIRNIUS, J. A. VALSTYBĖS

Šie autoriaus straipsniai, kaip ir pereitais metais paskelbtieji, yra iškarpos iš spaudai paruoštos, bet dar leidėjo neradusios studijos, pavadintos „Žmogaus problema technikos amžiuje". Nors ištraukti iš veikalo visumos, jie iš dalies ir netenka savo aiškumo, tačiau dar pateikiame trimis straipsniais tą minėtos studijos skirsnelį, kuriame pasisakoma aktualiuoju egzistencializmo klausimu. Šiame straipsnyje autorius bando išskleisti tą pagrindą, iš kurio egzistencializmas yra kilęs. Antrame (Likimas ir laisvė) - bus specialiau kritiškai įvertintas egzistencialistinis žmogaus supratimas. Pagaliau trečiame (Ateistinio humanizmo akyvaizdoje) - bus išryškintas bendrasis autoriaus nusistatymas dabarties humanistinių pastangų atžvilgiu. - **Red.**

1. BEJIEŠKANT MŪSŲ AMŽIAUS DVASINIO VEIDO

a. Žvilgis į istorinę mūsų laiko perspekyvą. - Savitą veidą turi ne tik atskiri žmonės, kaip individualios asmenybės, bet ir ištisi laikmečiai. Tai, kas tam ar kitam žmogui ir tam ar kitam amžiui suteikia savitą veidą, yra ištisas įvairių savybių, ypatybių ir žymių visetas. Tačiau šios visos įvairios savybės, ypatybės ir žymės subėga į savotišką vienybę. Tai ir nurodo, kad visos jos, nežiūrint skirtingumo ar net priešingumo, plaukia iš vieno pagrindo. Kol šis pagrindas nėra susektas, tol mūsų žvilgis pasimeta įvairių apraiškų gausoje. Tada, sumišę prieš įvairių aspektų skirtingumą, kalbame apie to žmogaus ar amžiaus daugiaveidiškumą arba pagaliau prisipažįstame negalį jo suprasti. Suprasti bet kurį žmogų ar amžių - tai atskleisti patį pagrindinį jo bruožą, iš kuri plaukia visos kitos savybės ir žymės.

Suprasti ištisą amžių, be abejo, yra nepalyginamai sunkiau, negu atskirą žmogų. Atskiro žmogaus atveju paprastai mes jau iš karto matome, kuria linkme jieškoti atsakymo. Kuri vertybių sritis labiausiai jį apsprendžia, mums nurodo jau pats jo pasirinktasai veikimo plotas: mokslas ar menas, ūkis ar technika, politika ar socialinė veikla, auklėjimas ar filosofija. Tuo tarpu jieškant bet kurio amžiaus veido toksai nurodymas atkrinta. Kiekvienas amžius domisi visomis vertybių sritimis ir reiškiasi visu kultūrinio gyvenimo pločiu. Nėra nė vieno amžiaus, kuris visą savo domesį išskirtinai būtų nukreipęs tik į vieną kurią vertybių sritį, o visoms kitoms būtų likęs abejingas. Bet vis dėlto paprastai yra viena vertybių sritis, kuri ypatinga prasme yra jam sava, jo dvasiai artima. Dėl to dažniausiai šioje srityje tasai amžius ir pasiekia didžiausių laimėjimų. Tuo pačiu ta sritis suteikia jam ir savotišką veidą - paženklina jo dvasią savotišku antspaudu.

Šita prasme, pavyzdžiui, viduramžius charakterizuoja religiniam žmogui būdingas metafizinis rūpestis. Nereiškia tai, žinoma, kad itas rūpestis būtų visiškai nustelbęs domesį kitomis vertybių sritimis. Greičiau: visas kitas vertybių sritis jis tik savotiškai persunkė savo dvasia, suteikdamas joms savotišką linkmę ir pobūdį. Šita prasme viduramžinio žmogaus dvasią išreiškia ne tik jo teologinės bei metafizinės Summos, bet lygiai būdingai ir Dantes „Dieviškoji Komedija", gotiškosios katedros, hierarchinis principas visuomeninėje santvarkoje ar pagaliau Kryžiaus žygiai Sventajai Žemei išlaisvinti.

Panašiai renesanso laikmetis yra amžius, kuris savo domesį visų pirma nukreipė į estetines vertybes. Renesanso žmogus, pavargęs nuo filosofinės spekuliacijos ir nuo intensyvios mistikos, atsikreipia į save patį ir žemės džiaugsmą. Nenuostabu todėl, kad šita estetinio džiaugsmo jieškanti nuotaika savo išraiškos visų pirma susilaukė ne kitur, kaip ypatingame plastinio meno išsiskleidime. Bet lygiai estetinio polinkio pirmavimą liudija ir visos kitos kultūrinio gyvenimo apraiškos. Tik iš čia galime suprasti, kodėl renesansas mokslų karaliene paskelbė - retoriką, o auklėjimo tikslu iškėlė - gražių manierų ir dailaus kūno žmogų.

Sekančiame amžiuje žmogaus domesys nuo estetinių vertybių nukrypsta į teorines. Dėl to šis amžius mums ir pažįstamas racionalistinio laikmečio vardu. Perggyvenęs, kad gilesnės tiesos nenušviestas grožis žmogaus nepatenkina ir nesuteikia gyvenimui tvirtos atramos, racionalistinio amžiaus žmogus visa savo aistra atsiduoda mokslui. Tai laikas, kuriame pirmą kartą žmonijos istorijoje mokslai galutinai išsilaisvina iš filosofijos prieglobsčio ir susikuria savitus metodus. Neatsitinka todėl, kad racionalistinio amžiaus būdingiausiais atstovais iškyla nebe menininkai, o mokslininkai bei filosofai-metodologai. Baconas ir Descartes, Giordano Bruno ir Galileo Galilei, Leibnizas ir Newtonas - štai eilė vardų, kuriais šis amžius įėjo istorijon, užbaigęs alcheminių svajonių laiką ir suteikęs gamtos mokslams tikslųjį matematinės analizės metodą.

Revoliucinė dvasia, anksčiau besireiškusi teorinėje srityje, pagaliau pagauna ir praktinį gyvenimą. Ateina laikas jieškoti naujų kelių ir visuomeninėje santvarkoje. Todėl ir matome, kaip nuo antrosios aštuonioliktojo šimtmečio pusės išauga ypatingas domesys visuomenėms. Anksčiau visuomeninis rūpestis labiau išsisėmė tik utopijomis, atseit tik estetiniu idealių santvarkų konstruavimu. Dabar gi pradedama visuomeniniais klausimais domėtis nebe iš estetinės ar teorinės smalsos, o iš pačio gyvenimo diktuojamos būtinybės. Rausseau ir kitų valstybės teoretikų kurtoji demokratinės valstybės samprata išsiveržia į gyvenimą Didžiąja Prancūzų Revoliucija. Jos įtakoje demokratinės idėjos suteikia naują pavidalą politinei santvarkai ir kituose kraštuose. Tame pačiame sąryšyje tenka minėti ir sąmoningą tautinių individualybių išbudimą, pasireiškusį tautinės laisvės sąjūdžiais, kurie iškėlė ne tik demokratinės, bet ir tautinės valstybės reikala-

vimą. Pagaliau, išaugus pramoninio prolelariato klasei, visu aštrumu iškilo ir socialinė problema. Ji savo būdingiausią išraišką rado prieš šimtą metų paskelbtojo komunistų partijos manifesto tezėse.

b. Mūsų amžius - technikos amžius. - O mūsų laikas kas jį charaktereizuoja? Koks mūsų amžiaus veidas? Kuri vertybių sritis jį ryškiausiai apsrendžia?

Nėra ir mūsų laikas jau išsprendęs visuomenines problemas. Toli gražu. Tebėra jos ir šiandien taip pat aštrios - ir galbūt, dar aštresnės - kaip ir prieš šimtą metų. Nėra ir mūsų laikas praradęs mokslinę aistrą. Atvirkščiai: niekada ligšiol nebuvo mokslas įgijęs tokio milžiniško gyvenime vaidmens, kaip šiandien. Nėra ir mūsų laikas atbukęs grožio jausmui. Meninis gyvenimas, bent iš paviršiaus, labai judrus: srovės srovelės veja viena kitą. Tačiau vis dėlto pačiu būdingiausiu mūsų amžiaus bruožu nebegalima laikyti nei meno, nei mokslo, nei pagaliau visuomeninio rūpesčio. Nuo visų ankstyvesniųjų laikų dabartinis amžius išsiskiria vienu nauju bruožu, kuris ir suteikia jam savitą veidą. Tai - t e c h n i k a.

Technika savo ženklu yra paženklinusi visą mūsų gyvenimą. Ir tos didžiosios tarptautinės bei politinės problemos, kuriomis mes šiandien kankinamės, ypatingai aštrų aspektą įgauna ne iš ko kito, kaip iš technikinės pažangos visose gyvenimo srityse vykdomo perversmo. Lygiai technika apsprendžia ir mūsų laiko mokslinę veiklą. Labiau šiandien mokslą gaivina praktinis gamtos apvaldymo siekimas, negu apskritai tiesos jieškojimas. Dėl to dar ir šiandien vyraujamas vaidmuo priklauso gamtos mokslams. Pagaliau technikinė laiko dvasia yra apsprendusi ir mūsų meninę veiklą. Kuriame kitame šimtmetyje nebūtų buvę įmanomi nei futūrizmas, nei kubizmas, nei surrealizmas, nei visi kiti panašūs - izmai. Visi jie savo esme yra ne kas kita, kaip technikinio žvilgio į pasaulį išraiška.

Rasdamas mūsų gyvenamąjį amžių technikos laikmečiu, nepasakau nieko naujo. Tokia visų mūsų bendra pažiūra į save. Nuo seno jau teikiame savo šimtmečiui technikos nmžiaus vardą, ir vis labiau įsitikiname, kad juo toliau, juo šis vardas labiau jam dera. Yra todėl pagrindo manyti, kad ne kitu, o šiuo vardu mūsų amžius įeis ir į istoriją.

Kad yra teisės mūsų gyvenamąjį laiką vadinti technikos amžiumi, liudija ne tik mūsų pačių sąmonė (galėtų ją klaidinti ir savimeilė), bet ir objektyvus istorinis žvilgis. Niekada žmonijos istorijoje technikinis gamtos pavergimas žmogaus valiai nevyko taip sėkmingai ir taip sparčiai, kaip šiandien. Prancūzų proistorikas Jacques Soustelle, iškeldamas technikinės pažangos ritmo spartėjimą pateikia tokį jos vaizdą: -

Žmogaus amžius žemėje siekia apie 500.000 m. Bet pirmaisiais šimtais tūkstančių metų technikinė žmogaus pažanga vyko labai lėtai - tiesiog nepastebimai. Kol žmogus įgudo šiek tiek tobuliau apdirbti akmens įrankius, reikėjo ištisų 300.000 m. O subtiliau pasidirbdinusį iš kaulo žeberklą ir kitus įrankius randame žmogų tik praslinkus amžių gūdumoje dar 100.000 m. Pirmąjį meną - olų raižinius aptinkame tik apie 40.000 m. pr. Kr. Bet dar ir šį laiką nuo vadinamojo neolitinio amžiaus, kuriame žmogus jau išmokęs akmenį poliruoti, skiria 30.000 m. tarpas. Pažangos ritmas suspartėja tik nuo dvyliktojo tūkstantmečio pr. Kr. Neolitinis amžius betrunka apie 7.000 m., ir pagaliau penktajame tūkstantmetyje (pr. Kr.) pasirodo Egipte pirmieji žalvario, o dar po tūkstanties metų - ir geležies dirbiniai. Per 4-3.000 m. jie pasiekia ir Vakarų Europą (apie 900 m. pr. Kr.). O po 2.700 m. išrandama ir garo mašina.

Kaip iš šio technikinės pažangos istorinio vaizdo matyti, žmogaus kova su gamta vyko labai lėtai, nors ir vis spartėjančiu ritmu. Ištisos kartos tūkstančiais metų keitė viena kitą, beveik nieko naujo nelaimėdamos, tik pasyviai perduodamos blankų savo tėvų palikimą. Tuo tarpu mūsų dienomis įvairūs aptikimai ir išradimai tiesiog veja vienas kitą. Dar neprabėgo nuo garo mašinos išradimo nė du šimtmečiai, o jau esame pasiekę ištisą eilę tokių technikinių laimėjimų, kurių kiekvienas yra epochinės reikšmės. Elektros energijos aptikimas, aviacinis oro erdvės užvaldymas, telegrafas bei radio bei televizija ir pagaliau-atominės energijos atpalaidavimas. Nuostabūs laimėjimai - nuostabiu tempu. Pralenkėme visas, net ir pačias utopiškiausias, senųjų svajones.

Vyksta šiandien technikinė pažanga tokia svaiginančia sparta, kad ji pralenkia ir mūsų pačių laukimus. Iki pačios devynioliktojo šimtmečio pabaigos niekas nenujautė, jog paslaptingesnis pasaulis, negu Kolumbo atrastosios žemės, atsiskleis mūsų žvilgiui vos už keleto metų. Tai - atomo vidaus pasaulis. Radioaktyvų spinduliavimą, kurio studijavimui buvo lemta pažadinti mus žygiui į atomo vidų, prancūzų fizikas Henri Becquerel laiminga atsitiktinybe aptiko 1896 m. O jau po dvidešimts penkių metų pavyko ne tik susekti atomo vidinę struktūrą, bet ir sėkmingai atlikti pirmąjį bandymą perkeisti atomo branduolį. Turiu mintyje anglų mokslininko lordo Rutherfordo 1919 m. atliktą bandymą, kuriuo pavyko, bombarduojant helio branduoliais azoto atomus, sudaryti vandenilio atomą. Sudužo į šį bandymą nemažesnė dogma, kaip elementų nepakeičiamumas. Tai, ko veltui jieškojo alchemikai, pasisekė tik mokslui. Bet šiam bandymui, atskleidusiam elementų transmutacijos (perkeitimo) galimybę, iš pradžių tebuvo teikiama grynai teorinės tiesos prasmė. Paties lordo Rutherfordo žodžiais, kas būtų pradėjęs svajoti apie anų milžiniškųjų energijų, slypinčių atomo viduje, praktinį panaudojimą, būtų turėjęs kreiptis savo sveikatos patikrinti į psichiatrinę ligoninę. Bet vos spėjo prabėgti dar vienas amžiaus ketvirtis, ir - 1945 m. liepos mėn. 16 d. ankstyvą rytą nušvietė žmogus atominės bombos saule Naujosios Meksikos dykumą! O po trijų savaičių atominės bombos jau krito ant priešo miestų. Gal ir pamišėliškai panaudojo žmogus atome susikaupusią energiją, bet - panaudojo, tikrai panaudojo. Liudija tai 60.000 Hirošimoje žuvusių žmonių (tegu ir priešų) gyvybių!

Paėmė žmogus į savo rankas medžiagą pačiose jos gelmėse. Tai, ką alchemikai svajojo, tapo tikrove. Tėra vienas skirtumas. Kai alchemikai jieškojo elementų perkeitimo paslapties, jie svajojo žmogų laime nužerti, paversti žemę aukso šalimi. Mes gi visų pirma medžiagos paslaptį panaudojome nusiaubti žmonijai mirties baime. Šitas skirtumas betgi ir paaiškina tai, kas iš karto pasirodytų nesuprantamu paradoksu. Nežiūrint nuostabios technikinės pažangos, mes žiūrime į save tamsiai. Niekada nebuvo žmogus tiek netikras ir pats sau problematiškas, kaip šiame technikos amžiuje.

c. Žmogaus pačiam sau problematiškumas. - „Galime visu tikrumu konstatuoti, - kalbėjo vokiečių filosofas Karl Jaspers jam pripažintosios 1947 m. Goethes premijos įteikimo šilmėse, - kad technikinis laikmetis,

kuriam mes priklausome, yra pati giliausia įpjova į visą ligšiolinę žmonijos istoriją. Apčiuopiamai tai liudija jau tasai išorinis faktas, kad nuo šiandien žemės planeta yra tapusi visuma. Visas žmogaus gyvenimas priklauso nuo jo paties beplaniškai sukurto pasaulio. Pakitus gamybos būdui, darbo organizacijai ir visuomeninės santvarkos pavidalui, visas mūsų gyvenimas taip revoliuciškai sukrėstas, kaip niekada ankčiau. Ramiai slinkusi praeitis vienu mostu baigta. Tik vienas šio viso simptomas: žemės planeta nieko nebereiškia - nebegali žmogus, kaip anksčiau, niekur pasprukti. Ventilis uždarytas. Įtampa auga. Dar neaišku, kaip modernioji technika keičia ir žmogų pačiose jo gelmėse. Tačiau pirmoji - nors, žinoma, nepaskutinioji, - apraiška yra Nietzsches praregėtasai totalinis nihilizmas".

Cituotasai vieno pačių autoritetingiausių dabarties filosofų pasisakymas, kaip jis žiūri į mūsų amžių, yra dvejopai reikšmingas. Jis ne tik konstatuoja technikinį mūsų amžiaus charakterį, bet ir drauge nurodo į antrą būdingą dabarties bruožą. Tasai bruožas - tai pesimistinis žvilgis. Žiūrime į pasaulį ir gyvenimą, į save pačius ir visą savo istoriją bei pažangą kritiškai tamsiu žvilgiu.

Būdingiausią išraišką pesimistinis (ir dažnai net nihilistins) dabarties žmogaus nusiteikimas rado vadinamajame egzistencializme. Egzistencializmo terminas, praradęs siaurą vienos filosofinės mokyklos prasmę, šiandien virsta bendros reikšmės terminu, reiškiančiu mūsų laiko žmogaus rūpestį rasti žmogiškajai egzistencijai pagrindą pries beprasmybės grėsmę, išklylančią iš pačių didžiausių technikinių laimėjimų. Šita prasme egzistencializmas ir yra mūsų laiko filosofija. Savo rūpesčiu dėl žmogaus ateities visi esame egzistencialistai: ir tie, kurie šiuo vardu patys vadinamės, ir tie, kurie šio vardo dėl vienų ar kitų motyvų kratomės, ir tie pagaliau, kurie galbūt šį terminą esame girdėję tik iš laikraštinių nuotrupų. Visi jaučiame, kad žmogaus ateičiai gresia nepramatoma tamsa. Todėl visi gyvai ir rūpinamės, kaip sukurti žmogui ateitį, kuri iš tiesų būtų šio vardo verta.

O daugeliui problema yra virtęs ne tik klausimas, kaip sukurti žmogui ja vardo vertą gyvenimą, bet ir pats žmogus apskritai. Nevienas nebežinome, ką iš viso reiškia būti žmogaus vardo vertam. Stokojame šiandien ne tik žmogaus, bet ir jo idealo. Ilgimės žmoniškumo, bet dažnai neberegime, kur jo jieškoti. „Dešimttūkstantinėje istorijoje mes esame pirmasis laikmetis, kuriame žmogus tapo pats sau visiškai ir iki galo problematiškas; nebežino žmogus, kas jis yra, nors tačiau drauge jis žino, kad jis to nebežino". Šie Max Schelerio žodžiai, pasakyti prieš amžiaus ketvirtį, visiškai galioja ir šiandien. Praradę pasitikėjimą senaisiais atsakymais, iš naujo klausiame: kas yra žmogus?

Iš tiesų: kaip iš vienos pusės mūsų amžiui yra būdinga technikinė pažanga, taip iš antros - nerimo kupina baimė ir rūpesčiu persunkta netikrybė. Kurią gyvenimo sritį imsime, visur turėsime konstatuoti tą pačią baimės ir netikrybės nuotaiką, visur sutiksime tą patį baimingą išeities jieškojimą Iš gilios savimi pačiais netikrybės išaugęs rūpestis žmogumi yra patsai būdingiausias mūsų technikinio amžiaus bruožas.

2. AMŽINYBĖS SĄMONĖS IŠBLĖSIMAS

a. **Žmogiškosios didybės ir menkybės įtampa.** - Kas yra žmogus? Kiekvienas laikas šį klausimą savaip atsako. Sava linkme į šį klausimą atsakymo jieško ir mūsų laikas. Jei tačiau vis dėlto jieškotume praeityje atsakymo, kuris būtų labiausiai panašus mūsų žmogaus pergyvenimui, galėtų mūsų žvilgis nukrypti tik į vieniąjį prancūzų mąstytoją Blaise Pascal. Niekas dramatiškiau nepergyveno žmogaus problematiškumo, kaip šis neramusai Port-Royalio vienuolis, savyje kaupęs ir matematiką, ir mistiką. Pascalis giliausiai pergyveno vidinį žmogaus suskilimą - visą žmogiškąją būtį persunkiančią didybės ir menkybės įtampą. Žmogus Pascaliui, jo paties vaizdingu žodžiu tariant, tai - mąstanti nendrė (roseau pensant). Nendrė yra žmogus, nes ir jis savo kūnu priklauso tai pačiai gamtinei tikrovei, kurią valdo laiko tėkmės įstatymas. Bet drauge šita nendrė, kurią vadiname žmogumi, yra mąstanti - dalyvaujanti ir dvasinėje tikrovėje, kurios įstatymas - amžinybė. Kiek ir žmogus tėra nendrė, ir jo laukia tasai pats galas, kaip ir kiekvieną gyvą gamtos padarą. Kiek tačiau žmogus yra dvasinė būtybė, jis yra skirtas amžinybei. Žmogus šita prasme Pascaliui - tai dramatiška baigtinybės ir amžinybės įtampa.

Šitas visą žmogiškąją būtį persunkiančios vidinės įtampos dramatiškas pergyveniams yra būdingas ir mūsų laiko žmogui. Lygiai giliai jaučiame ir žmogiškosios didybės galimybę, ir žmogiškosios menkybės grėsmę. Nenorime todėl savęs nei iliuziškai aukštinti, nei brutaliai žeminti. Vienodai mums svetimi ir tasai romantinis idealizmas, kuris stengėsi žmogų iškelti absoliutine dvasia, ir tasai natūralistinis materializmas, kuris dėjo visas pastangas žmogų įtikinti, kad ir jo tėsama gyvulio. Iliuziniu mums atrodo idealistinis žmogaus absoliutybės apoteozavimas, ne peraštriai jaučiame žmogiškosios būties ir žmogiškųjų pastangų ribas, kad galėtume įtikėti savo absoliutiškumu. Bet taip pat mes atmetame ir materialistinį žmogaus nužeminimą į gyvulį, nes pergiliai jaučiame savo žmogiškosios asmenybės nepalyginamą savotiškumą, kad galėtume jį laikyti tik iliuzija. Štai dėl to mūsų žvilgis nuo šių vienaprasmiškai aiškių sprendimų ir krypsta į problematiškąjį Pascalį, kuris labiau, negu kuris kitas, buvo atviras visiems žmogiškosios būties aspektams - visai dramatinei žmogiškosios būties įtampai.

Ir tačiau: sakydami, jog mūsasai savęs pergyvenimas aidi pascaliniu žmogaus supratimu, privalome tuojau pat perspėti, kad netenka šios panašybės suabsoliutinti. Kiekvienas panašumas visada savyje slepia ir skirtumą. Taip yra ir šį kartą. Mūsasai žmogaus supratimas primena Pascalį tik bendru žmogiškosios būties dramatiškumo pergyvenium. Gi patsai konkretus šio dramatiškumo supratimas daug kuo yra visiškai skirtingas.

Pascaliniu žmogaus supratimu sruveno krikščioniškoji tiesa. Gi mūsų laiko šmogus nukrikščionėjęs - daug labiau, negu paviršutiniškai žiūrint atrodo. Dėl to ir tie patys terminai įgiję skirtngą prasmę. Tiesa, ambiem atvejais žmogaus didybės pagrindu laikomas dvasinis jo prigimties momentas, kaip menkybės - kūninis. Bet daugeliui mūsų laiko žmonių dvasiškumo terminas nebereiškia to paties, ką jis reiškė Pascaliui. Pascaliui žmogaus dvasinės prigimties konstatavimas reiškė jo paskirties amžinybei atskleidimą. O šiandien

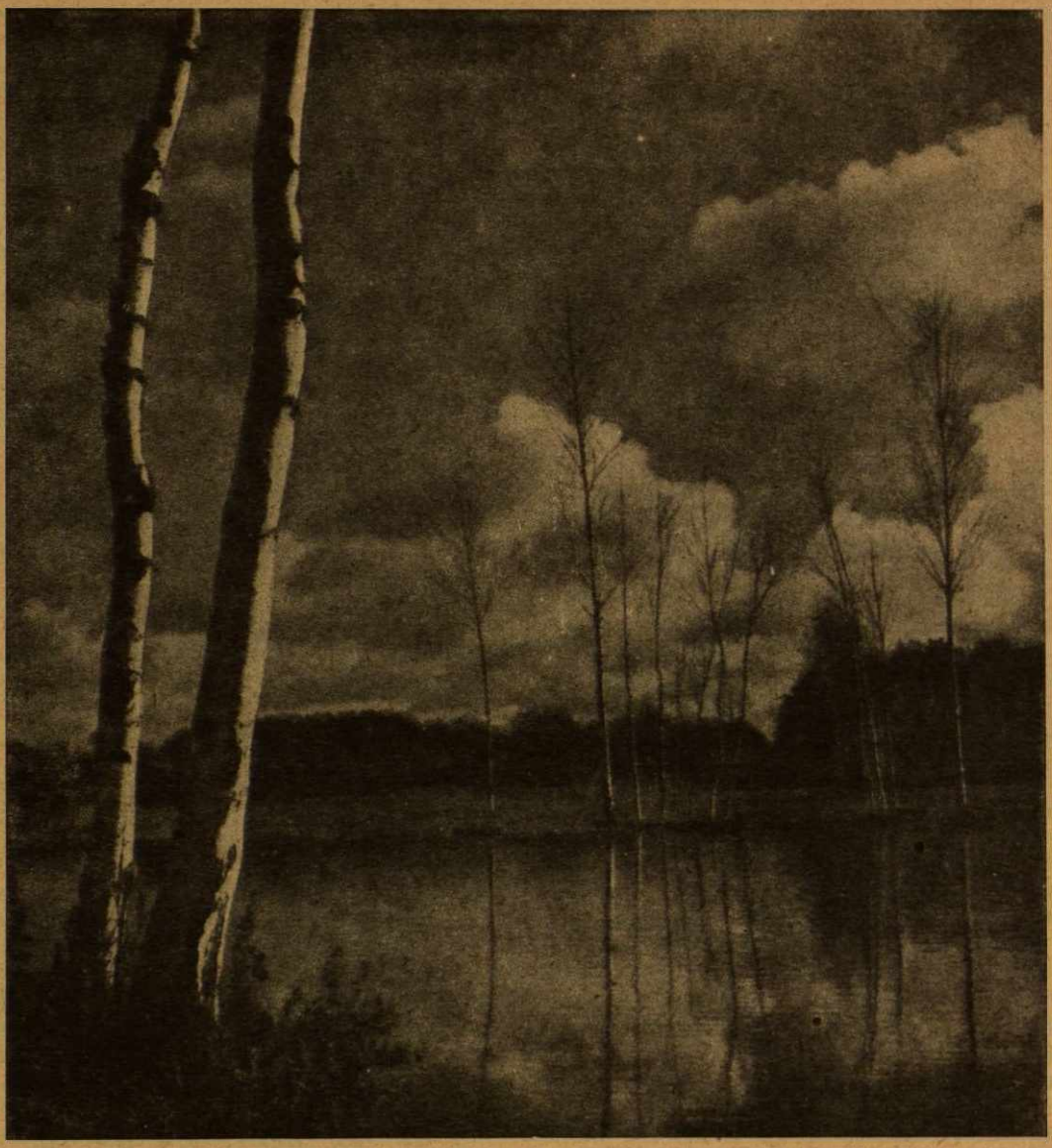

Tėviškės saulėje (nuotr. K. Daugėlos)

daugelis, vadindami žmogų dvasine būtybe, temąsto apie jo paskirtį kultūrinei kūrybai. Pagal tai kinta ir kalbos apie žmogiškosios būties dramatiškumą prasmė. Kai Pascalis vadino žmogų mąstančiąja nendre, jis turėjo mintyje kūno ir dvasios, kasdieninių rūpesčių ir sielos išganymo įtampą. „Mąstančios nendrės" žodis jam reiškė: kaip menki kasdieniniai žmogaus rūpesčiai - kaip didelis žmogaus pašaukimas amžinybei! Kada šiandien kalbama apie žmogiškosios būties dramatiškumą, labai dažnai turima mintyje tik viena: nors ir kiek amžini žmogaus kūriniai, jis pats pasmerktas laikui! Kai pascališkąjį žmogaus supratimą gaivino laikinių rūpesčių jo amžinosios paskirties nepalyginamumo pergyveniams, tai modernųjį žmogaus supratimą valdo žmogiškosios egzistencijos laikinumo, nežiūrint visu jos kultūrinių laimėjimų antlaikiškumo, tragika. Kitais žodžiais: kai Pascalis, vadovaudamasis krikščioniškąja tiesa, žmogaus didybė matė jo paskirtyje amžinybei, tai mūsų laikas, išblėsindamas amžinybės sąmonę, žmogaus didybę teregi čia pat, kūrybiniuose žmogaus žygiuose - kultūroje.

Kiek mūsasai žmogiškosios būties dramatiškumo pergyvenimas yra skirtingas nuo pascališkojo „mąstančiosios nendrės" pergyvenimo, vaizdingai atskleidžia, pavyzdžiui, ir ši amerikiečių rašytojo Thomas Wolfe refleksija, moderniškų laivu beskrodžiant vandenyną: - Žmogus - tai momentinis degtuko žybtelėjimas tamsoje; žmogus - tai momentinis baigiančios degti žvakės laiko begalybėje suliepsnojimas, bandąs suteikti amžinybei tikslą: žmogus - tai išsieikvojąs ir sudėvėtas audinys, norįs ir paskutinį krūtinės atodūsį

bei paskutinį širdies suplakimą panaudoti savosios šviesos rakietoms išsviesti į Saturną - savo prasmės žiežirbomis nuberti negyvuosius žvaigždynus. Išmintingi yra žmonės: jie žino, kad jie pralaimėję; jie žino, kad jie vieniši ir visi drauge pasmerkti; jie žiūri į begalinių vandenų sąmyšį ir žino, kad nėra čia ko atsakymo jieškoti, kad jūra yra jos pačios tikslas ir atsakymas. Tada jie tiesia per ją kelius, stato jos pakraščiuose uostus ir matuoja jų nuotolius, tiki žeme ir eina jos jieškoti, leidžia į vandenis didelius laivus - ant betikslių plotų iškelia tikslą. Jų didybė - savotiška kvailionė, nes jie žaidžia širdyje žinodami, kad visi jų projektai, knygos, statiniai ir begalinis, darbu laimėtasai žinojimas bei sugebėjimas tėra tos pačios rūšies žaismas, kaip kareiviai prieš mūšį gaudo kiekvieną momentą paūžti ir pamerginėti, nenorėdami kalbėti apie mirtį ir skerdynes".

Kokia milžinižka praraja skiria Thomas Wolfe nuo Pascalio! Abu lygiai aštriai jaučia dramatinę žmogiškosios egzistencijos įtampą, bet kokia visiškai skirtinga nuotaika! Kai Pascalis duoda žmogui „mąstančiosios nendrės" vardą, jo nepalieka vilties pažadas - amžinybė. Kai Thomas Wolfe vadina žmogų „momentiniu degtuko žybtelėjimu tamsoje", jis atsidaužia į nenuveikiamą desperaciją - mirtį. Gaivina Pascalį viltis, nes jam dramatinė žmogiškosios būties įtampa tėra laikina, kadangi randanti savo nuveikimą amžinybėje. Nusiaubia Thomą Wolfe desperacija, nes jam žmogiškosios egzistencijos tragika nežino galo, kadangi jis težino laiką. Kai Pascalis žmogaus gyvenimą regi amžinybės perspektyvoje, tai Thomas Wolfe - tik laiko horizonte. Dėl to, nors abu lygiai aštriai jaučia žmoguje didybės ir menkybės įtampą, tačiau pati nuotaika, kuria jie šią įtampą pergyvena, yra visiškai skirtinga.

b. **Amžinybės perspektyva ir laiko horizontas.** - Iš tiesų, vieną prasmę žmogiškosios didybės ir menkybės įtampa turi amžinybės perspektyvoje, kitą - tik laiko horizonte. Kada žmogus į save žiūri iš amžinybės perspektyvos, savo didybės ir menkybės įtampą jis pergyvena kaip jo laikinei egcistencijai skirtą uždavinį laimėti amžinybę. Laikinis gyvenimas, palygintas su amžinybe, nieko nereiškia. Sielos išganymo šviesoje visi kasdieniniai rūpesčiai nublanksta į visišką bereikšmybę. Ir tačiau, antra vertus, slepia savyje begalinę vertę ir laikinis gyvenimas, nes kaip tik jame- o ne kur kitur, nulemiama pati amžinybė - arba laimima arba pralaimima. Šituo dramatiniu žmogiškosios egzistencijos reikšmingumu ir pulsuoja pascališkasai žmogaus pergyvenimas, atremtas krikščioniškąja tiesa

Kitaip betgi žmogiškosios didybės ir menkybės įtampa pergyvenama tik laiko horizonte, praradus amžinybės perspektyvą. Gyventi tik laiko horizonte - tai amžinybės perspektyvą pakeisti baigtinybės perspektyva, ir į save žiūrėti iš baigtinybės perspektyvos - tai visą savo interesą sutelkti nebe į sielos išganymą, o į mirtį. Tiesa, vienu atžvilgiu mirtis taip pat sureliatyvina visus kasdieninius rūpesčius, kaip ir amžinybė. Jei visus žmogaus žygius baigia Paskutinysai Žygis - Mirtis, tai iš tiesų jie visi yra niekingi, nes tasai pats patskutinysai žygis - mirtis yra ne kas kita, kaip pats Niekio įkūnijimas. Tačiau laikinės žmogaus egzistencijos sureliatyvinimas amžinybės viltimi ir jos sureliatyvinimas mirties tikrybe yra du visiškai skirtingi dalykai. Pirmuoju atveju laikinę žmogaus egzistenciją sureliatyvina aukštesnė prasmė, antruoju - beprasmybė - nebūtis. Kai pirmasai sureliatyvinimas tereiškia laikinės egzistencijos palenkimą amžinajai žmogaus paskirčiai, tai antrasai - patį jos klausimo ženklan pastatymą. Jei viso galas mirtis, tai - kam iš viso gyventi? Ar niešmintingiau sutikti su graikų tragiku, jog geriau žmogui negimti?

Anksčiau cituotoji Thomas Wolfe žmogaus padėties pasaulyje vizija ir išreiškia šitą žmogiškosios egzistencijos beprasmiškumo, nežiūrint visos žmogaus didybės, tragizmą. Didelis yra žmogus savo kūrybine šviesa, nušviečiančia jį supančios beprasmybės tamsą. Visa, ko žmogaus akis neapžvelgusi ir ranka neapvaldžiusi, tėra sąmyšinga gūduma. Jis vienas beprasmiškus gamtos padarus paverčia prasmingais savo įrankiais. Jo vieno kūrybinė jėga beprasmiškus gamtos plotus perkuria prasminga žmogiškosios egzistencijos erdve. Jo vieno rankose jūra, apstatyta uostais ir aprūpinta laivais, iš beprasmiškos vandenų platybės virsta žmogų keliu jieškoti naujų žemių. Jis vienas įprasmina gamtą, ant betikslių plotų sąmyšingos beprasmybės iškeldamas tikslą - save patį, žmogų. Žmogus - žemės prasmė. Visa žmogiškoji egzistencija - vienas ištisas gamtinę tikrovę įprasminančios šviesos skleidimas. Spinduliuoja žmogus savo šviesą į negyvąsias erdvių platybes ir tolius iki paskutinio atodūsio savo krūtinėje, iki paskutinio savo širdies suplakimo, - kol, išsieikvojęs ir susidėvėjęs, pats nugrimsta į tą pačią beprasmybės tamsą, kuriai nušviesti jis gyveno. Bet šis paskutinysai atodūsis žmogaus krūtinėje bei paskutinysai jo širdies suplakimas yra ne tik paskutinysai žmogaus švystelėjimas, bet ir pirmasai iškilimas rūstaus klausimo: žmogus - žemės prasmė, bet - kas paties žmogaus prasmė?

Kas paties žmogaus prasmė? Teikti gamtai prasmę - jai viešpatauti? Bet - ko verta viešpatauti beprasmybei? Tiesa, gamtai viešpatavimas ir tuo pačiu jos žmogiškasis įprasminimas yra būtina žmogiškosios egzistencijos sąlyga. Gali žmogus gyventi tik pavergdamas gamtą savo valiai. Bet - ar naudoti gamtą bei jos padarus savo gyvybei užtikrinti jau drauge reiškia ir rasti tą prasmę, kurios ilgesys dega žmogaus širdyje? Tegalima į šį klausimą atsakyti: ne! Susikurti savo egzistencijai sąlygas dar nereiškia ją tuo pačiu ir savaime įprasminti. Jei turėti savo egzistencijai sąlygas tuo pačiu jau reikštų ir patį jos įprasminimą, tai lygiai ir menkė turėtų teisės save laikyti jūros, o liūtas - džiunglių prasme, nes ir jiedu naudojasi gamta: pirmajai gyvenimo sąlygas sudaro jūra, antrajam - džiunglės. Nieko čia nereiškia tasai skirtumas (nors ir kaip esmingu jį laikyti), kad gamta paliko žmogui pačiam pasirūptini savo egzistencijai sąlygų susikūrimu, kai kitus savo padarus ji pati viskuo betarpiškai aprūpino. Laikyti žmogiškosios egzistencijos įprasminimu paprastą jai sąlygų susikūrimą būtų lygu neteikti žmogui jokios kitos prasmės, kaip palaikyti savo gyvybę. Bet tai, ko žmogus savo širdyje ilgisi, yra daugiau, negu plikas savo gyvybės palaikymas, kuriuo išsisemia kitų gamtinių padarų būtis. Ir dėl to: nerasti žmogui kitos prasmės, kaip būti tik žemės prasme, iš tiesų yra lygu išpažinti savo beprasmiškumą.

Praregėjus visa tai, nelieka nieko kito, kaip Thomas Wolfe žodžiais prisipažinti: Visi mūsų kūrybiniai žygiai - žaismas: siekiame jais išspinduliuoti save į platybes

ir tolius, tik dėl to, kad baiminamės atvirai pažvelgti i akis tai beprasmiškai tamsai, į kurią panirsime ir mes, nieko nepalikę - tik momentinį degtuko žybtelėjimą laiko begalybės tėkmėje. Žaidžiame savo kūrybiniais žygiais, kaip kareiviai prieš mūšį gaudo kiekvieną momentą pasiausti, kad nebūtų laiko iškilti rytdienos skerdynių - mirties siautėjimo vizijai. Jaučiame, kaip laukiančios nebūties akyvaizdoje visa mūsų būtis iš anksto pralaimėta, ir tačiau degame laimėti kiekvieną gyvenimo momentą, lyg jis savyje slėptų patę amžinybės pažadą.

c. **Beprasmybės grėsmės laiko horizonte iškilimas.** - Čia ir išryški tasai pagrindas, kodėl mums šiandien yra mūsų laikui žmogus pasidaręs toks pats sau problematiškas. Ir būtent: virsta šiandien mums žmogaus klausimas neišsprendžiama problema dėl to- kad, prarandant mūsų laikui amžinybės sąmonę, ir pats mūsų gyvenimas iš prasmingos dramos virsta beprasmiška - išeities nebežinančia tragika. Kas amžinybės perspektyvoje tėra drama, tik laiko horizonte išauga į tragediją.

Drama yra gyvenimas amžinybės perspektyvoje: kol kovojama laiko tėkmėje, nežinoma, kokia išeitimi kova bus baigta - laimėjimu ar pralaimėjimu visai amžinybei. Dramatiška ši kova, nes klausimas, kuris joje sprendžiamas, yra nelygstamai reikšmingesnis ir už hamletinį būties ar nebūties klausimą. Spendžiamas čia klausimas ne paprastai: būti ar nebūti, o - laimėti amžiną išganymą ar amžiną pražūtį. Ir tačiau, nežiūrint viso šios kovos dramatiškumo, amžinybės perspektyvoje gyvenimas yra laisvas nuo nevilties grėsmės: žinoma, kad kovojama kova, turinti prasmingą tikslą - amžinybės laimėjimą.

Neviltis iškyla tik amžinybės perspektyva pakeitus baigtinybės perspektyva, tik užsisklendus laiko horizonte ir tuo pačiu atsidūrus prieš mirties beprasmybę. Kai amžinybės perspektyvoje mirtis tėra lemiamasai gyvenimo kovos momentas, tai laiko horizonte ji yra iš anksto žinomas pralaimėjimas. Dėl to laiko horizonte mirtis ir yra patsai beprasmiškumo įkūnijimas. Išblanksta jos akyvaizdoje visa - net tai, kas pirma atrodė prasminga. Prasmė bė amžinybės - tai tuščias kevalas be branduolio. Tik tai gali patenkinti giliųjį žmogaus sielos ilgesį, kas slepia savyje amžinybės viltį. Be amžinybės prasmė lieka neįmanoma, nes amžinybė yra pats būties sinonimas. Būti laikinai - tai tik praeiti. Mes gi trokštame būti, ne tik praeiti. Todėl mūsasai būties ilgesys tuo pačiu yra ir amžinybės ilgesys.

Dėl to: paneigti amžinybę yra lygu iš anksto išpažinti gyvenimo beprasmybę. Tai ir yra pagrindas, dėl ko, blėstant amžinybės sąmonei, gyvenimas iš dramos keičiasi į tragediją. Drama yra gyveinimas, kai nežinai, kokia išeitimi jo kovą baigsi. Bet išauga ši drama į tragediją, kai jau žinai, kad nėra jokios išeities, nes visas išeitis laiko horizonte uždaro neperkopiamasai mūras - mirtis.

Tragiška yra žmogui beprasmybė, nes žmogus negali prasmės nejieškoti - net ir žinodamas ar tardamasis žinąs savo pastangų bergždumą. Galima savyje išblėsinti amžinybės sąmonę. Bet neįmanoma iš žmogaus širdies išdildyti amžinybės ilgesį. Esame laisvi laikyti amžinybę iliuzija, bet ir šiuo atveju ji lieka tokia iliuzija, kurios siekimas yra patsai mūsų būties įstatymas. Amžinybės ilgesys, kaip mūsų egzistencijos įprasminimo pagrindas, yra įrašytas į pačias mūsų būties gelmes. Todėl kovojame dėl amžinybės net ir tie, kurie, užsisklendę į laiko horizontą, laikome šią kovą iš anksto pralaimėtą. Kovojame, kad išliktų bent mūsų vardas!

Suprantama iš čia, kodėl laiko horizonte, praradusiame amžinybės perspektyvą, mūsų gyvenimą apgaubia gūdžios tragikos nuotaika, paverčianti žmogaus klausimą beviltiška problema. Kas yra žmogus - tasai paradoksiškasai padaras, kuriam gamta įdiegė amžinybės ilgesį, negalėdama pati jo patenkinti? Tragiška žmogaus dalia laiko horizonte: žinoti, kad nėra jokios išeities į amžinybę, ir tačiau negalėti nurimti jos nejieškojus ir dėl jos nekovojus. Problematiška žmogaus būtis baigtinybės perspektyvoje: netikėti savo būties prasme, ir tačiau siekti savosios egzistencijos įprasminimo - neturėti perspektyvos amžinybę, kui galėtų mus įprasminti, ir tačiau jieškoti mūsų dienoms prasmės, lyg galėtų būti amžinybė atrasta pačioje laiko tėkmėje. Negalime nejieškoti mūsų egzistencijai prasmės, bet - kur jos jieškoti?

Amžinybės samonės praradimas ir tuo pačiu mūsų žmogiškosios egzistencijos beprasmiškumo grėsmės iškilimas - štai tasai pagrindas, kuris, mūsų nuomone, padaro mūsų laiko žmogų tokį pačiam sau problematišką.

3. GYVENIMO IŠMINTIS SUB SPECIE MORTIS

a. **Gyvenimas, kaip nuolatinis mirimas.** - Kaip žmogaus klausimą atsako mūsų laikas? Kokia gyvenimo išminitis išklyla žmogui, išblėsinusiam savyje amžinybės sąmonę ir užsidariusiam laiko horizonte? Kaip jieško savo prasmės žmogus sub specie mortis?

Jau anksčiau esame pastebėję: kaip amžinybės perspektyvoje visas žmogaus domesys telkiasi į sielos išganymo rūpestį, taip laiko horizonte - į mirtį. Dabarties filosofija visu ryškumu tai ir patvirtina. Tą reikšmę, kurią krikščioniškasai mąstymas skyrė amžinybei, mūsų laiko filosofavime užima mirtis. Sub specie aeternitatis pakeičia sub specie mortis. Pagrindiniu rūpesčiu šiandieniniams filosofams laikinė žmogaus egzistencija, nebe amžinoji jo paskirtis. Pagal tai dabarties filosofų teikiamoji gyvenimo išmintis kreipiasi nebe į žmogaus žadinimą amžinybei, o tik į žmogiškosios egzistencijos pateisinimą mirties likimo akyvaizdoje.

Giliausiai laiko horizonte užsiskleidusio žmogaus savęs supratimą išplėtojo vokiečių filosofas Martin Heidegger, kuris savo 1926 m. paskelbtu veikalu „Sein und Zeit" (Būtis ir laikas) pradėjo egzistencialistinės filosofijos epochą. „Ar turi žmogiškasai pasaulyje buvimas aukštesnę savo būties galimybių instanciją, kaip mirtį?" Šis klausimas ne tik iš karto įveda mus į Heideggerio problematiką, bet drauge teikia ir jo atsakymą: mirtis yra pati aukščiausia žmagiškojo pasaulyje buvimo galimybė. Nėra žmogiškajai egzistencijai už mirtį aukštesnės instancijos, nes iš viso nėra kito būčiai horizonto, kaip laikas. Todėl Heideggeris žmogiškąją ėgzistenciją ir aptaria būtimi-mirčiai (Sein zum Tode). Konkreti šios aptarties prasmė yra ta, kad mirtis nėra gyvenimui svetimas faktas,

o pati vidinė jo galimybė. Paprastai manome, kad mirtis mūsų laukia tik ateityje: įsivaizduojame mirtį tik iš šalies į mūsų gyvenimą įsikišančiu įvykiu, kuris gyvybę panašiai nutraukia, kaip mes išjungiame savo automašinos motorą. Tačiau iš tiesų sako Heideggeris, taip nėra. Neteisinga mirtį laikyti tik mūsų gyvenimui svetima užtvara, į kurią mes atsidaužtume tik savo gyvenimo gale, baigę laikinę kelionę. Nelaukia mirtis mūsų tik ateityje, nes mes jau visą laiką esame pakankamai seni mirti, nors tačiau drauge niekada tiek seni, kad nebebūtų mums likę jokių galimybių. Esame mes atiduoti mirčiai nuo pačios gimimo valandos, nes mirtis priklauso gyvenimui kaip pati pagrindinė žmogiškosios būties galimybė. Šita prasme Heideggeris ir teigia: „Žmogus faktiškai miršta, kol jis egzistuoja." Tai reiškia: žmogus yra pačia savo esme mirtingas. Nėra mirtis tik atsitiktinis mųsų gyvenimo nutraukimas, bet tiesiai patsai mūsų egzistavimo būdas. Ne gyvenimo gale mes prieiname mirtį, nes mes jau visada ją gyvename. Visada jau mes gyvename mirtį, nes visada jau mus žymi baigtinybė. Ta ir yra ano paradoksinio posakio („žmogus faktiškai miršta, kol jis egzistuoja") prasmė: mirtis nėra tik paprastas gyvenimo pasibaigimas, o buvimas baigtine būtybe. „Mirtimi suprantamoji pabaiga nereiškia žmogaus prie galo priėjimą, o žmogaus buvimą baigtiniu būdu. Mirtis yra buvimo būdas, kurį žmogus perima pačiu savo gimimo faktu."

b. Nuo mirties slėpimasis ir jai atvirumo laisvė. - Kaip pagal šią mirties sampratą žmogus privalo žiūrėti į savo gyvenimą? Pirmoji galimybė - tai užsiskleidimas mirčiai ir nuo jos bėgimas sė Paprastai, pastebi Heideggeris, šituo keliu ir einama: stengiamasi mirtį nuvertinti į nemalonų faktą, nors ir atsitiktinį, bet visiems bendrą. Pergyvenama, kaip laikas nuo laiko miršta vienas ar kitas artimas žmogus - draugas ar pažįstamas. Skaitomi laikraščiuose kiekvieną dieną gausūs mirties pranešimai. Žinoma, kad kiekvieną valandą pasaulyje miršta tūkstančiai. Neabejojama, kad tas pats likimas laukia visų. Bet, nežiūrint viso to, stengiamasi mirties mintį nustumuti į šalį kaip tai, kas dar tuo tarpu neaktualu. Kiekvienas mirties užsiminimas laikomas gero tono užmiršimu. Laikoma žmoniškumo pareiga slėpti mirties galimybę net nuo jos patale gulinčio ligonio. Vienu žodžiu, nors ir pripažįstamas mirties faktas, bet atsisakoma mirtį laikyti sava, visą laiką aktualia ir kiekvieną asmeniškai liečiančia galimybe. Atvirkščiai, kiekvienas ties mirtimi susitelkimas ir dažnas mirties galimybės prieš akis turėjimas laikomas peiktinu nevyriškumo ženklu. Pakenčiamas mirties atžvilgiu tik nebent išdidus jai abejingumas. Bet iš tiesų ir šis nėra tikrasai mirčiai atvirumas, o greičiau kaip tik pačios mirties esmės užskleidimas - užmiršimas, kad mirtis nėra tik nežinomos ateities kažkada įvyksimas faktas, o visą laiką žmogų apsprendžianti baigtinybė.

Antroji mūsų laikysenos mirties atžvilgiu galimybė - tai mirčiai atvirumas bei jai pasiryžimas. Būti mirčiai atviram - tai suprasti, kad mirtis nėra anoniminis faktas, kaip tie ar kiti gamtiniai įvykiai, o asmeniška ir pati galutinė bei pati tikroji žmogiškosios egzistencijos galimybė. Niekas negali nuo žmogaus nuimti jo mirtį - niekas negali prisiimti kito mirtį. Tiesa sako Heideggeris, galiu aš sutikti pasiaukoti už kitą, bet ir šiuo atveju aš mirsiu tik savo mirtį, ne to, už kurį sutikau pasiaukoti. Kaip aš būsiu miręs tik savo mirtį, taip ir tasai, už kurį būsiu pasiaukavęs, liks mirti tik savo mirtį. Trumpai tariant, kiekvienas miršta savo mirtį nelygstamoje vienatvėje. Kas šitaip supranta mirties galimybės asmeniškumą, tas vienas Heideggeriui yra atviras mirčiai. Tačiau būti heideggerine prasme mirčiai atviram nėra tik pasyviai kontempliuoti mirties galimybę. Būti mirčiai atviram - tai drauge ir aktyviai jai ryžtis. Bet - ką gali reikšti ryžimasis mirties galimybės atveju? Ryžtis mirčiai yra visiškai skirtingas dalykas, negu ryžtis kuriai kitai galimybei. Kurios kitos galimybės atveju ryžtis lygu stengtis šią galimybę realizuoti. Bet ryžtis realizuoti mirties galimybę reikštų ne tik ją pačią sunaikinti, kaip yra visų kitų galimybių atveju, bet ir apskritai sunaikinti bet kokią galimybę. Todėl, paaiškina Heideggeris, ryžtis mirčiai anaiptol nereiškia apsispręsti savižudybei, o kaip tik priešingai: apsispręsti gyventi savo mirtį - gyventi savo gyvenimą mirties akyvaizdoje. Gyventi mirties akyvaizdoje - tai suprasti visos žmogiškosios būties baigtinumą ir tuo pačiu visų žmogiškųjų žygių niekingumą. Tačiau vėl: suprasti savo pastangų niekingumą nereiškia atsisakyti laikinių rūpesčių, net ir pačių kasdieniškiausių, o tik žinoti jų tikrąją vertę, nesileisti iliuzijų užliūliuojamam. Būti atviram mirčiai - tai nešti savąjį mirties likimą atviromis akimis.

Ši dvejopa mūsų laikysena mirties atžvilgiu yra pagrindas ir dvejopam mūsų gyvenimo būdui. Vienaip gyvena žmogus užmiršęs mirties galimybę ir antraip - jos akyvaizdoje. Mirties užmiršimas, Heideggerio terminu, yra nupuolimas į netikrąjį buvimo būdą, mirčiai atsiskleidimas - iškilimas į tikrąją egzistenciją.

Netikras yra Heideggeriui mirties galimybę užmiršusio žmogaus gyvenimas dėl to, kad, užmiršdamas mirtį, žmogus užmiršta ir patį save - savo būties niekingumą. Gi užmiršti savo būties niekingumą - tai leistis save užliūliuoti įvairių savo pastangų absoliutumo iliuzijai ir tuo pačiu išsiblaškyti begaliniuose kasdienybės rūpesčiuose. Užmiršęs šituo būdu save patį, žmogus neišvengiamai patenka į fanatišką viešumos tiraniją, kiekvieną prievartaujančią būti tokiam pat, kokie „visi" yra. Kiekvienas šioje „visu" diktatūroje mąsto ir veikia nebe kaip jis pats, o tik kaip vienas „visu" egzempliorius. Gyvenama nebe savas, o beasmeninis „visų" gyvenimas. Pagaliau „visų" vergijoje tiranijoje užmiršusiam save patį žmogui neturi savos prasmės net ir pati mirtis, nes ir ji sutinkama ne kaip sava galimybė, o tik kaip iš šalies žmogų užklumpanti nebūties beprasmybė. Nieko nėra save patį užmiršusiam žmogui prasmingo, nes viso atžvilgiu jis tėra vergas.

Heideggerio supratimu, laisvę laimi žmogus tik atvirybėje mirčiai. Užmiršęs mirties galimybę, žmogus neišvengiamai ima iliuziškai absoliutinti kasdieninius savo rūpesčius ir todėl neįučiomis patenka jų vergijon. Atvirkščiai, žinodamas visos savo būties niekingumą, žmogus, nors ir nepaneigia kasdienybės reikalavimų, bet taip pat ir nepraranda juose savęs. Panašiai mirčiai atvirybė žmogų išlaisvina ir nuo viešumos tiranijos grėsmės. Kas absoliutina savo vertę, visados linkstą maišytis į kitus ir juos tiranizuoti fanatiniu reikalavimu būti to kiems, koks jis pats yra. Tasai gi, kuris žino žmogiškosios būties niekingumą,

((Pabaiga 14 psl.)

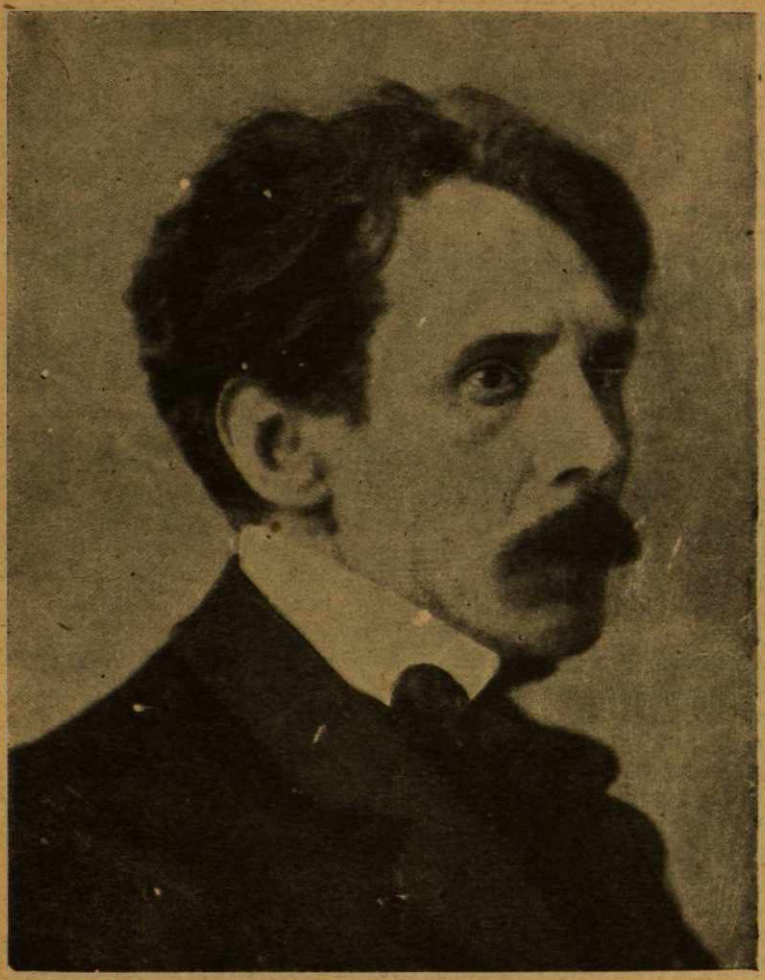

ŽVILGSNIS Į ČIURLIONĮ

VINCAS KAZOKAS
Australija

Daugiausia tautinio charakterio bruožų, neskaitant tautosakos arba tautodailės, kur pilnai atsiskleidžia mūsų tautos siela, yra išreikšta mūsų žodinėje kūryboje. Prisiminkime tiktai, neminint jau vėlesnės poetų kartos, Donelaitį, Maironį, Krėvę arba Baranauską bei Žemaitę, bet visų pirmiausia Vaižgantą, tą lietuviškąjį Gogolį ir jo „Pragiedrulius", kurie yra ne kas kita, kaip lietuvių tautos sielos praktiškosios (Gondingos kraštas) ir mistiškosios (Vaduvų Kraštas) pusių gyvas nuorašas. Antrasis „Pragiedrulių" autorius dailės srity ir muzikoj neginčytinai yra Mykolas Konstantinas Čiurlionis. Šis didysis ne vien tik mūsų tautos, bet ir apskritai ano meto kūrėjas yra tikrasis lietuvių tautos sielos liudytojas ir jos pranašas. Kūrybiškai brendęs ir augęs nelietuviškoje aplinkoje (net lietuviškai kalbėti pilnai pramokęs tik savo amžiaus gale), Čiurlionis savo kūryboje daugiau parodė lietuviškumo už tuos, kurie nuo lopšio ligi karsto mito lietuviška duona. Jis pirmasis atidengė ir iškėlė aikštėn Lietuvos pakelių rapintojėlio mistiką ir pirmasis sąmoningai atsigręžė į lietuvių tautodailę bei tautosaką ir liaudies melodijas, atverdamas čionai neišsemiamus kūrybos šaltinius.

Lietuvis yra lyrikas, ir tas jo lyrizmas sutinkamas tiek pakelės rūpintojėlyje, tiek dainoje bei audinių raštuose, tiek pačiame jo santyky su gamta. Toks lietuvio sielos bruožas turi daugiau estetinio, arba dar daugiau - mistinio charakterio. Lietuvis žiūri į aplinką ir gamtą ne objektyviu praktiko žvilgsniu, bet poeto mistiko, net panteisto akimis. Iš kitos pusės lietuvis yra sintetikas, jungiąs į nedalomą vienumą empirinę tikrovę su transcendentine. Ir kaip tik ši lietuvio dvasios lyrika, mistika bei dviejų pasaulių sintetika yra gyva, kondensuotai išreikšta Čiurlionio kūryboje. Čiurlionis yra praaugęs visus vadovėlinio meno klasifikavimo rėmus. Jis gali būti romantikas, pritaikant jo vizijoms anuos romantizmo bruožus, kaip tolių ir pirmykščio peizažo ilgesys, mistika ir fantastiškumas; Valerijan Čiudovskij laiko jį realistu, nors abejotina, ar iš viso realizmo sąvokoje gali tilpti toji nuostabi gamtos misterija, arba tikriau sakant, pati gamta, kokią Čiurlionis matė ir išgyveno savo kūrybinės ekstazės metu. Galima jį net pavadinti surrealistu, tačiau jokiu būdu ne prancūziškojo surrealizmo prasme. Lietuviškoji ano meto šviesuomenė Čiurlionio kūrybos nesuprato, bet juo labiau ji buvo suprantamesnė ir artimesnė Lietvos liaudies žmogui, kurioje jis atrado savo paties išgyvenimus. Prisiminkime tiktai N. Vorobjovo aprašytąjį nuotykį paties Čiurlionio surengtoje meno parodoje Kaune, į kurią atsitiktinai atklydo atvykęs į turgų vienas Kauno apylinkės kaimietis. Apžiūrinėdamas kitų

dailininkų išstatytuosius darbus, jis piktinosi, jų nesuprasdamas, ir klausė, kuriam galui iš viso tokie dalykai piešiami. Ir tik patekęs į Čiurlionio skyrių jis susižavėjęs pasakė, jog šie paveikslai nereikalingi jokių aiškinimų ir patys už save kalba.

Tačiau vargu, ar jis šiandie yra artimesnis ir mums negu ano meto mūsų inteligentijai. Gyvendami laisvą ir nepriklausomą gyvenimą ir niekeno netrukdomi mes galėjome Čiurlionį išpopuliarinti ne tik savųjų tarpe, bet ir plačiai užsieny, tačiau mes pasitenkinome jo paveikslų muziejiniu užkonservavimu ir tarėmės daug, nepaprastai daug jam pasitarnavę, sukraudami jo kūrinius muziejaus tyloje, tarytum užritę akmenį ant kapo. Jis yra mums miręs (ar gali kūrėjas numirti, jeigu jo kūriniai tebėra gyvi!), ir mes nieko, visiškai nieko nesame padarę, kad jį prikeltume, ir kad jis vėl būtų gyvas, kaip kad gyvas yra Botticelli, Dürer, Rembrandt ir kiti. Pauliaus Galaunės rūpesčiu išleistoji Čiurlionio monografija yra ne kas kita, kaip peranksti iš gyvenimo pasitraukusio kūrėjo nekrologas. Tačiau norisi tikėti, kad jis dar nėra miręs, kad jis, kaip legendarinis lietuvių tautos pranašas, vieną kartą dar prabils lietuviškai visam pasauliui, ir juo stebėsis daugelis, kaip kad stebėjosi savu laiku rusų dailininkai Petrapily, arba viešėdamas Kaune Romain Roland. Dar labiau liūdna, kad pačiu Čiurlioniu ir jo kūryba daugiau parodė susidomėjimo kaip tik svetimtaučiai, o ne mes, kuriems jis iš tikrųjų turėtų būti suprantamesnis ir artimesnis. Dar anuomet, pirmosios lietuvių meno parodos metu Vilniuje, svetimieji savo spaudos skiltyse Čiurlionio kūrybai daugiausiai skyrė vietos, parodydami juo nepaprastą susižavėjimą ir iškeldami jo nuostabų talentą, tuo tarpu lietuvių spaudoje apie jį tebuvo vos užsimenama, o dažniausiai ir visai nutylima. Šiandie jis tebėra mūsų tarpe lyg sfinksas, vienišas ir mįslingas savo didybėje, kaip kad R. M. Rilkes žodžiais yra vienišas savo garse A. Rodinas.

Pati gyvenamoji aplinka ir laikas Čiurlionį nužudė fiziškai ir dvasiškai. Štai dėl ko norėtume teigti, kad jis buvo aplinkybių numarintas, arba ne laiku, tikriau sakant, peranksti gimęs. Atsimenant ano meto (1905—1911) gyvenimo sąlygas ir lietuvių tautos rezistencinę kovą su šimtmečius trukusia priespauda, mes perdaug nesistebime, kad Čiurlionis mūsuose liko ne vien tik nepopuliarus ir nesuprastas, bet net vėliau ir užmirštas. Tauta anuomet gyveno viena vienintele mintimi - laimėti laisvę, ir šiam tikslui buvo sukoncentruotas visas dėmesys ir mobilizuojamos visos pajėgos. Tiesa, į šį tautos likiminį sąjūdį buvo įtrauktas ir iš Varšuvos į Vilnių persikėlęs pats Čiurlionis, tačiau jis neįsijungė aktyviai į politinę kovą ir laikėsi nuošaliai. Daugiau jis rodė iniciatyvos ir aktyvumo kultūriniam gyvenime, rengdamas meno parodas ir organizuodamas chorus. Bet ir čia jam teko skaudžiai lietuviška visuomenė nusivilti, kurios didesnė dalis šiai veiklai buvo priešingai nusistačiusi, įžiūrėdama mene tik nesveiką svaičiojimą arba brangiai kainuojančią prabangą. Jo lietuviškos dainos suorganizuotas Vilniuje choras buvo tos pačios siauru patriotizmu sergančios lietuvių visuomenės boikotuojamas, kadangi Čiurlionis, trūkstant moteriškų balsų ir nesant pakankamai lietuvaičių, pasivadino į chorą lenkaites. Sunkus tad buvo tokioje aplinkoje bet koks kultūrinis darbas. Toji pati lietuviškoji visuomenė Čiurlionį gerokai išjuokė, pavadindama jį nesveiku svajotoju, kada jis pasiūlė įsteigti Vilniuje tautos rūmus, kur būtų koncentruojama visas lietuvių kultūrinis ir meninis gyvenimas. Tokiu būdu nesuradęs savųjų tarpe pritarimo ir neturėdamas tinkamų sąlygų dirbti ir kurti, Čiurlionis iš Vilniaus pasitraukė, persikeldamas į Petrapilį, kur jį rusų sostinės menininkai sutiko šiltai ir su dideliu respektu, žiūrėdami į jį kaip į nepaprasto masto kūrėją, kaip į genijų.

Čiurlionis yra vienas iš tų retų kūrėjų ir menininkų, kurio kūryba be jokių svyravimų ir nukrypimų kyla įstriža linija aukštyn. Dar daugiau: jis nėra savo talento propaguotojas, bet, iškilęs aukščiau protinio ir juslinio pažinimo, vien tik vadovaudamasis savo intuityvine galia ir giliu, vizijiniu visos būties išgyvenimu, jis savo paveiksluose atskleidė tokią nuostabią tikrovę, kurioje ši realybė tevaidina vien tik tarpininko vaidmenį, atskleidžiant aną milžinišką vizijų pasaulį, kuriame viešpatauja neįvardijamasai ir žmogiškuoju pažin'mu neaprėpiamasai Rex.

Daugelis Čiurlionio asmenyje ir jo kūryboje įžiūri dvilypumą, žvelgdami į jį iš vienos pusės kaip į muziką, iš kitos kaip į tapytoją. Nors ir ne visiškai, tačiau ir pats N. Vorobjovas prisilaiko šios pažiūros. Iš tikrųjų Čiurlionis savo kūryboje yra vientisas ir nedalomas. Savo esmėje jis nėra atskirai nei muzikas, nei tapytojas. Tai yra vienas iš tų retų fenomenų, kurio dvasios

---

AMŽINYBĖS PERSPEKTYVA...

turės jėgos palikti kitus tokius būti, kokie jie patys nori. Nors tuo būdu atvirybė mirčiai ir uždaro kiekvieną savyje, tačiau drauge ji visuose sukuria bendrą tolerantiškos nuotaikos nusistatymą leisti kiekvienam likti, kuo kas pats nori. Pagaliau mirčiai atvirybė išlaisvina žmogų ir nuo pačios mirties beprasmiškumo. Beprasmiška tėra mirtis tam, kurį ji ištinka kaip jo gyvenimui svetimas įvykis. Gi tam, kuriam mirtis yra jo paties sava galimybė, ji virsta laisvės pagrindu (Freiheit zum Tode). Tuo pačiu mirties atvirybė įprasmina ir visą gyvenimą - padaro jį savą. „Tik mirčiai atvirumo laisvė suteikia mūsų egzistencijai vienintelį galimą tikslą."

Štai kuriuo būdu Heideggeris tikisi įprasminti žmogiškąją egzistenciją pačia jos niekingumo sąmone. Jo keliu eina ir kiti dabarties filosofai, kurie imasi žmogaus klausimą spręsti užisklendę baigtine laiko horizonto perspektyva. Visų jų galutinė gyvenimo išmintis - Nietzsches skelbtoji likimo meilė: nėra kito kelio žmogui įprasminti savo egzistenciją, kaip atvirai prisiimti mirties likimą ir pačiu šiuo jo prisiėmimu padaryti jį savą. „Aukščiausia būsena, kurią filosofas gali pasiekti, - tai gyvenimą dioniziškai priimti. Mano formulė tam išreikšti - amor fati." Ir toliau: „Mano formulė didybei žmoguje yra amor fati: nereikia nieko kitaip norėti - nei pirmyn, nei atgal, nei į amžinybę. Būtinybę ne tik pakęsti ar juoba užslėpti (visas idealizmas tėra melavimas prieš būtinybę), o ją mylėti. „Taip, aš noriu tik tai mylėti, kas būtina. Taip, mano paskutinė meilė tebūnie amor fati." Darbaties filosofija ir yra šitos Nietzsches ateistinės išminties nuoseklus plėtojimas. Subspecie mortis nelieka žmogui nieko kito, kaip amor fati.

gelmėje neįvardijamą meno rūšį sudarė garso ir spalvos sintezė. Negalint techniškai šios muzikos ir tapybos sintezės tuo pačiu metu r e g i m a i ir g i r d i m a i realizuoti, ji pirmiausiai prasiveržė muzikine srove, kuri vėliau išsiliejo į plačią vizijinės tapybos tėkmę. Minėtųjų meno rūšių sintezės Čiurlionis sąmoningai nesiekė: priešingai, jis tik intuityviai, vien tik vidinio jausmo verčiamas, iškeitė gaidą į teptuką. Iš tikro, Čiurlioniui šios dvi išraiškos techniškosios priemonės reiškė vieną ir tą patį tik su tuo skirtumu, kad pirmoji vaizdavo garsinę tapybą, o antroji - nebylią muziką. Atseit, Čiurlioniui pereinant iš muzikų į tapytojus, jo kūryba esmiškai paliko ta pati: keitėsi tik pačios išraiškos priemonės. Klausydamasis muzikos Čiurlionis ją priimdavo optiškai. Dar jam bebūnant Varšuvos konservatorijoje, jo mokslo draugai žiūrėjo į jį kaip į keistą fenomeną, turintį „spalvinę klausą" (audition colorée). Vadinasi, garsas ir melodija jo sąmonėje transformuodavosi į spalvą ir vaizdą, arba, kitais žodžiais, laiko menas (muzika) realizuodavosi erdvės mene (tapyboje). Tokia jo vidiniame išgyvenime skirtingų meno rūšių sintezė ir jų metamorfozė paskatino jį šauktis į pagalbą teptuko, nes jam vien gaidos neužteko išreikšti savo išgyvenimams ir kosminėms vizijoms. Šis jo staigus posūkis nuo gaidos prie teptuko visiškai nebuvo rafinuota dailininko maniera tyčiomis sukelti meno pasaulyje revoliuciją, bet grynai vidinis jo dvasios šauksmas padaryti pačią muziką m a t o m ą, s p a l v i n g ą, žodžiu, tokią, kokią jis patsai išgyveno. N. Vorobjovo teigimu Čiurlionį griebtis tapybos vertusios vizijos. Tačiau kiekvienas menininkas turi turėti tam tikra prasme savo vizijinį pasaulį. Čiurlionio vizijos yra ne kas kita, kaip v a i z d i n i a i pačios m u z i k o s išgyvenimai. Ir tačiau tai dar nereiškia, kad Čiurlionis, apsiginklavęs palete ir teptuku, užmušė gaidą. Priešingai, jis ir po to rašė gaidas, bet ne penkių linijų rėmuose, bet jas rašė jau instrumentuotas, rašė melodijas teptuku ir spalvomis plokštumoje. Tokiu būdu ir jo visa tapybinė kūryba yra ne kas kita, kaip iš laiko į erdvę perkeltoji ir spalvomis bei linijomis atkurtoji muzika, atseit, kaip teisingai N. Vorobjovas išsireiškia, Čiurlionio paveikslai yra jo paties arba svetimųjų muzikinių kūrinių parafrazės.

Leidžiantis toliau į Čiurlionio kūrybinio pasaulio analizę, į akis krinta dar tas faktas, kad beveik visoje jo tapyboje nefigūruoja ž m o g u s. Naivu būtų tikėti paskaloms, kad Čiurlionis iš viso nemokėjęs piešti žmogaus. Čia glūdi daug gilesnės priežastys. Kodėl jis vengė savo tapyboje žmogaus, pilnai neatsako ir pats Vorobjovas, aiškindamas, kad žmogus savo individualybe sudarkąs pirminio peizažo harmoniją. Tas tiesa. Bet Čiurlionis savo paveiksluose vengė žmogaus dar ir dėl to, kad žmogus, kaip labiausiai individualus ir savaimingas objektas, negali s i m b o l i z u o t i nieko kito, išskyrus jį patį, t. y. žmogų. Pirmoj eilėj dailininkui rūpėjo, kad paveiksle girdėtųsi muzika, kuri tegalima regimai pavaizduoti vien judesiu ir simboliais. Pabandykime tik įsivaizduoti vienoje kurioje jo sonatų arba tam pačiam paveiksle R e x kokiu nors būdu įvestą žmogų. Tuomet ne tiktai kad dingtų toji nebyli simbolių melodija, bet pats paveikslas prarastų tą trapumą ir transparentiškumą, kas labai charakteringa visai Čiurlionio tapybai, jis netektų to vizijinio, šios tikrovės ribas peržengiančio peizažo charakterio ir anos mistinės nuotaikos, kas juos (t. y. paveikslus) išrauna iš šios realybės ir perkelia į aukštesnį, žmogaus dvasios pasaulį. Dar daugiau: jis vengė įvesti žmogų į savo tapybą dar ir dėlto, kad jis visiškai nesiderina su šia realybe, ir pagaliau, kad ši tikrovė tėra tik mažytė jo vidinio pasaulio dalelytė, su kuria žmogus gali santykiauti kaip visuma su dalimi. Šie visi daiktai tėra tik anos kūrėjo vizijinės realybės simboliai, turį nesuskaitomą daugybę prasmių. Todėl kaip tik jo paveiksluose viešpatauja begaliniai peizažai, niekeno nedrumsčiami, pirmykštėje savo rimtyje ir didybėje.*) Ir vis dėlto Čiurlionio paveiksluose, tame įrėmintame kosme nesijaučia tuštumos; bet yra kupina valdančios ir kuriančios dvasios.

Gamta su savo begaline simbolių giria yra vienintelė ir tikroji Čiurlionio kūrybos versmė. Gamtoje dailininkas jautėsi kaip nuostabioje šventovėje ir ją išgyveno ekstatiškai, kaip maldą, kaip regėjimą. Jis žiūrėjo į ją pirmą kartą praregėjusio žmogaus akimis ir jautė joje Dievo artumą ir jo apsireiškimą. Vaiku būdamas, tėviškės peizažuose jis mato kalvomis, miškais ir upių vingiais banguojančią melodiją ir ritmą. Nuvykęs į Krymą, prie Juodųjų jūrų jis gamtą išgyveno kaip begalinę dinamiką, o atsidūręs Kaukaze ir pamatęs svaigias viršūnes ir bedugnes prarajas, į kur perkūnišku trenksmu griūva kalnų upės ir uolos, gamta jam pasivaideno kaip chaosas. Šita, kaip sako Vorobjovas, jo sąmonėje dinamiško kosmiškojo pasaulio nuolatinė transformacija į ritmą ir melodiją buvo jo muzikinės ir tapybinės kūrybos plėtotei pagrindinė sąlyga. Intensyvusis gamtos išgyvenimas, kur kiekvienas daiktas, pajungtas kosminei didybei, praranda savo individualumą, tuo pačiu įgaudamas savo paskirtį ir metafizinę prasmę, patį kūrėją padarė gamtos mistiku, o visus daiktus pavertė už jų slypinčio ir nematomojo Rex šifrais. Tai gal dėlto Čiurlionis sąmoningai savo paveikslus pakrikštijo muzikiniais terminais, vengdamas duoti konkretų vardą, kad tuo nesugestijonuotų jiems konkrečios prasmės. Kaip tik dėlto tiesiog pasipiktinęs, rengiant meno parodas anuomet Vilniuje ir vėliau Kaune, jis atmetė ano meto lietuvių šviesuomenės reikalavimą parodų kataloguose duoti savo kūrinių komentarus. Pagaliau, kaip jis sakosi, net jam pačiam atrodė neįmanoma savo kūrinius apibūdinti žodžiais. Norint juos tiesiog išgyventi, kaip kad išgyvenama muzikinis kūrinys.

Dar vienas labai charakteringas Čiurlionio kūrybai bruožas - tai pamėgimas naktinio peizažo. Tai nėra joks atsitiktinumas arba dailininko maniera vaizduoti naktinį dangų, atseit, tai, „kas, N. Vorobjovo žodžiais, daugeliui tapytojų buvo neišsprendžiamu uždaviniu ir ką vos drįso bandyti didysis gamtos burtininkas Van Gogh". Čiurlionis puikiai suprato kerinčią nakties galią ir jos tamprų ryšį su muzika. Kaip muzikoje nėra nė vienos gaidos, kuri būtų savaiminga ir kuri nebūtų subordinuota kūrinio visumai, taip ir Čiurlionio tapyboje nė vienas objektas negali išsiskirti savo individualybe, o privalo derintis prie kosminės paveikslo visumos. Šia prasme dailininkas ir šaukiasi nakties, kurios tamsoje daiktai darosi vieni kitiems gimininga, persunkti amžinybės ilgesiu. Tuo tarpu dienos metu tie

*) M. K. Čiurlionio vengimą tapyti žmogų pirmame plane galima aiškinti ne tik muzikaliniais sumetionais bet ir tuo, kad M. K. Čiurlionis yra filosofas - metafizikas, žiūrįs visumos, siekiąs suvokti ir atskleisti esmę ir prasmę. **Red.**

patys daiktai yra vieni nuo kitų šviesos įzoliuoti, priešingi ir perdaug konkretūs. Čiurlioniui ir buvo svarbu pašalinti daiktų konkretybę, kad galėtų jais operuoti kaip gaidomis. Ir todėl jo paveiksluose kiekvienas daiktas-gali jis būti lapas, medis, kalnas ar žvaigždynas - buvo inkorporuojamas į kosminį orkestrą be pirmumo teisės. Štai dėlko naktis jo kūryboje virsta būtinybe: ji daiktus „nuasmenina" ir padeda paveiksle sukurti begalybės iliuziją bei amžinybės nuotaiką.**)

Du pagrindiniai veiksniai yra lemtingi visai Čiurlionio kūrybai: nepaprastai intensyvus, tiesiog ekstatinis gamtos išgyvenimas ir lietuvio sielos mistiškumas. Šių abiejų veiksnių harmoningoje sintezėje ir gimė anos nuostabiosios vizijos, kurioms siužetų nereikėjo Čiurlioniui jieškoti egzotiniuose kraštuose arba erotiniuose bei avantiūriniuose išgyvenimuose. Didingos vizijos tęsiasi nenutrūkstama grandine nuo pirmojo reikšmingesnio jo muzikinio kūrinio „Miške" ligi mislingojo Rex. Bet visų svarbiausį vaidmenį čia turėjo lietuviškasis peizažas, kurio būtinumą kūrybinio proceso metu dailininkas jautė visa savo esybe. Druskininkuose jis sukūrė sau lygių neturinčią „Zodiako ženklų" seriją ir pirmąsias sonatas; daug darbų jis padarė gyvendamas Plungėje. Varšuvoje ar Petrapily jis teužbaigdavo Lietuvoje pradėtuosius. Vilniuje piešti jam beveik neteko, nes čia, palyginus, gyreno jis gana trumpai ir, kaip minėta, per tą laiką darbavosi lietuvių kultūrinio gyvenimo srity.

Jo kūrybinis kelias yra gana tiesus, be jokių nukrypimų ir klaidžiojimų. Tiesa, pusiaukelėj jis šiek tiek stabteli, ne vien norėdamas atvikvėpti, kiek pakeisti savo kūrybos techniškąsias priemones. Ši techniškoji metamorfozė jam kainavo maždaug porą metų. Galbūt dėl to jis vėliau dirbo su dar didesniu intensyvumu, kad atidirbtų už sugaištą laiką, o gal, tik nujausdamas greitą mirtį, paspartino savo žingsnius. Tiksliai jo sukurtųjų paveikslų skaičių nustatyti neįmanoma. Mes nežinome, kokioje padėtyje yra šiandie Čiurlionio palikimas, bet prieš šį karą jo vardo galerijoje Kaune buvo maždaug du šimtai paveikslų ir apie aštuoniasdešimt piešinių ir grafinių darbų. Daugelį savo paveikslų jis dar pats išdalino privatiems asmenims, o dalis jų yra žuvę Didžio jo Karo ir revoliucijos metais. Įskaitant jo muzikinus veikalus, jo kūrybinis palikimas yra gana didelis. Atsiminkime, kad Čiurlionis gyveno tik 36 metus, o teptuką paėmė į rankas jau būdamas 31-rių metų!

Tragiškasis Čiurlionio gyvenimo galas neleido jam užbaigti visos eilės kūrinių. Jį ištiko toks pat likimas, kaip ir Schumann'ą, Hoelderlin'ą, Nietschę arba Van Gogh'ą. Visą gyvenimą būdamas daugiau užsidaręs ir vienišas, paskutiniais savo gyvenimo metais jis visiškai pasitraukė iš viešojo gyvenimo, pajutęs į save ištiestas beprotybės rankas. Jis su ja ir nekovojo: suklupęs prie jos kojų jis daugiau ir nepakilo. Mirė jis vienoje sanatorijoje netoli Varšuvos 1911 metais balandžio mėn. 11 dieną, turėdamas pilną sąmonę. Draugų rūpesčiu jo palaikai buvo iš Varšuvos pargabenti į Vilnių ir palaidoti Rasų kapinėse.

) Tam pačiam tikslui M. K. Čiurlionis paveiksluose griebiasi šviesos. Šviesos šaltinis kartais yra nesuvokiamas, bet paslaptingos šviesos yra prisisunkus ir naktis ir sutemos. Paslėpta šviesa neišryskina daiktų, bet ji taip pat, kaip naktis, įneša mistinės nuotaikos, pabrėžia šviesos-gėrio pradą ir atskeidžia dualistinę M. K. Čiurlionio pasaulėjautą. **Red.

M. K. Čiurlionis — **Mergelė**

LIETUVIŲ KULTŪROS PROBLEMOS

ZENONAS IVINSKIS, Vokietija

I.

I. REIKALAS DOMĖTIS LIETUVIŲ KULTŪROS ISTORIJA

Vargu kada labiau lietuviams buvo prasmės ir reikalo kalbėti apie savąją kultūrą ir jos vystymąsi, kaip dabar. Vargu kada anksčiau tas klausimas buvo taip aktualus, kaip tokiu laiku, kada lietuvių tauta turi vesti įtemptą kovą ne tik už politinę, bet ir už kultūrinę egzistenciją. Kada mūsų akivaizdoje materialinės gėrybės ir politinės institucijos pasirodė tesančios tokios nepatvarios ir labai praeinančios prigimties, kada fiziniai ginklai sutrupa be jokių pėdsakų, ypač mažųjų tautų atstovams k u l t ū r a išlieka bene svarbiausias veiksnys, dažnai galingesnis, sėkmingesnis ir reikšmingesnis už politinius.

1. Aušrininkų pažiūros. Bet šituo teigimu dar nesam nieko naujo pasakę. Štai atsiverskime „Aušros" I-jį Nr., išėjusį Tilžėje prieš 65-rius metus ir ten rasime, kad jaunas medicinos gydytojas Basanavičius ano meto nykioje dabartyje ne tik kreipė savo tautiečių žvilgsnį į praeitį, bet taip pat ragino domėtis senąja lietuvių kultūra: „... ir mes, lietuviai šios gadynės, turime pavyzdį gerų sūnų senovės Lietuvos; todėlei pirmių pirmiausia turime pažinti jųjų senovišką gyvenimą, būdą, d a b ą (-tuo žodžiu aušrininkai suprato kultūrą) ir tikybą, jųjų darbus ir rūpesčius."

Tai yra programa, kurią Basanavičius pastatė ne tik kitiems, bet pirmiausia pats sau. Juk jis visą savo gyvenimą nebeišleido iš akių lietuvių kultūros istorijos, ir jos tyrinėjimui skyrė geriausias savo jėgas. Jeigu žvelgsim į Basanavičiaus gausių darbų bibliografiją, tai matysim, kad jis beveik iš kiekvienos Lietuvos praeities liekanos, iš kiekvieno daikto, iš perkūno kulkos, akmens kirvuko, ornamentuoto kryžiaus, piliakalnio, seno drabužio, net lapinės kepurės ir tt. pirmoje eilėje majestotiškai išvedė garbingą mūsų tautos praeitį, nurodė jos brangumą, mokė vertint savo kalbą ir tėvynę. Kiekvieną tokią praeities kultūrinę liekaną paliesdamas tas aušrininkas virpino sustingusią ano meto lietuvio dvasią ir jai kvėpė naujos gyvybės bei tautinės sąmonės.

Ar mes beprisimename, su kokiu kilniu, gražiu jausmu bei nuostabiai tyriu patriotizmu Basanavičius rašė per eilę pirmųjų „Aušros" numerių apie reikšminguosius lietuvių tautos kultūros paminklus, „apie senovės Lietuvos pilis": „... piliakalnius vien patys mūsų prabočiai supilstė;' šitie tad kalnai yra vienintelės liekanos mūsų tėvų darbo. Kitos tautos turi daugybę visokių senovės puikių palaikų, kuriais gėrisi; mes vėl galim gėrėtis ir girtis piliakalniais - tais piliakalniais, kurie ir tolimiausiems vaikų vaikams liudys apie garbingus senovės prabočių mūsų veikalus ... Jeigu Lietuva iki šiai dienai gyva dar liko, tuo mes kalti esame stiprybei mūsų garbingų prosenių, bei pražilusiems mūsų piliakalniams. Guodokime tad mūsų piliakalnius..."

Arba vėl kitas trumputis pavyzdys, rodąs Basanavičiaus entuziazmą senosios mūsų kultūros palaikams. Straipsnio pabaigoje „Senatvė lapinės kepurės" tas mūsų kultūros istorikas, etnografas ir etnologas rašo: „Jeigu jau mūsų dienose lietuvis nieko kito senesnio ne(be)turėtų, kaip savo lapiną, tai ir tuo sykiu jis pasigirti galėtų, kad jo kepurė yra senesnė už nevieną šios dienos kalbą ir tautą" („Aušra" 5-6 Nr.).

O kokių romantiškų bei savarankiškų išvadų Basanavičius ir kiti aušrininkai buvo priėję, betyrinėdami ar besidomėdami lietuvių praeitimi, jųjų senovės kultūra. Nors daugelis tų teorijų šiandien nebepripažintos, nors iš kai kurių mūsų romantikų teigimų šypsomasi, bet anais laikais jie buvo suprantami, jų pagalba buvo žadinama lietuvių tauta. O jai buvo rodoma, kad ji kitados buvusi didelė, galinga ir labai k u l t ū r i n g a. Jos tikyba buvusi visų senoviškų tikybų, net graikų romėnų, šaltinis. Tad senovės lietuviai davę pradžią visai šių dienų Europos kultūrai. Iš čia ir suprantama, kodėl Basanavičius visą savo amžių skyrė lietuvių kultūros tyrinėjimui. Tarp daugybės mūsų patriarcho raštų ir straipsnių neužtiksime, rodos, nė vieno reikšmingesnio iš politinės ir karų-kautynių istorijos. Šioji sritis Basanavičiui buvo žymiai svetimesnė. Tikslas gi domėtis lietuvių senove ir jų kultūra buvo „Aušros" steigėjui didaktinis, nes lietuvių senovės „gyvenimą pažinę, pažinsime geriau juos, o juos pažinę ir patys pasižinsim ..."

Liūdnoje ir nedaug ateities vilčių teikiančioje dabartyje reikėjo kelti lietuvių tautą per jos praeitį, per jos kultūros garsą ... Tuo kėlimu ir praeities garbinimu buvo nueita tiek toli, kad kalbėta apie pradingusius aukštos civilizacijos lietuvių miestus, apie senovišką lietuvišką raštą ir apskritai apie labai aukštą pagoniškąją lietuvių kultūrą, kurią nelemtai sunaikinusi 14-tojo amž. gale įvestoji krikščionybė. Lietuvių kultūros nė kiek nepažįstantiems lenkams, visa kas lietuviška, buvę drauge ir pagoniška, atseit, naikintina. (Be kitko, paskutiniuoju klausimu tarp 1912-13 m. buvo kilusi spaudoje tarp Basanavičiaus ir kun. Dr. Totoraičio - Pr. Dovydaičio gyva diskusija.)

Visa tai minime, norėdami parodyti, kad mūsų aušrininkai buvo pasukę labai įdomia ir šiandien tikrai dėmesio verta kryptimi, kryptimi, sakytume tikrų kultūrininkų, kokiais lietuvių šviesuomenei reikia stengtis pasidaryti.

Štai aušrininkams jau 1883 m. („Aušra" 157 p.) buvo aišku; kad nebereikia lietuviams „mušti teotonų pas Žalgirį, nei belstiesi su mongolais ir totoriais po tyrus, nei vaikyti žuvėdus neprašytus svečius iš savo krašto nei sandorą daryti su gudais ar lenkais..."

Nenorėdami savo ramioj taktikoj erzinti caristinės rusų valdžios, aušrininkai toliau sako: „Politika mums nerūpi ir rūpėti neprivalo, užtai dabar turime pritinkantį laiką atsiminti apie reikalus lietuvių dvasios." Žinoma, šiandien jau mes jokiu būdu negalime teigti, kad toji politika, nors mes į ją lemtingos įtakos ir negalim padaryti, neturėtų mums rūpėti. Ypač ji turi mums rūpėti tiek, kiek liečia kelią atgal tėvynėn. Bet

iš kitos pusės turime šiuo sunkiu metu labiau negu anksčiau pasimokyti iš žymiųjų aušrininkų, kuriems lietuvių kultūros ir dvasios reikalai yra labiausiai rūpėję. O jie rūpėjo ne vien tik Basanavičiui, bet, pvz., ir Dr. J. Šliupui, ir eilei kitų. Štai jau 1884 m. „Aušros" Nr. 1 (10 p.). Šliupas taip sau vaizdavosi: „... per tėvyniškumą žmonystė ateis ant galų galo prie visatiškumo. Pirma turi pabaigti savo darbą tėvyniškumas - turi užsimegsti, išsiskleisti, ir subręsti tautinės dabos ..." (kultūros). Vadinasi, Dr. Šliupas reikalavo, kad kiekviena tauta pirmiausia pasireikštų savo tautine kultūra. Todėl ir esanti kiekvieno lietuvio pirmoji pareiga ugdyti savo „dabą" (kultūrą), kad paskui lietuviai galėtų tapti tauta tikra to žodžio prasme. Aušrininkas aiškina toliau, kad kalba nėra dar viskas. Kalba iš draugijos dar nepadaro tautos. „Kalba tai tik papuošalas galvojančio manančio kūno. Jinai pati turi pasigauti (sutvirtėti), kada pasigavęs ans sukrautinis draugijos kūnas žengs greitu žingsniu į priešakį dabos."

Nuostaba apima skaitant „Aušroje" šiuos žodžius toliau: „Daba tai pirmučiausias daiktas... Daba apima v'są gyvenimą: ir draugijinis rėdas, ir ekonomiškas būvis, ir apšvaista, ir doros plotis, ir gėris papročių - tai visa įeina į aną menką žodelį „daba". Taigi, tikrieji tėvynininkai ir turi pripažinti galų galą jų darbštumo esant įkurti lietuvišką dabą." Vadinasi, Dr. J. Šliupas reikalauja k u r t i lietuvišką kultūrą.

Kaip šitos rūšies aušrininkų žodžiai yra surašyti jau praėjo ištisos trys generacijos. Mūsų uždavinys yra juos giliai pasiimt į širdį ir stengtis tyrinėti tą lietuvių tolimos praeities kultūrą, juo labiau, kad ir mums d a b a r reikia stengtis saugoti tą tautinę ir dvasinę kultūrą, apie kurią kalbėjo aušrininkai.

Žinoma, čia minėtieji klausimai buvo vėliau ir kitų šviesuolių keliami. Bet mes kreipiamės čia į pirmuosius aušrininkus, nebesustodami nei prie „Šviesos", nei prie „Varpo", nei prie „Apžvalgos" ar „Tėvynės Sargo", kur yra taip pat a k t u a l i ų minčių.

2. Priekaištai praeičiai. Aktualinant reikalą labiau atsidėti lietuvių kultūrai ir jos praeities studijoms, labai vietoje ir populiaru bus, jei ne vienas tuoj ims ir padarys priekaištą, kuris buvo dažnai daromas Lietuvoje. Štai toji mūsoji ir romantikų išgarbintoji praeitis akivaizdžiai parodanti, kad didžioji, beveik pusės milijono kvadratinių kilometrų imperija, imperija ypač išgarsėjusi pasėkoje Vytauto genijaus militarinių laimėjimų, labai trumpai savo garbėje teišsilaikė. Kodėl ji neturėjo pastovumo? Kodėl ji neilgai tepatvėrė? Ar todėl, kad Vytautas neapsivainikavo? Ar todėl, kad tas žymusis Kęstutaitis neturėjo sūnų, ar tinkamų įpėdinių? Į tokius klausimus tuoj atsakoma: vieną iš svarbiausių priežasčių užima tas faktas, kad nebuvo pasigaminta savos, l i e t u v i š k o s kultūros, kad nebuvo l i e t u v i š k o rašto, nebuvo l i e t u v i ų kalba rašytų dokumentų, nebuvo l i e t u v i š k ų knygų. Tik ne lietuviškai, o visomis kaimynų kalbomis, buvo rašomi aktai. Sakoma, kad net graikiškai, turkiškai ir arabiškai rašančių sekretorių Vytautas turėjęs savo kanceliarijoje. Kiekvienam, kad ir tolimiausio krašto viešpačiui, Lietuvos valdovo raštininkai dokumentus ir laiškus sustatydavę dailia to krašto ar tos valstybės kalba. Bet tarp daugybės šimtų išlikusių ano meto istorinių paminklų, tarp daugelio paties Vytauto padiktuotų laiškų, veltui ieškotum lietuviškų. Mes šitoj vietoje neaiškinsim to priežasčių, bet tik priminsime, kad krikščionybė davė vėliau progos pritaikyti lietuviškus garsus lotyniškam alfabetui.

Toliau priekaištaujama, kad ne tik lietuviško rašto, bet taip pat nebuvo ir savų m o k y k l ų. Jei neminėti nuo Kazimiero laikų (15-tojo amž. antroje pusėje) žinomos elementarinės mokyklos prie Vilniaus katedros, tai pirmoji gimnazija Lietuvoje teatsiranda tik tuoj po Liublino unijos, vadinasi po 1569; o Akademija - aukštoji mokykla dešimtmečiu vėliau (1579). Štai - sakoma - yra pavyzdys praeityje, kaip buvo vienašališkai pasinešta materialinės, ypač militarinės kultūros kryptimi. O ją charakterizuojo ne tik tokie energijos ir išlaidų daug pareikalavę žygiai à la Vytauto į Pskovą, Novgorodą, už Maskvos ir iki Riazaniaus, bet ir iš lietuvių didybės garso tėsą išlikę šiai dienai vieninteliai dalykai - piliakalniai, pilių griuvėsiai ir tt. Visa tai nebuvę pakankamai tvirtas laidas, galįs žadėti pastovumo politiniams organizmams.

Tuose priekaištuose, be abejo, yra tiesos. Bet jų per griežtas formulavimas drauge aiškiai parodo, kad mūsų didžiųjų kunigaikščių, ypač karų istorija, kartais su smulkmeniškais kautynių faktais, daug labiau pažįstama. O kultūros istorija neištyrinėta, apie ją iki šiol beveik nekalbama. Ypač kultūros istorija pamiršta 13-15 amž. laikotarpyje, kada Lietuva gyveno savo didybės garsą, apie kurį, palyginti, jau daug prirašyta. O ano meto kultūros mes neįvertiname, nes jos, galima sakyti, nežinome ir nepažįstame. O vis tik toji tauta ir tas kraštas, kur nors ir nebuvo vakarų europiečio akimis gražių mūrinių „chateaux", ar „Schlossų", kur nebuvo didelių miestų, galinčių imponuoti europiečiui, turėjo gana aukštą kultūrą. Jau tas faktas, kad toji valstybė per du šimtu metų atsilaikė prieš labai aukštos kultūros, ypač technikos, ordiną ir dar toliau gyveno ištisus keturis šimtus metų, aiškiai parodo, kad toji valstybė negalėjo būti žemos kultūros. Į šitą faktą jau pradeda kreipti dėmesio ir svetimtaučiai mokslininkai. Šiandieninio mūsų istoriko uždavinys ir būtų objektyvia įvertini aną kultūros lygį, pažinti jį ypač 13-16 amž. ir įstatyti į atitinkamus ano meto Europos kultūros rėmus.

Nenustebinsime mes turbūt pasaulio nei technikos laimėjimais, nei apskritai civilizacine pažanga. Bet galime atkreipti dėmesį, kaip jau yra iš dalies įvyko, savo pasiektais kultūriniais laimėjimais, savuoju menu, savo originaliais tyrinėjimais apie neišsenkamus folkloro turtus ir tt.

Lietuvių tautos praeitį galima liesti įvairiopai: jeigu imsime raidą politinių įvykių ir faktų, turėjusių visuomeninės reikšmės ir juos nagrinėsime psichofiziniame priežastingume, žinoma, įstatydami į laiką ir erdvę, gausime p o l i t i n ę istoriją. Politinei istorijai visada yra svarbu tik tai, kas turi platesnės v i s u o m e n i n ė s reikšmės, kas liečia žymesnius santykius, kas daro visuomenei didesnės, teigiamos ar neigiamos įtakos. Užtat politinė istorija, kurios vardu apskritai dažnai istorija suprantama, paprastai nutylės apie užsidariusio ir tobulo gyvenimo šventąjį, kai jį tuo pačiu laiku stengsis patiekti įvairiausių faktų apie kokį nors senųjų ar naujųjų laikų Atilą, nusiaubusį pasaulį. t. y., turėjus jį visuomeninės, kad ir neigiamos reikšmės. Šitos rūšies istorija, besivaikydama tik politinės reikšmės faktų, nekreipia dėmesio į daugybę dalykų, kurie supa žmogaus gyvenimą praeityje, kurie sudaro jo kasdienybę.

Kultūros istorija todėl eina priešingu keliu. Jai bus svarbios, pvz., įvairiausios smulkmenos iš didžiojo Lietuvos kunigaikščio dvaro, jai bus įdomios ir kokios nors 14-tojo amž. pirklio sąskaitos. Juk jos padės išaiškinti lietuvių kultūrinius-ekonominius santykius su Vakarais. Kultūros istorijai nebe reikšmės bus ir kokia nors ano meto rūbų skiautelė. Ji bylos apie audimo techniką ir tt. Ir daug kas, kas politinei istorijai, atrodo, neturi jokios reikšmes, atkreipia kultūros istoriko dėmesį. 17-tojo amž. Prancūzijos istorijai, pvz., neturi jokios reikšmės toji smulkmena, kad „karaliussaulė" (Liudvikas XIV) 1658 pradėjo prie valgio vartoti šakutę. Bet kultūros istorijai tokios smulkmenos yra labai naudingos. Tik iš tokių miniatūrų, dažniausiai nieko nereiškiančių tikrajai (politinei) istorijai, kultūros istorikas atkuria ir išaiškina praeities kultūros santykius.

Iš plačios lietuvių kultūros istorijos srities čia galime sustoti tik ties dviem klausimais. Vienas jų lies lietuvių istorinio pašaukimo problemą, kitas mūsų kultūros istorijos vystymosi apžvalgą. Tad turime atsakyti.

1. kokia galėtų būti lietuvių kultūros charakteristika ir jos vieta bendroje kultūros istorijoje, ir
2. kokiais etapais reikia suskirstyti visą lietuvių kultūros raidą.

II. LIETUVIŲ KULTŪROS CHARAKTERISTIKA IR JOS VIETA EUROPOS KULTŪROJE

1. Tautų pašaukimas. Kokios yra pas mus pažiūros į lietuviškąją, į lietuvių tautos kultūrą? Ką mes p a t y s esame pasisakę savos kultūros bei savo tautos istorinio pašaukimo klausimu? Kalbant apie praeities reikšmę lietuvių tautai išsilaikyti, buvo užakcentuotas reikalas, išeinant iš mūsų tautos istorinio likimo, surasti lietuvių tautai savo tautinį pašaukimą („Aidai" 1947, Nr. 9). Juk kiekviena tauta, pasiekusi tam tikro kultūros laipsnio, lygiai kaip ir atskiras individas, pradeda ieškoti savo g y v e n i m o p r a s m ė s. Subrendusi tauta pradeda ieškoti tojo svarbiausio centrinio uždavinio, kurį ji turinti, įstatytą tam tikroje erdvėje ir laike, atlikti. Tautinis pašaukimas tautai pasidaro tada toks pat reikšmingas ir aktualus, kaip ir individualinis pašaukimas. Jeigu atskiras žmogus jaučiasi vedąs nevertingą gyvenimą, kada jis iš viso gyvenime neranda savo prasmės ir darbo, taip ir tauta negali jaustis esanti vertinga žmonijos visumoje, kol ji nežino, ką ji turi šioje visumoje veikti.

Todėl kiekvienoje tautoje atsiranda žmonių pasiryžusių tautai jos pašaukimą atskleisti. Tokie mintytojai ryžtasi parodyti tautai atitinkamą vietą žmonijos bendruomenėje ir atitinkamą darbą visuotinėje kultūroj.

Mūsų patriotams aušrininkams, kaip matėme, stiprus susirišimas su savo praeitimi ir jos iki padangių išidealizavimas, galima sakyti, laikymas lietuvių tautos beveik išrinktąja, jau skaitėsi tada savotišku lietuviams pašaukimo suradimu. Jį plačiai, visu uolumu, skelbdami, jie ir prikėlė tautą. Aušrininkai parodė, kad toji tauta vien dėl savo istorijos, vien dėl savo didžiulės praeities kultūros, daug didesnės už kitų tautų, būtinai turinti teisę gyventi. Jie šaukė pasauliui, kad toji tauta jokiu būdu negali išnykti, kaip ne vienas mokslininkas jau buvo galvojęs. Tai buvo aušrininkų surastas lietuvių tautai istorinis pašaukimas.

O istorikai ne kartą istorine lietuvių tautos misija laikė ir dar iki šiol kartais tebelaiko, sugebėjimą sulaikyti naikinančių Rytų Europos tautų veržimąsi į Vakarus, pradedant nuo 13-tojo amž. totorių antplūžio. Jau Mindaugo laikais su totoriais buvo sukryžiuoti kardai, o paskui, per 150 metų lietuviai apsaugojo net Dniepro plotus nuo totorių jungo. Akcentuojamas taip pat didžiulis daugelio lietuvių kartų vaidmuo, kai jos nuo Nemuno linijos nė pėdos žemės neužleido ordinui. Juk priešingu atveju ordino ar vokiečių valstybė būtų nuėjusi iki Dniepro, iki Ukrainos!

Bet tai yra tik stambesni ir šviesesni mūsų istorijos epizodai, kurie dar, rodos, galutinai negali išaiškinti mūsų tautos pašaukimo. Ir ikišioliniais Lietuvos istorijos mokslo metodais, kur pirmaujanti vieta buvo atiduodama faktams, nėra pasisekę tuo klausimu toliau pažengti. Reikia šauktis kitų pagalbos!

Tai bus filosofai, pranašai, didieji valstybės vyrai. Jie savo mintimi bandys išreikšti pagrindinį tautos polinkį į tą ar kitą žygį ir nurodys tautos paskirtį. Šitas polinkis gali būti išreikštas religinėmis vizijomis, kaip buvo senojoje Izraelio tautoje. Jis gali būti išreikštas vienu posakiu, kaip padarė romėnų Vergilijus savo posme: „tu populos regere imperio, romane, memento." Vergilijus numatė ką turi daryti ir kitos tautos ir koks yra jų pašaukimas. Tačiau romėnų tautai šiais šešiais žodžiais išreikštas visas tautos polinkis ir pasakyta, kad ji turinti atsiminti, jog ji turi v a l d y t i kitas tautas.

Tas tautai skirtas pašaukimas gali būti išvystytas į atskirą teoriją, kaip Tovianskio ir Mickevičiaus rastuose. Tačiau kiekvienu atveju čia mėginama žmogiškosios sąmonės šviesoje suvokti anuos slaptus tautos norus, stumiančius ją tokiu, o ne kitokiu istoriniu keliu.

2. Lietuvių pašaukimo bejieškant. Taip pat yra buvę ir lietuvių tautoje. Ir mūsų tauta, sulaukus tam tikro kultūrinio subrendimo, pradėjo atsikreipti į save ir jieškoti savos gyvenimo prasmės. Jeigu „Aušros" romantikai ypatingai daug sielojosi dėl mūsų tautos k i l m ė s, tai mūsų pokario filosofai, jau nuo 1917 m., buvo ypatingai susirūpinę mūsų tautos uždaviniais k u l t ū r i n ė j kūrboj.

Norint tautą prikelti, reikėjo parodyti, kad ji savo kilme yra verta dalyvauti kitų tautų šeimoje, kaip lygiateisė jų narė, net tam tikru atžvilgiu aukštesne už daugelį kitų. Bet norint tautą išvystyti, reikėjo parodyti, kad ji šitą vertingumą semia iš jai patikėto svarbaus ir didingo pašaukimo. Tai ir buvo pagrindinis mūsų pokarinių filosofų rūpestis lietuviškojoje būtyje. Kaip tie filosofai suėmė į kokius rėmus jie įstatė visą mūsų kultūrą?

Užuomazgų spręsti tautinio mūsų pašaukimo ir tuo pačiu tautinės mūsų kultūros uždavinį visų pirma randame Ramūno B y t a u t o raštuose. Šis per anksti miręs (1886-1915 m.) filosofinės antropologijos atstovas, už savo darbą „Wundto sielos supratimo kritika" gavęs Maskvos universiteto aukso medalį ir paliktas ruoštis filosofijos katedrai, turbūt pirmasis atkreipė dėmesį į reikalą s u s i v o k t i t a u t o s p o l i n k i u o s e ir tuo pačiu pagrindiniuose jos darbuose. Nedideliu, bet labai turiningu darbu „Šis tas iš lietuvių kalbos filosofijos", („Draugija" 1908 m., 1. IV, 412-440 p.), jis mėgina brautis į lietuviškąją dvasią, išeidamas iš pagrindinio ir ryškiausio šitos dvasios ženklo, būtent, k a l b o s.

Bytauto mėginime prabyla toji kultūristorinė kultūrfilologijos srovė, kuri vėliau susiformavo to žinomojo romanisto K. Vosslerio darbuose, buvo pratęsta L. Weissgerberio, E. Cassiererio, Stenzelio, baltistams

gerai žinomo Meillet ir kitų pastarojo dešimtmečio prieš antrąjį pasaulinį karą lingvistų ir kalbos filosofų. Šitoji srovė atskleidė, kaip jau Herderis savo metu buvo pastebėjęs, kad „tautos genijus niekur kitur taip gerai neapsireiškia, kaip kalbos fizionomijoj".

Bytautas tad ir mėgino iš lietuviškosios kalbos fizionomijos atspėti lietuviškąjį genijų. Tiesa, jo darbas liko tik užbraiža. Bytauto mintys pasiliko tik užuominoj. Tačiau mums yra reikšmingi ne tiek to jauno filosofo darbo rezultatai, kiek patsai kelias, kuriuo jis buvo pradėjęs eiti, ir kuris rodė, kad lietuvių tauta jau žengia į subrendusios tautos amžių, nes pradeda mąstyti pati apie save. Neturim tremtyje to Bytauto darbo po ranka, bet Lietuvoje jis kultūrininkų ir filosofų buvo labai branginamas.

Žymiai ryškesnių išvadų yra priėjęs filosofiniuose savo darbuose Vydūnas. Nors augęs didele dalimi vokiškoje aplinkoje, šitas, savo sieloje daug gražaus ir žmoniško švelnumo, didelės kultūros ir vidaus harmonijos pasiekęs, filosofas yra lietuvių tautai davęs daug raštų. Savo veikaluose „Tautos Gyvata" ir „Mūsų Uždavinys" jis duoda ištisą tautos teoriją, nubrėždamas jos gyvenimo ryšį su visuotine gyvybe, kuri srovės pavidalu teka žmonijoje ir jungia į vieną organišką bendruomenę ne tik atskirus individus, bet ir ištisas tautas. Tauta, pasak Vydūno, yra palenkta tiems patiems šios visuotinės gyvybės dėsniams, kaip ir atskiras žmogus. Todėl tie patys moralės dėsniai: garbingumas, žmoniškumas, skaistumas, meile kūrinijai, tinka ir tautai. Ir tik šių dorybių įsigijusi bei jas išsivysčiusi tauta gali būti pasiruošusi aukštai kultūrinei kūrybai.

Nors Vydūnas visą savo gyvenimą stovėjo nuo lietuvių tautos politinio gyvenimo nuošaliau, nors jis nieko nebandė spręsti, praktiškai su tuo gyvenimu nesusitikdamas, tačiau jis raštuose vis mėgino prabilti į lietuvių tautos valią, kad ji atkreiptų dėmesį į čia išskaičiuotas būtinas dorybes. Ir jis reikalavo, kad tauta savo papročiuose, savo dainose, savo mene, net kasdieniniame savo gyvenime jas kultyvuotų.

Kiek Bytautas yra tautinis psichologas, tiek Vydūnas yra tautinis moralistas. Jis mėgina ne tiek susivokti, kas lietuvių tautai yra prigimties užbrėžta, kiek tai, kas joje gali būti išvystyta pagal bendruosius žmoniškumo dėsnius. Šiuo atžvilgiu Vydūno teorija yra tautinė mūsų etika. Bet kadangi ji yra pagrįsta teosofinėmis teorijomis, tai, reikia pripažinti, platesnio atgarsio mūsų visuomenėj, kuri yra išaugusi krikščioniškoje dvasioje, nerado, nors savo išvadomis ši etika yra kilni ir verta pagarbos.

3. Lietuvių kultūra - rytietiškų ir vakarietiškų pradų sintezė. Tikrai filosofiškai, jau nebe psichologiškai ar etiškai tautinės mūsų kultūros problemą pastatė prof. Stasys Šalkauskis. Jo teorijos užuomazgą jau randame jo laiškuose, rašytuose prel. Al. Dambrauskui-Jakštui dar 1914 m. iš Turkestano, kur tuo metu Šalkauskis tarnavo. Štai 1914. II. 26 iš Samarkando Šalkauskis rašo Dambrauskui apie savo ne kartą pergalvotas mintis, „jog geografiškasis ir historiškasis lietuvių padėjimas rengdavo jiems uždavinį sudėti sintezėn Vakarų ir Rytų žinijas ..., (kad) lietuviai galėtų savo tautiškajame gaivale sutverti organišką judviejų sintezę ir tokiu būdu garbingai patarnauti visai žmonijai ..." (Logos, 1938, 25 p.).

Už penkerių metų Šalkauskis (1919) savo mintis išdėstė visu pilnumu prancūziškame veikale „Sur les confins de deux mondes" (Genève). Jau pats veikalo pavadinimas atskleidžia Šalkauskio minties linkmę. Pasak jo, lietuvių tauta, būdama dviejų pasaulių sankryžoje, turinti uždavinį savo kultūroje suimti šiuos du pasaulius ir juos suderinti savo lietuviškojoje kultūroje.

Šalkauskiui atrodė, jog, norėdama „gyventi ir tarpti, lietuvių tauta savo politikoje ir savo kultūroje turi realizuoti pusiausvyrą tarp Rytų ir Vakarų" (Sur les Confins, 233 p.). Tą pačią mintį prof. Šalkauskis dėstė 1933 savo naujame veikale „Lietuvių Tautos Ugdymas", įrodinėdamas, kad „privalu sutapdyti skirtingi vokiečių ir rusų kultūros elementai į vieną organišką visumą, vadinasi, į naują tautinę sintezę." (46 p.). Vėl už penkerių metų (1938, „Židinio" Nr. 10) prof. Šalkauskis įvedė, šalia vokiečių ir rusų, ir lenkų kultūrą, nes „Lietuvių kultūrai bus visados neišvengiama jungti savyje slaviškus ir germaniškus pradus" („Geopolitinė Lietuvos padėtis ir lietuvių kultūros problema", 599 p.).

Išeidamas iš Ernesto Hello supratimo, kad Rytai ir Vakarai ilgisi vienas antro, kad Rytai yra pavargę savo pasyvume, o Vakarai savo aktyvume, Šalkauskis tiesia didelio mąsto gaires lietuviškai kūrybai suvesti sintezėn Rytų ir Vakarų kultūras. Jis nurodo, ką iš kurios tautos reikėtų pasisavinti: iš vokiečių, pvz., reikėtų paimti jų aktyvumą, organizaciją ir drausmę (601 p.). Rusų kultūrai yra būdingas visažmogiškumas, kuris dažnai nustelbdavo net jų grynai tautinį individualumą. Tad Šalkauskis siūlo iš jų paimti „bendrai žmogiškąjį pradą." O savo tautinės kultūros reiškimosi lytims turėtume „suteikti meniškumo ir subtilumo pagal lenkiškus pavyzdžius" (602), jei mes norėtume savo tautinę kultūrą padaryti labiau prieinamą ir priimtiną mūsų sulenkėjusiems sluogsniams.

Kaip Belgija ir Šveicarija yra pašauktos jungti romaniškąjį ir germaniškąjį pasaulį, taip Lietuvos pašaukimas yra tą patį padaryti su slaviškąja ir germansikąja kultūra. Lietuva nėra nei Rytų, nei Vakarų tauta. Jos geopolitinė padėtis ją atsieja ir nuo vienų ir nuo antrų. Tačiau iš kitos pusės, ta pati geopolitinė padėtis ją priartina ir prie vienų ir prie antrų. Ši padėtis, istoriniai Lietuvos santykiai su slavais ir germanais, deda jai pareigą imtis šio sintetinančio darbo ir jį vykdyti savo kultūroje.

Savo teorijai pagrįsti prof. Šalkauskis kreipėsi į Lietuvos istoriją, nagrinėjo lietuviškosios individualybės susiformavimo vyksmą, stengdamasis parodyti, kad ji kitokia nė negalėjo būti. Ypač jis akcentavo savo paskutiniajame straipsnyje geopolitinę padėtį ir istorinį likimą, kaip svarbias priežastis, vedančias į lietuviškos individualybes sintetiškumą.

Šalkauskio teorijos kritikai dažnai nesuprasdavo sintezės sąvokos ir darydavo jai priekaištą, esą tokiu atveju lietuviškoji kultūra būtų tik kompiliacija. Tačiau pats Šalkauskis sintezę imdavo tiesiogine ir pirmykšte jos prasme kaip kūrybinį procesą, kuris tiktai pasinaudoja tam tikra medžiaga, šiuo atveju rytietiškąja ir vakarietiškąja kultūra. Tačiau iš sintetinės kūrybos kilė rezultatai yra originalūs, nes perėję per lietuviškosios dvasios prizmę.

Atsakydamas į klausimą, koki, būtent, pradai reiktų iš Rytų ir Vakarų pasisavint, Šalkauskis, kaip minėta, nurodydavo rusų visažmogiškumą, lenkų formos dailumą, o vokiečių aktyvumą, vis teigdamas, kad tai būtų tos pagrindinės nuotaikos, kurias mes turėtume

suderinti savojoje lietuviškoje dvasioje ir jas paskui apreikšti savuose kūriniuose.

Kaip Šalkauskis 1938 m. teigė, toji kultūrinė" lietuvių sintezė iš tikrųjų turėtų būti rytiškų ir vakariškų pradų derinimas tautinės lietuvių individualybės lytimis". („Židinio" Nr. 10, 559 p.). Anot jo, tai būtų „štai (tas) aukštasis tautos pašaukimas, štai idealas vertas didžiausių pastangų, didžiausių aukų. Sąmoningas šito idealo vykdymas turi patiekti lietuvių tautai tikros savo vertės pajautimą ir sykiu apreikšti kultūringam pasauliu ypatingą jos fizionomiją ir tuo įtikinti jį apie tautinių jos teisių neliečiamumą" („Liet. Taut. Ugd." 48 p.).

Paliekant atvirą klausimą, ar iš tikro Rytų ir Vakarų sintezė yra tautinis mūsų pašaukimas, reikia pripažinti, kad prof. St. Šalkauskio teorija buvo pats pirmasis sisteminis ir pakankamai išvystytas darbas, kuriame tautinė mūsų savisąmonė pasiekė aukšto laipsnio. Ji yra būdinga ne tik sintetinei Šalkauskio dvasiai suprasti, bet ir mūsų tautos tautiniam susivokimui įvertinti.

Nuo savo torijos prof. St. Šalkauskis neatsisakė, visą savo amžių, ir ją, kaip matėme, per 24 metus vis labiau ir labiau ištobulino. Kai prof. Dr. A. Maceina parašė tos teorijos plačią kritiką, ją iš dalies pripažindamas ir siūlydamas pakeitimų, žinomoje savo studijoje „Kultūros sintezė ir lietuviškoji kultūra" („Židinys" 1939 m. Nr. Nr. 4-11), tai prof. Šalkauskis buvo ruošęsis duoti savo atsakymą. Tačiau jis jo, deja, nebegalėjo padaryti.

Šalkauskio užbrėžta filosofine tautinės mūsų kultūros linkme ėjo pora kitų šios problemos sprendėjų, kurie nors ir kiek kitaip aiškindami pagrindinius mūsų kultūros uždavinius, vis delto pasiliko daugau filosofinėje plotmėje, nepereidami į moralinę arba į grynai psichologinę sritį.

4. Lietuvių kultūra - nomadinio ir matriarchatinio pradų sintezė. Prof. A. Maceina savo minėtoje išsamioje studijoje („Kultūros sintezė ir lietuviškoji kultūra") priima pagrindinę Šalkauskio pažiūrą į lietuvių tautos linkimą sintetinėn kūrybon. Jei Šalkauskis, kaip žinome, buvo įrodinėjęs, kad lietuvių tauta gyvena tarp Rytų ir Vakarų pasaulių (geografinės padėties argumentas), jei jis buvo teigęs, kad savo istorijoje ji turėjo nuolatinius santykius su Rytų ir Vakarų tautomis, tai Maceinai atrodo, kad „lietuviškoji sintezė tikrumoje yra ne rusiškojo ir vokiškojo elementų derinimas, bet lietuviškoji sintezė yra derinimas lietuviškų pirmykščių elementų, kurie glūdi mūsų tautinėje individualybėje" (Židinio" 1939, Nr. 5, 633 p.). Mes sintetiname ne vokiečių ir rusų kultūras (objektyvinių susintetinti negalima), bet šių įtakų padedami, mes sintetiname savo tautinę individualybę.

Dėl svetimų elementų savinimosi Maceina sako: „Objektyvinė kultūros gėrybė esmingai yra suaugusi su ta tautine individualybe, iš kurios ji yra kilusi, ir jos negalima persodinti į svetimą žemę taip, kad ji ten jaustųsi sava" (ten pat, 635 p.). Toliau Maceina įrodinėja, kad Rytų ir Vakatrų kultūrų tariamoji sintezė turi reikšti ne ką kitą, kaip pirmykščių lietuviškųjų pradų sintezę. „Linkimas šią sintezę laikyti ojektyvinių kultūros laimėjimų sinteze yra keistinas subjektyvinio kultūrinio nusiteikimo sinteze. Savinimasis svetimų elementų, kaip lietuviškosios sintezės priemonė yra keistinas pasigelbėjimu svetimomis įtakomis ir svetimais nusiteikimais, kaip akstinas pažadinti mūsų pačių turimus nusiteikimus. Analogija tarp Lietuvos ir Šveicarijos su Belgija yra išviršinė, nes ji yra paremta tiktai geopolitinės padėties, o ne tautinių individualybių struktūros panašumu. Geopolitinės padėties įrodymas lietuviškosios individualybės struktūros neatskleidžia, ir jis turi būti pakeistas gyvenamosios aplinkos analizės įrodymu, nes gyvenamoji aplinka, o ne geopolitinė padėtis, yra pirmasis tautinę individualybę formuojąs veiksnys" (t. p. 643 p.).

Šalia kitų trijų elementų, kuriuos Maceina minėjo savo „Tautiniame Auklėjime" (rasė, gyvenamoji aplinka ir istorinis likimas), jis atskleidė čia dar ketvirtą pagrindinį veiksnį, būtent, etnologinę struktūrą. „Etnologinė struktūra yra tasai pirmykštis elementas, kuris glūdi dvasiniame tautos prade ir kuris daro nesąmoningos, bet stiprios įtakos visam kultūros gyvenimui. Etnologinė struktūra net yra svarbesnis veiksnys negu rasė. Rasė yra kūninis galykas. Etnologinė struktūra yra dvasinis dalykas. Etnologinė struktūra jį liečia kaip kultūros nešėją. Iš rasės kyla fizinis tipas. Iš etnologinės kultūros kyla kultūrinis tipas" (Židinys" Nr. 7 - 8, 32 - 33 p.).

Čia, kaip matome, lietuvių tautos sintetinė kūryba yra kildinama ne iš geopolitinės mūsų padėties, bet labiau iš etnologinių jos pradų kurie, pasak Maceinos, yra nomadinis ir matriarchatinis. Mūsų istorijos išsivystime jiedu svyruoja: kartais persveria vienas, kartais antras.

Štai savo etnologinėj struktūroje indoeuropiečiai, kurių šeimoje lietuvių tauta yra viena iš seniausių atžalų, turėja „aiškų ir stiprię nomadinį pradą" (t. p. 39 p.). Ūkio atžvilgiu jie buvo gyvulių augintojai. Šeimoje tėvo teisė - patriachatas, žmonos pirkimas ar vogimas, vyriausio sūnaus pabrėžimas, ypatingas mergaičių skaistybės saugojimas - tai vis ypatybės, kurių galima rasti istorinėje lietuvių šeimoje. Juk jau 13-jo amž. šaltiniai ir mūsų liaudies dainos žinojo pirktines ir vogtines vedybas. O mūsų liaudies dainos, vestuviniai papročiai ir žinomos istorijoje kietos bausmės parodo, kad mergaičių skaistybė buvo ypač saugojama.

Dar labiau nomadinis pradas esąs aptinkamas visuomeniniuose santykiuose, kur nomadas yra linkęs „perskrosti plačias lygumas ir patriarchališkai tvarkyti dideles kiltis" (Fr. Kern). Šitas nomadams charakteringas ekspansyvumas, karingumas, sujungtas su tolimomis kelionėmis ir plėšimais, lietuvių istorijoje puikiai pažįstamas. Kartais tas nomadinis pradas tiek užvaldydavo, kad tauta imdavo reikštis plačiomis valstybinėmis užuomačiomis, kurias primena Algirdo programa užimti visą Rusiją ir Vytauto imperiją.

Bet šalia patriarchatinio-nomadinio prado lietuvių tautos ūkis, technika ir menas atskleidžia mums matriarchatinį elementą, ir lietuvių tautos kultūriniame gyvenime matriarchatinio prado žymės - sako A. Maceina - yra ryškesnės, negu nomadinio, gal dėl to, kad jos yra labiau fiksuotos materialinėje ir estetinėje srityje. Iš esmės, pvz., žemės darbas yra matriarchatinės prigimties, t. y., žemę dirbo tik moteris, būdama drauge ir jos savininkė.

Matriarchatinės kultūros menui yra charakteringas linkimas stilizuoti geometrinėmis figūromis, o su ta stilizacija eina palinkimas į ornamentiką. Joje augmenų motyvai turi aiškią persvarą prieš gyvulių motyvus. Tad lietuvių menas yra perdėm matriarchatinis, ir

stilizacija yra viena charakteringiausių lietuviškosios ornamentikos žymių. O religijos atžvilgiu lietuviuose užtinkame aiškių matriarchatinių žymių, kurios bendrai matriarchatinei kultūrai yra charakteringos mėnulio mitologija, animizmu, sielų reinkarnacija ir protėvių kultu.

Štai du pradai (nomadinis ir matriarchatinis), kuriuos Dr. A. Maceina sistemingai išnagrinėja ir randa apsireiškusius lietuvių tautos amžių būvy. Savo istorijos pradžioje, pvz., mes apreiškiame visuomeninį ekspansyvumą ir užsimojimus kitus valdyti, sukurti jiems įstatymus (Lietuvos Statutas). Tai buvo labiau nomadinis mūsų istorijos tarpsnis.

Paskui mes vergavome, būdami nuolankūs, graudžias dainas dainuodami. Bet nepamiršome savo papročių ir kalbos, neatsisakėme meilės savai žemei. Nors buvome masė, bet nepalaužiami savo viduje. Tai buvo - A. Maceinos nuomone - akivaizdus iki šių dienų besitęsiąs matriarchatinis tarpsnis.

Plačiai išnagrinėjęs atskirus nomadinio ir matriarchatinio prado elementus, Maceina nurodo, kad abu tiedu etnologiniai pradai yra giliai įspaudę savo bruožus tautinėn mūsų individualybėn. Mes esame dar nesusintetintas ir tuos nevienodumus bei priešginybes neišlyginęs tautos junginys. O tų priešingumų mūsų charakteryje yra labai daug. Tik kai istorinis likimas sujungs nomadinius ir matriarchatinius pradus į organišką vienetą, kai mes savyje pradėsim gyventi vieningą gyvenimą, tuomet išnyks priešingumai, ir lietuvių tauta pradės tretįjį savo istorijos tarpsnį, būtent, savo tautinį renesansą (t. p. 44 p.).

O ženklai anų dviejų etnologinių pradų vis prasiveržia į mūsų paviršių per savą tautinę individualybę. Štai nomadinis pradas yra palikęs mūsų tautineje individualybėje atlaidumą santykiuose su svetimų tautybių žmonėmis. Juk gyvulių augintojas žino, kad „avies negalima paversti raguočiu" (W. Mook). Todėl jis nukariautoms tautoms palieka jų kultūrinį ir tautinį gyvenimą. Tad mes ir nelietėm užkariautų tautų praeityje, mes nelietėme nė viduj gyvenančių svetimtaučių. Mes buvome jiems atlaidūs.

Matriarchatinis pradas gi mūsų tautinėje individualybėje yra palikęs labai stiprų prisirišimą prie žemės. Tas prisirišimas padaro tautą sunkiai išnaikinamą ir tt. Tad, nors ir būdami svetimų politinėj valdžioje, net jų kultūrinėj įtakoje, mes išlikome savo tautybėje beveik nepaliesti.

Išanalizavęs etnologinę struktūrą, išnagrinėjęs gyvenamąją lietuvių tautos aplinką ir jos veiksnius (klimatas, žemė, kraštovaizdis), Maceina atskleidė savotiškų bruožų lietuviškajame charakteryje. Bet lietuviškai tautinei individualybei savo antspaudą yra uždėjęs ir istorinis likimas. Keturis įvykius Maceina laiko reikšmingais: krikščionybės įvedimą, santykius su slavais, valstybės praradimą ir valstybes atgavimą. Šiuos įvykius analizuodamas, Maceina parodo, ką mumyse yra suformavęs mūsų istorinis likimas.

Suvesdamas visus elementus krūvon, Maceina prieina išvados, kad lietuviškoji kultūra yra lietuviškosios individualybės bruožų objektyvacija arba išraiška. Jis įrodinėja, kad lietuviškas žmogus yra subjektyvus, receptyvus, plačiadvasis ir žemę mylįs žmogus. O jeigu kultūra yra žmogaus ženklas, tai lietuviškojo žmogaus bruožai turės atsispindėti jo kuriamoje lietuviškoje kultūroje. Tad lietuviškoji kultūra ir bus subjektyvi, receptyvi, plačiažygiška ir žemiška kultūra.

Tame subjektyvume Maceina įžvelgia pirmiausia vidaus pasaulio išreiškimą (juk esame lyrizmu persisunkusi tauta dainose, muzikoje, tapyboje!), kultūros idėjingumą („lietuviškoji kultūra yra idėjos, ne formos kultūra", t. p. Nr. 11, 695 p.), toliau - kultūros simboliškumą (ypač liaudies dainose žymu).

Lietuviškos kultūros receptyvumas reiškiasi tuo, kad tos kultūros žmogus „yra imlus visam, kas ateina iš viršaus, bet veiklus ir kūrybiškas savo viduje" (t. p. 699 p.). Čia reiškiasi išvidinės kultūros persvara. Lietuviai nenoromis ir neryžtingai savo gyvenimą objektyvuoja. Todėl lietuviškoji kultūra, savo objektyvacijos atžvilgiu, yra neryški ir necharakteringa. Tad ir svetimtaučiai vertintojai ne kartą yra suklydę, laikydami lietuviškąją kultūrą neturinčią savyje nieko ypatinga. Jie nepastebėjo, kad pajausti lietuviškai kultūrai reikia būti suaugsiam su subjektyvine lietuviška dvasia, nes civilizacinis momentas joje yra labai neryškus (t. p. 701 p.). Toji aplinkybė padaro taip pat kultūrą neryškią, nors ir turtingą savo viduje. Tai kultūrai užtad yra charakteringas atvirumas svetimoms į takoms.

Lietuviškas žmogus trokšta plačių ir didžių žygių. Tas didybės ilgesys naikina kultūros buržuaziškumą ar miesčioniškumą, t. y., nejieškojimą plačių horizontų. Mes kuriame daug projektų, tačiau realizuojame jų tik mažą dalį todėl, kad šitie projektai būna fantastiški. Dažna diginga raintis lietuvį žavi. Bet už neįvykdytus projektus jis neveda kovos. Vietoje tokių neįvykdytų projektų jis kuria naujus.

Pagaliau ketvirtoji žymė yra lietuviškosios kultūros žemiškumas. Lietuvis yra su žeme suaugęs. Jis yra iracionalus ir lyriškas. Lietuviškoji kultūra yra kaimo kultūra, ir tas kaimiškumas kultūroje yra ne tik išviršinė žymė, bet ir gili išvidinė nuotaika. Giliausia savo prasme toji kaimo kultūra yra ir namų kultūra. Ji savyje slepia visus namų gyenimo ir namų dvasios bruožus. Kadangi moters dvasia namuose yra jų palaikytoja, tai moteriškoji dvasia sykiu gaivina ir palaiko lietuviškosios kultūros kūrybą.

Po šitokios lietuviškosios individualybės ir lietuviškosios kultūros analizės, kurią labai sutrauktai minėjome, Maceina teigia, kad sintetinis linkimas mūsų kultūroje yra žymus. Šitoji sintezė būtų suvedimas pusiausvyron išraiškos ir pavidalo, kultūros ir civilizacijos momentų konkrečioje mūsų kultūroj. Bet mes visados liksime labiau subjektyvūs ir receptyvūs. Mes visados labiau mėgsime žemę negu jūrą. Todėl ir mūsų kultūra visados stokos pavidalo ir civilizacinio momento. Tik neleisdami mūsų minėtiems polinkiams išklysti į vienašališkumus, galėtume tikru keliu realizuoti kultūroje mūsų didybės ilgesį ir troškimą. Tokia turėtų būti ir sintezės prasmė mūsų kultūroj.

Prof. A. Maceina pats sakosi nurodęs tik kelią, kuriuo reikia eiti „prie lietuviškosios kultūros analizės ir bendrų bruožų bei gairių pažymėjimo" (t. p. 711 p.), tačiau jo analizė buvusi tik labai bendra, „daugeliu atvejų nekonkreti ir per maža medžiaginga". Iš tiesų platesnis mūsų kūrybos-tautosakos, papročių, meno ir filosofijos - tyrinėjimas būtų reikalingas, kad galima būtų šiuos Maceinos iškeltus mūsų kultūros analizės bruožus patvirtinti arba juos pakeisti kitais.

5. Kitokios pažiūros. Tuo pačiu keliu, tik krypdamas daugiau į subjektyvinį tautos gyvenimą, eina ir jauniausias mūsų filosofas Juozas Girnius. Jis yra pasišovęs duoti mūsų tautos charakterologiją. Savo nedidelėje studijoje „Lietuviškojo charakterio problema", išleistoje jau tremtyje (1947 m.), jis apsiriboja, duodamas tiktai lietuvio nusistatymą „į žmogų ir į jo santykius su gyvenimu" (7 p.). Žmoniškumą jis laiko pagrindiniu lietuvių dvasios bruožu ir mums gilesne prasme taiko žinomą Adomo Bremeniečio posakį iš 11-tojo amž., kad mes esą „homines humanissimi".

Taikant E. Sprangerio tipologijos tipus, lietuvį galima vadinti socialiniu žmogumi, kadangi „lietuviui aukščiausia vertybe yra patsai gyvas žmogus (7 p.). Iš čia plaukia prigimtas lietuvio širdies gerumas, jo prigimta pagarba žmogui, jo personalistinis individualizmas, savigarba, kuklumas ir sykiu išdidumas, gilus savarankiškumas ir sykiu noras kitam padėti.

Lietuvio gyvenimožiūrą Girnius vadina personalistiniu humanizmu (13 p.), apibūdindamas lietuvio santykius su kitu, kaip žmogaus su žmogumi, kaip savitos asmenybės su savita asmenybe. Šitos charakteristikos šviesoje Girnius nagrinėja mūsų istoriją ir mūsų kultūrą, prieidamas išvadų, kad mes nemokame būti realistiški, nes esame principų žmonės; kad iš mūsų charakterio kyla mūsų didybė, bet sykiu ir mūsų tragika.

Daugiau atsiremdams į kankrečias mūsų tautos sąlygas, ir ieškodams praktikinių kelių mūsų valstybei tvarkyti, prie mūsų tautines kultūros spendimo eina visuomenininkas, ekonomistas ir politikas Jonas Aleksa. Savo veikale „Lietuvių tautos likimo klausimu" (I, 1925), kurio II tomas, įvardintas „Lietuviškų gyvenimo kelių beieškant" (1933) stovi arčiau mūsų temos, autorius nori, atsikračius „negyvybiškų sugestijų ir kerėjimų" bei „dvasios sustingimo", padėti susivokti „savo tautos valioje" ir visus sužadinti prie „gyvos, konkrečios lietuviškos kūrybos". Eidamas prie to tikslo jis per 420 puslapių lygina lietuvių tautą su kitomis, duoda įvairių raštų ištraukų analizuoja mūsų didingą istoriją, prisimena Lietuvos Statutą ir randa, kad lietuviškasis genijus, sukūręs tokių didelių visuomeninių vertybių praetyje turi apsireikšti ir dabartyje nemažesne kūrybine jėga.

Kritikuodamas prof. St. Šalkauskio sintezės teoriją (394 p.), Aleksa randa, kad „dar daug sveikų ir labai vertingų pradų yra mūsų tautos gyvenimo gelmėse" (7 p.). Jis yra tvirtai įsitikinęs, kad „lietuviai turi gal didesnių brangenybių, negu bet kuri kita tauta. Tik daugiausia jos dar neaiškaus pavidalo ar dieguose" (7 p.). Tiems diegams yra atėjęs pats laikas „išaugti į didžius gražius augalus, arba nunykti". Aleksa ir nurodo, kad „mes lietuviai, galime ir privalomė įnešti i dabartinį žmonijos gyvenimą gaivinamų kūrybinų pradų, gyvenimiško atsinaujinimo. Privalome laimėti prideramą mums vietą žmonijos kūryboje, pasaulio kūryboje ir įprasminiti lietuvių tautos buvimą žemėje" (9 p.).

Analizuodamas „Šiaurės Vakarų Europos" kaimietį ir žiūrėdamas į lietuvį perdėm kaip į ūkininką, Aleksa teigia: „Mes savo valios... dar nesame pakankamai išauginę; sau iš visatos dar nėsame pakankamų teisių pasiėme, ir savo didžiųjų kūrybinių uždavinių (drauge ir pareigų) dar nesame tinkamai įsisąmoninę" (397 p.). „Tad mūsų didysis uždavinys yra dar ateity, ir ateitis reikalauja iš mūsų didelio pasiryžimo ir didžiųjų kūrybos darbų. Be žemdirbiškų kultūrų ypatingo išaugimo neįmanoma pasaulio pusiausvyra; o tų žemdirbiškų kultūrų kūryboje lietuviams priklauso labai svarbus ir niekeno nepavaduojamas vaidmuo" (397 p.).

Vis dažnai Aleksa akcentuoja lietuviams pareigą „rūpintis savo išlikimu, savo gyvybe ir savo dvasinės ir medžiaginės kultūros kūryba. Be tinkamo medžiaginio pagrindo nėra įmanoma, ypač ilgesniam laikui ir vidinė (dvasinė) žmogaus kultūra. Mūsų praeities gyvas ir skaudus patyrimas mums primygtinai rodo, kad daug dėmesio turime kreipti į medžiaginius lietuvių tautos reikalus"... (398 p.).

Bet nors ir ekonomistas - ūkininkas savo dvasia ir nusiteikimais, prof. J. Aleksa neleidžia užviešpatauti materijai, ir jis įrodinėja, kad, „dar svarbesni (galutinėse pasėkose) mūsų uždaviniai vidines kultūros srityse" (398 p.). Ir Aleksa yra šventai įsitikinęs, kad „Dabar artėja lietuvių tautos jėgų koncentravimo, valios konsolidavimo ir, pagaliau, kūrybos kelių tikro žydėjimo metas" (415 p.).

*

Bet kokia lietuvių tautai turėtų priklausyti vieta tame visuotinės kultūros medy, kuris augo per tūkstančius metų, kuriam dalį šaknų teikė senosios Oriento (Kiniečių, indų), Egipto, Mezopotamijos, Maž. Azijos, Palestinos kultūros, kurio stiprų kamieną sudarys graikų bei romenų kultūros, davusios pagrindą viso civilizuoto pasaulio kultūroms? Kokia vieta priklausytų lietuviams? Norint nustatyti lietuvių, resp. baltų tautų kultūros vietą tame medy, reikėtų, žinoma, plačiai išanalizuoti jos pradus ir palyginti su kitų kautų kultūros pradais. Tik tokiu būdu būtų galima prieiti teisingo atsakymo. Bet tam reikėtų atskiros plačios analizės ir didelių pastangų. Tai sudarytų atskirą tyrinėjimą.

Bendrai kalbant, lietuvių nusistatymas link kultūros yra optimistinis. Pesimizmas, kunio po I Didžiojo Karo Oswaldas Spengleris buvo užkrėtęs Vakarų Europą, lietuviškam kultūros pergyvenimui liko svetimas. Nors lietuvių tauta yra jau taurėjusi 600 metų valstybingumo tradicijas, nors jos istorija jau nuo 11-tojo amž. buvo pripildyta karų, tačiau ji vis dar iki pat šių dienų išlaikė savo kūrybinį nusistatymą. Ir naujoje valstybėje (nuo 1918 m.) jai buvo atsivėrusios perspektyvos, galima sakyti, visose gyvenimo srityse.

Tam lietuvių tautos nuolatiniam atsijauninimui, kuriam vis dar yra svetimi rudeniniai ir pesimistiški senatvės motyvai, turi reikšmės tas faktas, kad mes esame iš trikrųjų ūkininkų-žemdirbių tauta. Tai vis mūsų dvasiai ir jos pasireiškimui svarbus bruožas, kurį taip akcentavo Aleksa. Kaip tas ūkininkas pavasarį, entuziastiškai nusiteikęs link savo vienas paskui kito einančių lauko darbų, skatinamas kvapnių žiedų ir malonios saulės, rūpestingai išdirba savo laukus, taip mes juk ėmėme 1918 beveik iš nieko statyti savo mokslą, mokyklą, net pačią valstybę. Toks optimizmas ir jaunatviškas kūrybingumas ir yra viena iš ryškiausių mūsų kultūrinės veiklos žymių.

Be abejo, kiekvienai tautai Apvaizdos yra skirta švytėti tame margaspalviame žemės tautų bei nacijų kilime savo originalia spalva, sava, iš jos pačios plaukiančia kūryba. Mums dar reikia galutinai išsiaiškinti ir nustatyti ne tik savo vietą tame kilime, bet atrasti ir savo spalvą, kuri būtų mūsosios dvasios galutinė išraiška.

Antanas Vaičiulaitis

GALINGA KATINA

PASAKA

Toli tarp girių gyveno miško sargas Jokūbas. Jis turėjo trobą su žmona Kristina, penkis vaikus ir katiną Kniauklį. Netrūko jo kieme ir kitokių gyvulių bei paukščių, bet įžmiausias jų taupe buvo katinas: juodas jisai buvo kaip smala, baltomis letenomis ir tokia pat žvaigžde ant krūtinės.

- Tai mūsų Kniauklio gražumėlis! - kalbėjo girininko žmona. - Antro tokoio visoj žemėj nerasi.

Pamąsčius valandėlę ji pridūrė:

- Jisai ir žiurkę papiautų.

Kristina pakėlė katiną iš pelenų, kur Jisai snūduriavo ir pūravo, nupurčiusi pasisodino į sterblę ir glostė jo keterą. Kniauklys murkė ir pūtėsi šiaušdamasis. Paskui, nušokęs, jis vaikščiojo skersai ir išilgai po aslą, o jo kailiukas mainės ir žvilgėjo sulig kiekvienu žingsniu. Galop jis išbėgo į kiemą ir ėmė nagais braižyti svirtį.

Ant rentinio nutūpė žvirblis ir sučirškė:

- Ar ką pjausi, jei taip galandi?

Iš pradžių katinas dėjosi nenugirdęs: šnekėsis jis tau su visais tauškalais!

Žvirblis nenustygo ir vis rizgo:

- Mano vaikučių tai jau nepasieksi. Jie taip aukštai po sparu, kad tau galva susisuktų, ir nekristum į šalinę, jei bandytum šlaužti prie mano lizdo.

Kniauklys liovės braižęsis ir pasakė:

- Terliosis kas ten su tavo žvirbliapalaikiais. Manęs laukia didesni darbai - eisiu žiurkės pjauti! Ji per naktis brazda ant aukšto, praėdė lašinių paltį kamine ir neduoda man miegoti.

Žvirblis, tai išgirdęs, tik purptelėjo ir jau stygavojo ant stogo:

- Žiurke, žiurke, tave katinas žada sudraskyti.

- Vograuk nevogravąs, - piktai atsiliepė žiurkė nuo lubų. - Bent kartą savo snapą sučiauptum!

Nors ji šnekėjo šiurkščiai, vienok ją nusmelkė išgąstais. Kiek palindėjus spaliuose ir apsimąsčiusi, ji išniro iš palėpės ir sąspara nusileido ant žemės, kur pro varnalėšas spruko į girias.

Ten ji susitiko šešką, kuris suniurzgėjo:

- Ar balos dega, kad taip leki?

- Bėgtum ir tu, jei žinotum, kas tavęs laukia, - atšovė žvynė ir, nesustodama, šniokštavo tolyn.

Šeškui pasidarė neramu. Jis šūktelėjo:

- Nepyk, meldžiamoji, ir pasakyk, kas gi nutiko?

Žiurkė atsitūpė ir nusišluostė prakaitą nuo snukučio. Atsikvėpus ji prapliupo:

- Katinas, katinas!

Ir ji pravirko balsu.

Šeška barėsi:

- Žliumki nežliumbus - jau nė gėdos neturi! Manęs tai nė liūtas nepabaidytų!

Žvynė teisinosi:

- Lengva tau šnekėti! Tas katinas toks stambus kaip kumelys. Vaikščioja sau jis po kiemą, šiaušte pasišiaušęs, ir vis šaukia: „Kur ta bjaurybė žiurkė? Aš jos kaulelius sutriuškinsiu..."

Čia ant šakos nutūpė strazdas ir pratarė:

- Baisu kas darosi! Kniauklys tik plėšosi ir rėkia: „Duokit man tą smirdalių šešką! Aš jam parodysiu vištas pjauti..."

Šeškas supurkštė:

- Pleperi tu, at nenutilsi tarškėjęs! Žiūrėsim, kaip pats čiulbėsi, man į nasrus vieną dieną pakliuvęs.

Strazdas nepaisė tų gąsdinimų ir nuplasnojo savo keliais. Iš aukštumos, pro eglių ir beržų viršūnes, jis dar matė, kaip žiurkė, nusišluosčiusi ašaras nuo žandų, vėl leidosi bėgti ir taip, valandėlę pasvyravęs, šeškas nukuduliavo paskui ją.

Tuo tarpu katinas vaikščiojo po kiemą ir vis labiau pūtėsi: iš žvirblių buvo išgirdęs, kad ne tik žvynė, bet ir šeškas jo pabūgo. Kniauklys buvo tiek išpuikęs, jog nepaisė nei gaidžio, nei paršiuko, nei šunyčio Margiuko. Visi jie norėjo jam prisimeilinti, kaip tokiam galingam. Su Margiuku jisai pasielgė visai negražiai: kai šunelis, vizgindamas uodegą ir gerindamasis, prisiartino pažaisti, mūsų galiūnas ėmė purkšti ir spjaudytis, o paskui atsimojęs cvanktelėjo Margiukui antausį. Anas tik sucipo ir unkšdamas nubėgo į būdą.

Girininkas Jokūbas, ėjęs su šautuvu per kiemą, subarė mušeiką:

- Negražu, negražu daužytis, lyg kokiam akėtpiemeniui!

- O ko jie mane kirkina, lyg nežinotų, kad aš galiu pajauti žiurkę ir šešką, lapę ir meška.

Jis ūmai nušciuvo. Paskutiniai žodžiai jam netyčia išspruko. Bet žvirbliai nuo visų stogų jau klegėjo ir šaukė:

- Tokių stebuklų dar nebuvo, kaip žemė žeme stovi: Kniauklys rengiasi lapę ir mešką skersti!

Katinas įsirdo ir tarė:

- O ką jūs man padarysite - eisiu ir papjausiu. Tai ir bus jiems juoktis iš manęs!

Ir jis, apsisukęs, čėpojo į girią.

Nuo slenkščio prabilo girininko žmona:

- Katinėli burkuonėli, neprasidėk tu su lape ir meška: jos tave sudraskys.

Jis atsakė:

- Tai kam žvirbliai gerkles laido ant manęs!

Kristina dar šaukė jį, bet katinas jau nieko neklausė. Išdidęs ir susirūstinęs, jis įlindo į girių tankmę.

Iš pradžių jis dar girdėjo, kaip jį moteriškė atgal vilioja ir kaip gaidys namuose gieda. Paskui tie balsai nutilo, ir jam pasidarė neramu. Mielai jis būtų grįžęs į savo pelenus ant priežados. Bet vos tik atsimindavo žvirblius, šuniuką ir vištas, tuoj pagalvodavo: „Jie tik ir laukia, dantis iškišę, kad pareičiau be niekur nieko."

Kniauklys atsargiai žengė tarp sausų lapų ir žabų. Vienas žagarėlis trakštelėjo, ir katinui visas kailis nuėjo pagaugais.

Jis apsižvalgė, - o gal vilkas atselina ar meška smelkiasi per krūmus ... Ne, jokio žvėries nebuvo tarp medžių, - nei lapės, nei lūšies, nei žebenkštiės. Tik voveris šokinėjo iš ąžuolo į ąžuolą, ir skynymu prasklendė vanagas.

Katinui darėsi nykiau ir nykiau. Štai, rodos, pakrūmėje sukriuksės šernas, iš pušies liuoktelės lūšis arba ims ir pliumtelės ant tavęs pelėda.

Spūdindamas tarp alksnių ir jovarų, katinas nė pats neapsižiūrėjo, kaip ėmė kniaukti - gailiu ir drebančiu balsu. Taip besigraudendamas, jis atčėpojo netoli tos girių pievutės, kur šeškas ir žiurkė buvo sustoję atsipūsti.

Jie išgirdo kniauklio šauksmą ir tarė:

- Tai pašėlimas! Net vidury miškų jisai mus gainioja.

Ilgiau negaišdami, jiedu nupūškavo tolyn ir po kiek laiko pataikė ant lapės. Ji patenkinta šildėsi avietyne prieš saulutę, nes ką tik su savo vaikais buvo surijusi teterviną.

Šeškas sušvokštė jai:

- Lape, lape, bėki su mumis, arba kitaip žūsi!

Toji atsiliepė:

- Dar toks negimė ir negims, kuris mane išgąsdintų.

Sunkiai dvesuodama, prašneko žvynė:

- Katinas Kniauklys mus vejasi ir visus išskers, jei tik nepaspruksim.

Lapė tyčiojosi:

- Na, ir vėplos judu - radot prieš ką drebėti! Aš tai jau nieko nebijau, net ir didžiausio briedžio.

Šeškas atšovė jai:

- Aš pats aną dieną mačiau, kaip skuodei nuo šunų, pabrukusi uodegą.

Dabar įsiterpė žiurkė:

- Ana, jau atidrumba tas griaumedis! Lekiam iš čia!

Taip žvynė pasakė apie katiną ir įlindo į krūmus. Šeškas lapatojo paskui ją.

Gerą galą pasivarę, abu jie sustiro iš baimės: kažkas buvo juos prisiginęs ir šniokštavo jiemes prie pat kalnų. Jiedu užsimerkė laukdami, kada ims ir suleis katinas dantis į jų sprandus.

- Pamąsčiau, kad judviems bus baisu girioje - esate nedidukai, ir vanagas gali judu užkapoti. Aš jus apsaugosiu.

Buvo tai lapės balsas. Ji, meilikaudama, vizgino uodegą ir dėjos silpnųjų užtarėja.

Nūn visi trys skuodė per miškus ir nesustojo, kol išvydo labai aukštą liepą, kuri žydėjo ir dūzgė nuo bičių. Pačioje viršūnėje kriošėjo meška ir ruošėsi kopinėti medų iš drevės. Ant šakų pasitursinus, ji pro skylę įkišo leteną ir graibstėsi korio. Vieną išrovusi, štai jinai, sėdėdama aukščiau visų medžių, laižė medų ir smaguriavo, gi bitės zvimbė aplinkui ir gylė gauruotą jos snukį.

Taip besmailižiaudama, meška iš savo sosto išvydo žiurkę, šešką ir lapę, bėgančius be kvapo ir griuvinėjančius ant šiekštų. Kai anie trys prisiartino prie liepos, jinai atsišaukė iš savo viršūnės:

- Ko taip strimagalviais nešdinatės - bene kas užpuolė?

Žvynė, šeškas ir lapė sustojo ir pakėlė šnipus aukštyn. Pamatę aną kerplėšą liepoje, visi trys jie aimanavo:

- Katinas, Katinas!

Meška pasitvarsė nuo šlaunies ant šlaunies, nurijo paskutinį medų ir kvošė iš lėto:

- Ką jis padarė?

Lapė tarė:

- Lauksi, iki padarys! Katinas mus vejasi ir nori mūsų žarnas paleisti.

- O didelis jis kaip veršis, - krūpčiojo žiurkė.

- Kai bėga, tai krūmai traška po jo kojomis, - prisidėjo ir šeškas.

Ir jie šaukė vienas už kito:

- Jo nagai kaip peiliai.

- Jo dantys kaip jiešmai.

- Tai katinų katinas, pikčiausias iš visų.

Meška pasirusino viršūnėje ir prašneko:

- Vėjas nuneša jūsų balsus, ir man nelabai girdėti, ką jūs ten svygnojate. Aš pasiluoksiu artyn.

Ji subraškėjo ir rioglinosi šaka nuo šakos. Kai buvo netoli žemės, vienas žagaras neatlaikė ir triokštelėjo. Žvėris tik susisuko kūlvarčiais ir šlumštelėjo tenai, kur anų trijų bėgūnų vėpsota.

Meška visai priplojo žiurkę su šešku, o lapei tik uodagą užkrito. Šioji, ištrūkusi, movė į savo urvą, dantį grieždama ant visų lokių ir katinų. Bet ligi šiolei niekas nepatyrė, kas toliau nutiko žvynei su šešku: ar jiedu likosi prie žemės priplakti, ar atsigaivelioję kur po šankrytomis sulindo ir savo žaizdas slaugė.

Atitokusi, meška apsigrabinėjo, ar kuris šonkaulis nelūžo. Ji dar nesurojo apsičiupinėti, kai krūmai sutraškėjo, lyg per juos smelktųsi labai drūtas žvėris. Jai išsyk dingtelėjo, kad tai būsią anas katinas galiūnas. Nors nebijojo, bet dėl visa ko ji pasitraukė į savo irštvą tarp eglių. Ten ji vėl apsispaudė šonkaulius ir apsidžiaugė, kad visi buvo sveiki. Patenkinta, kad tik poroj vietų apsidraskė, ji susirangė savo kinyje pamiegoti. Prieš užsnūsdama, ji apsilaižė, ir šnipas buvo toks saldus...

O per krūmus ten brovėsi trys girių vagys. Kokias varsnas paėjėję, rado jie Kniauklį. Jis buvo įklimpęs liūne, iš kurio negalėjo išbristi. Įstrigęs tarp maurų ir šaknų, katinas graudžiai miaukė, visas purvinas. Vanduo po juo vis labiau burbuliavo, ir jau siekė žvalgždę ant jo krūtinės.

Tarė vienas vagis, dar jaunas vaikigalis:

Koks suskretęs kačiūkštis!

- Paukštelėsiu jam kirviu, ir bus baigta, - suniurzgė antras, biauriai perkirstu žandu vyras.

Trečiasis, plonas kaip pyplys, stygavojo:

- Matai, savo kniaukimu jis dar prišauks girininką. Duok jam kirviapente.

Kreivasnukis jau užsimojo ir buvo besmogiąs, kai jaunius sušuko:

- Ką aš matau! Luktelėk, broliuk!

Jis ištraukė katiną iš pelkės ir apvartė jį iš visų pusių.

- Ar aš nesakiau, - jis bumbėjo vienas sau panosėj, - man seniai tokio reikėjo.

- Dobilėli tu mano, neabžlibk bespoksodamas, lyg į aukso kamuolį. Mudviem čia katinas kaip katinas, tik dumblais apžėlęs.

- Judu gal spangi, kad neįspitriojate! - gynėsi jaunasis.

- Deimantą radot! - krykštė anie ir alkūnėmis niukšėjosi vienas antrą.

Jaunius nepaisė jų klegėjimo ir niurnėjo sau:

- Juodas kaip degutas, o letenos baltos. Ir dar žvaigždė!

Anie du kirkinos:

- Pasikabink tą žvaigždę sau ant kaktos, - ji švies tau, kai eisi vogti.

- Nuo šiolei aš jau nevogsiu, - atsakė jauniklis. - Mano moša geba raganauti. Tokį katiną reikia vidunaktį pavožti po puodu ant skruzdėlyno. Kai skruzdėlės jį suės, reikia paimti kaulus ir užkasti į žemę. Tada bus matyti, kur pinigai dega. Brolyčiai, aš nuo dabar ant muštinių krūvos vartysiuosi, lašinius žliaugsiu ir kasdien būsiu girtas.

- Sapalioja, lyg apdujęs, - numojo kreivažandis. - Verčiau šokam prie medžių. Juos pardavus, tikrai mums kišeniai pliš nuo pinigų.

- Gerai šneki, - pritarė plonasis vagis. - Na, ir tu, dobilėli, nespoksok dykai į savo katiną ir šok prie anos pušies.

Jaunasis įbruko katiną į maišą ir pakabino ant šakos. Kniauklys tenai kūtojo pašiurpęs, ir drebulys jį kiaurai nusmelkdavo, kai tik atsimindavo skruzdėles.

Vagys, rėkaudami ir keikdami, kirto medžius. Jie dirbo taip smarkiai, kad skiedros tiško į visas puses, ir viena jų pataikė apuokui į snapą ąžuole. Jie įšilo, ir kreivažandžiui išpampo randas ant veido. Plonasis, prieš smogdamas, pritūpdavo ir paskui, stryktelėjęs, sukyburiuodavo ore ir trenkdavo kirviu, net žegtelėdamas. Jaunasis gi vis dėbčiojo į maišą, kad jam kas nenudžiautų katino.

Taip bekertant, juos užklupo girių sargas Jokūbas, kuris buvo išėjęs katino ieškoti.

Atstatęs šautuvą, suriko Jokūbas:

- Meskite kirvius ir renkitės mirti! Aš jums parodysiu medžius vogti...

- Nežudyk, nežudyk! - sukliko anie trys, iškėlę rankas.

- Nenukauk, nenukauk manęs! - maldavo kreivažandis. - Aš tau pavogsiu eikliausią žirgą iš karaliaus arklidės, ir tu galėsi kaip ponas jodinėti po girias.

- Palik mane gyvą! - šaukė plonasis. - Aš tau nuknauksiu generolo šautuva, kuriuo per septynias mylias nušausi žvirblį nuo bažnyčios bokšto.

- O ką tu padarysi? - girininkas paklausė jauniklio, kuris tylėjo.

Anas atsakė:

- Aš moku tris daiktus. Galiu pro kaminą įlįsti ir skilandžius išvogti. Paskui galiu ožką šokio išmokyti ir galop sugebu vamzdžiu padūduoti.

Tarė Jokūbas:

- To neužtenka jums išsipirkti.

Ir jis atlaužė gaiduką.

- Pasigailėk, pasigailėk! - spiegė vagys ir puolė ant kelių.

Jaunius dar susgribo:

- Aš tau dovanosiu juodą katiną, kuris turi baltas kojytes.

Girių sargas sušuko:

- Tai tu, skarmaliau, būsi pavogęs Kniaukli! O mano žmona Kristina dėl jo rauda ir plaukus raujasi. Aš tave sutraiškysiu kaip erkę.

Jaunasis atsakė, truputį atsikvošėjęs:

- Rūpi man tavo katinas! Negalvok, kad mes jau toki prasti vagišiai! Tavo Kniauklį radau liūne ir ištraukiau.

Atsiliepė girininkas.

- Tu esi mano draugas brangiausias! Sakyk, kur katinėlis. Negaliu ilgiau ištverti - dar mano žmona užsiverks!

- Pirmiau pažadėk, kad mūsų nenukausi ir gyvus paleisi, - derėjosi jauniklis.

Jokūbas davė žodį. Tada anas vagis nukabino maišą, iškratė katiną ir paklausė:

- Ar tas?

- Kaipgi, tai mūsų Kniauklys, branguolėlis. Ai, džiaugsis Kristinėlė...

Taip kalbėdamas, girų sargas pritūpė ir paglostė savo katiną, kuris atgavo kiek drąsos ir pakūprino nugarą.

Jokūbas, kiekvienam už bausmę spyręs į blauzdas, paleido vagis, įgraudinęs, kad daugiau jie čia kojos nekeltų.

Užsidėjęs šautuvą ant peties, jisai pasuko namoliai. Katinas bėgo pirma jo, aukštai iškėlęs uodegą.

Grįžo jie laimingai ir rado sargo žmoną ant slenkščio, ašarose paplūdusią. Ji nutvėrė Kniauklį, pasitupdė į sterblę, glostė jį ir sykiu ulbijo, kam pabėgęs ir kiek širdies jai uždavęs.

Tą vakarą Jokūbo troboje buvo darg triukšmo. Džiaugėsi sargas, džiaugėsi sargienė, džiaugėsi ir sargučiai. Kai visi apsimalšino ir sugulė, į pelenus ant priežados įlindo ir Katinas Kniauklys.

Daugiau jau niekados jisai nesileido į miškus. Jis tik vaikščiojo aplink namus, braižė nagus į sąsparas ir šildėsi saulės atokaitoje.

Tačiau garsas apie jį nežuvo. Ligi šios dienos Medžionės girioj tarp lapių, vilkų, barsukų ir šernų eina gandas apie galingą katiną Kniauklį, kuris net pačią mešką buvo priepuolin įvaręs.

Piešinius A. Belopetravičiaus

MŪSŲ JAUNIMAS

šeimoje ir organizacijoje

S. SUŽIEDĖLIS

Lietuvių tautos sąmojus iš gyvenimo patirties yra nugriebęs vieną priežodį, kuris dar nesubrendusį žmogų gretina su jaunikle paukšte. Mūsų liaudis sako: „jaunikliai tik ir laukia, kada jiems padaigsliai virs plunksnomis". Šiuo sąmojumi gana taikliai išreiškiama jauno žmogaus patraukla laisvai gyventi. Ji yra tokia pat veržli, kaip ir jauniklės paukštės. Kai tik jaunieji ima augti, tėvų namai jiems darosi vis ankštesni. Nebloga juose gyventi, smagu iš ilgesnės kelionės pargrįžti, saugiau negu kur kitur glaustytis, tačiau ilgėjimasis savarankiško gyvenimo nuolat kutena jauną širdį. Tai nėra pikta — tai yra įgimta. Veržimasis į laisvę pulsuoja visoje gyvybės karalystėje.

Tačiau žmogui nepakanka vienos gamtinės traukos laisvai gyventi. Kiekviena kita gyva būtybė, fiziškai sustiprėjusi ir ūgterėjusi, pataiko gerai gyventi ir gana vykusiai atlikti savo uždavinį. Tuo pasirūpino pati gamta. Ji labai paslaugi ir atydi visiems neprotingiems gyviams, kurie yra vadovaujami aklo instinkto. Tuo tarpu žmogus, ir gerai kūnu nuaugęs, ilgą dar laiką daug ko nešmano. Jisai palikamas vadovautis savo paties išmone ir laisva valia. Jam reikia ilgiau bręsti šeimoje ir visuomenėje, kad įgustų gerai gyventi ir tinkamai atlikti savo pareigas. Aukštesnės kultūros krašte net pati viena šeima ir nepajėgia jaunųjų deramai subrendinti ir išmokslinti. Čia jai pagelbsti mokykla, valstybė ir įvairios organizacijos.

Bet antra vertus, antriniai ugdymo veiksniai jaunuosius taip pat tolina nuo šeimos. Jie skatina jaunimo įgimtą veržlumą į laisvę ir savarankišką gyvenimą. Ypač palankios yra tam jaunimo organizacijos, kuriose paauguoliai randa pirmą laisvesnę užuovėją šalia namų. Tai yra taip pat ne pikta. Kitaip ir būti negali. Pats jaunimo brendimas ir jo ugdymas šito reikalauja. Tačiau kartu yra reikalinga ir paisytina, kad visi ugdomieji veiksniai, kurie šeimą ramsto, su ja sutartų. O šito būtino daikto pasigendama tada, kai jaunieji perankšti nuo šeimos nutolinami arba net prieš ją nuteikiami. Įvairios jaunimo organizacijos, kaip patirtis rodo, pačios pirmosios ir toliausiai nuo šeimos jaunimą nuritina

Taigi dera visada domėtis, kokie yra ir kokie turėtų būti šeimos ir jaunimo organizacijos tarpusavio ryšiai, ir nuolat sekti, kad jaunimo brendimas šeimoje ir jo ugdymasis organizacijoje neturėtų plyšio. Šiam reikalui pravartu, apskritai, įsidėmėti, kokią paskirtį turi šeima ir kokią bet kuri jaunmo organizacija.

ŠEIMOS IR JAUNIMO ORGANIZACIJOS PASKIRTIS

Šeima, kaip žinoma, yra tam, kad duotų ir subrendintų jauną žmogų. Jo kūnui ir dvasiai išsiskleisti šeimoje taip suseina įgimti abiejų lyčių skirtumai ir taip jie natūraliai susikiosto, kad sudaro tam nepamainomas sąlygas. Joks kitas būdas žmogaus gyvybei pažadinti nėra tinkamas. Jei žmonės kada imtų visuotinai to nepaisyti, jie greitai sunyktų, kaip tai yra nutikę net labai gausioms ir galingoms tautoms. Kur tik apyra šeima, ten apskursta ir visa žmonių bendruomenė: sumeniksta tautos ir išsenka valstybės. Taip esti dėl to, kad tiktai viena šeima yra pašaukta būti tikrąja žmonijos versme. Ji turi net sakralinę žymę, nors būtų nekrikščionių ir net netikinčių šeima. Laisvas dvejų žmonių žodis ir prigimties ryšys susieja vienam kilniam ir šventam uždaviniui — pažadinti iš nebūties žmogų gyvenimui, kuris jau nesibaigia su žemės būtimi. Ši dievišką kreacijos galia yra perleista šeimai, kurią Kristus yra apgaubęs sakramentu. Dievo nustatyta tvarka, žmogus turi ateiti į pasaulį tik iš šeimos. Jokie kiti žmonių kolektyvai neturi drįsti šios prigimtosios tvarkos iškreipti ir savintis sau šeimos teises. Žmonija auga šeimomis, kaip organizmas lastelėms. Šeimoje naujas žmogus gema, joje jisai kūnu bei dvasia subręsta ir subrendęs nuo jos atsiskiria, kad sudarytų naują šeimą. Šis permanentinis vyksmas yra ciklinškas.

Tad ir ana traukli jėga, kuri vilioja jaunuosius iš tėviškų namų, neužbrėžia tiesiosios linijos: ji užlinksta ir didžiumą atveda vėl į namus per naują slenkstį. Namų židinys dažnam žmogui yra ne vien išeities, bet sugrįžties vieta. Kas ir išsprūsta iš namų, numesdamas jiems lietuviškos patarlės pirmuosius žodžius „namai — pragarai", tai po kurio laiko vėliai pargrįžta, ištardamas ir likusius — „be namų negerai". Dažnas grįžta į šeimą naują susikurdamas, ir kiekvienas pareina iš viešumos namo atilsio ieškodamas. Namų židinys yra žmonėms nuskirta ir pati saugiausia gyvenimo atrama. „Anglo namai yra jo pilis", sako tauta, išplitusi į visą pasaulį, bet nepametusi savų namų. Namų židiny žmonės daugiau gyvena, pasaulio platybėse jie daugiau veikia. Ir ta jų veikla dažniausia yra organizuota.

Šeima kaip tik įsiterpia tarp paskiro žmogaus ir sujungtos jų daugumos arba organizacijos. Paskirus žmones šeima išaugina, organizacijos juos apjungia. Šeima sudaro pagrindą kiekvienai organizacijai. Senkant šeimoms, senka ir organizacijos. Jos tiktai sutelkia šeimų narius vienam kuriam apsibrėžtam tikslui. Jų gali būti įvairių ir tiek daug, kiek žmonės gali turėti reikalų ir siekimų. Kai tik žmones suartina kuris bendras siekimas, įgimtas ar atsitiktinis, jie savo pastangas nukreipia į tikslą organizuotai.

Organizacija išveda žmones iš uždaro židinio į apstesnį ir viešesnį kolektyvą Ji susiveja tarp šeimos ir visuomenės. Šeima jai yra persiaura ir negausi savo skaičiumi. Visuomenė jai yra perplati ir nepakankama savo išskaidyta jėga. Organizacija siekia padidinti kolektyvinės jėgos įtam-

pą, patelkdama vis daugiau žmonių vienam kuriam uždaviniui. Šeimai ir visuomenei ji gali būti ir dažnai būva naudinga ir įtaigi.

Tačiau jokia organizacija, kad ir kokia apsti jį būtų, negali visų žmonių apkėsti nei sukaupti jų vienai minčiai. Taip yra dėl to, kad organizacija neišreiškia kurios gyvenimo formos, o tiktai sutelktinio žmonių veikimo būdą. Ji yra žmonėms atsitiktinė ir nebūtina. Dėl to į jokią organizaciją, — išskyrus Bažnyčią, kuri apima pilnutinį žmogaus gyvenimą, — netelpa nei visi žmonės nei visas paskiras žmogus. Čia yra kiekvienos organizacijos riba, kuri ją suveržia. Todėl bet kuri organizacija paprastai apima tiktai vieną grupę žmonių ir tiktai dalį žmogaus siekimų. Kada jie jau nebepatenkinami arba užviliami, organizacija nustoja savo veiklumo ir sugūra. Tad laikui srūvant ir gyvenimo reikalams kelčiantis, organizacija susikuria ir išyra. Visi organizaciniai apdarai, paties žmogaus siūdinami, jam greitai būva perankšti ir lengvai nudėvimi. Tiktai tos organizacijos, kurios atsiremia į pastovius žmogaus prigimties reikalavimus ir nenumaldomų troškimų Aukščiausio Gėrio, pilniau patenkina ir nesti tokios mainios.

Jaunimo organizacijos, kokios idealios jos bebūtų, jam visada tėra laikinės — pereinamosios, kaip praeinamas yra pats jo brendimo metas. Jaunimas dar tik auga ir ruošiasi gyventi, bet savarankiškai negyvena ir nepriklausomai veikti nėra dar subrendęs. Brėstančiam jaunimui, sutelktam į organizacijas, mažiau ar daugiau vadovauja suaugusieji, ir jų vadovavimas negali būti kitoks kaip ugdomasis. Visos jaunimo organizacijos, kurios tikrai atitinka brėstančio jaunuolio prigimtį ir prie jos taikosi, tegali būti lavinamosios bei auklėjamosios. Jų paskirtis yra kreipti jaunimo veržimąsi į laisvę gyvenimui naudinga linkme ir stiprinti socialinius nusiteikimus, kurių viena šeima ir net mokykla nenujėgia pilnai išvystyti. Tad jaunimo organizacijų ugdomasis darbas šeimai yra aiškiai paremiamasis.

Dėl šio esminio savo bruožo bet kuri jaunimo organizacija yra visai arti šeimos ir mokyklos. Mokykla pirmoji išveda jaunuosius iš namų, jaunimo organizacija pirmoji juos įliedina į platesnį kolektyvą. Tačiau mokykla turi dar stiprų ryšį su šeima — tėvų ir vaikų santykį, perkeltą į mokinius ir mokytojus. Jaunimo organizacija tokio šeimyninio ryšio jau neturi — ji nuo šeimos yra žymiai labiau atsijusi. Tiesa, kai kada ir mokykla gerokai atitrūksta nuo šeimos, kada jos ugdomajame darbe įsivyrauja kolektyvinimo tendencijos. Ir priešingai, tūlos jaunimo organizacijos savo auklėjamosiomis pastangomis visai arti priglaudžia prie šeimos. Bet toks atitolimas ar priartėjimas nėra esminis. Kiekviena mokykla iš esmės yra arčiau šeimos, o kiekviena organizacija mažiau ar daugiau yra linkusi nuo šeimos atsišlieti. Tai yra suprantama ir natūralu, nes jaunimo organizacija ir turi tikslą išvesti brėstantį jaunimą iš uždarų šeimos namų bei mokyklos sienų ir įjungti į organizuotą būrį. Prastai būva tiktai tada, kai jaunimo organizacija ima šeimos nepaisyti arba ją neigti, kad galėtų jaunimą pati viena apgūžti. Šeima ir jaunimo organizacija tada nenatūraliai išsiskiria ir nebesutaria. Jos atsistoja viena priešais antrą ir kelia mūsų laikams aktualų klausimą: katrai iš jų priklauso pirmumo teisė auklėti jaunąją kartą.

ŠEIMOS PIRMUMAS PRIEŠ JAUNIMO ORGANIZACIJĄ

Žmogus nėra nuosavybė nei šeimos nei bet kurios organizacijos, ne taip, kaip kuris daiktas ar gyvulys. Tačiau žmogus natūraliai ateina į pasaulį per šeimą, ne per organizaciją. Šeima yra pirmesnė už kiekvieną organizaciją, kuri tik apjungia šeimose brėstančius žmones. Be to, šeima yra neapseinama, o organizacija nebūtina. Dėl to šeima negali būti laikoma vien tiktai narių tiekėja organizacijai. Šeima tada būtų paprasta biologinė priemonė organizacijų nariams dauginti. O tai yra priešinga jos prigimčiai ir paskirčiai. Gyvulių pasaulis tėra valdomas reprodukcijos dėsnio, o ne žmonių bendruomenė. Žmonių bendruomenėje šeimos sudaro organiškus vienetus — „visuomenės celes" (Fr. W. Foerster 29 p.), iš kurių trykšta ne vien gyvybė, bet ir gyva dvasia. Per šeimą atiteka praeities tradicijos bei kultūrinis palikimas, ir visa tai nuteka į sekančias kartas su nauja gyvybe, išsiskleidžiančia šeimos židinyje. Žmogaus kūnui ir dvasiai nokinti jis yra pats natūraliausias ir neužvaduojamas.

Šeima yra skirta brandinti žmogaus asmenybę, kuri tiktų pagrindiniam gyvenimo tikslui siekti, o ne tam kad būtų vienos arba antros organizacijos nariu. Todėl tėvų pareigos ir teisės negali pasibaigti su tuo metu, kai jauniesiems pauuga padaigsliai ir jie patys gali jau nuskrieti į kurios nors organizacijos būstinę arba sueigą. Jei taip būtų, jaunas nepribrendęs dar žmogus būtų pametamas likimo žaismui, atsitiktinumui. Jo būtis pasidarytų netikra, nes netikras ir reliatyvus būtų jauno žmogaus brendimas. Jis daugiau priklausytų nuo kintamų bei išviršinių veiksnių, negu nuo pastovių ir įgimtų įstatymų.

Šeima ir yra tam, kad jaunuosius apsaugotų nuo tokio netikrumo ir reliatyvumo, — nuo nelemtos „bezprizornikų" dalios, kurią Rusų revoliucija įrašė į vaikų istoriją, kaip šiurpų įspėjimą visiems laikams. Tai yra liudijimas, ko susilaukia bešeimiai patilčiai vaikai, palikti be apsaugos ir globos. Tiktai šeimiems gali suteikti saugų prieglobstį, sukuriamą tėvų meilės, pasiaukojimo ir rūpestingumo. Niekas kitas vaikams to negali duoti ir tėvų atstoti, ypač kurio nors draugijos ar valstybė. Jų globa dažniausia yra pamotės verta. Vaikai jąja labai retai tepasidžiaugia.

Dėl to jokia organizacija, nė pati valstybė, negali reikalauti, kad šeima vaikus tiktai paaugintų, o auklėti be jokios apdairos pavestų kitiems. Šeimi pasauliui žmogų duoda, ji pirmoji ir atsako už jo fizinį bei dvasinį brendimą. Atsakomybė ir su ja susijusi įgimta pirmumo teisė auklėti jaunąją kartą priklauso šeimai. Niekas negali tėvų atpareigoti nuo šio atsakingumo už vaikų auklėjimą. Jei auklėjimo pareigos ir esti kitiems pavedamos, tai tėvams liekti priežiūros teisė ir budėjimo pareiga. Nei mokykla nei jaunimo organizacija tėvai negali be atodairos pasiklauti. Vaikų ugdymas turi būti atidžiai sekamas ir suderinamas su šeimyniniu auklėjimu. Ypač šeima negali išleisti iš akių jaunimo organizacijų, kurios nevisada šeimai pagelbsti, bet dažnai pakliudo. Be to, šeimos auklėjimas yra visuotinis, o jaunimo organizacijų — tiktai dalinis.

Šeimos ugdomieji tikslai visada yra tie patys — pastovūs ir visuotini, nes bendrai žmogiški. Šeima apima visą žmogaus asmenį, visus jo brendimo tarpsnius ir abi lytis, žodžiu, visą žmogaus prigimtį su betkuriais individualiais skirtingumais. Normali šeima sudaro tinkamiausią aplinką įvairiopiems žmogaus asmenybėms pradams prasiskleisti ir sustiprėti. Ji siekia visumos ir apima visus ugdymo atžvilgius, kiek tiktai nujėgia. Šeimoje vyrauja universalumas ir įvairumas.

Tuo tarpu jaunimo organizacijos turi *dalinius* ir, dažniausia, *kintamus* uždavinius, kurie viso žmogaus neapima. Jos sąmoningai ir tikslingai išskiria vieną kurį asmenybės bruožą, pasirenka atitinkamą brendimo laiką ir labai dažnai — vieną kurią lytį. Tuo būdu siekiama išvystyti tiktai kai kurie prigimties polinkiai ir įdiegti tokie nusiteikimai, kurie geriausia tiktų organizacijos specialiems uždaviniams įgyvendinti. Gali tai būti labai geri ir būtinai reikalingi nusiteikimai, kurie praturtina kiekvieną asmenybę, tačiau esti ir laikinų, nepatvarių ir nereikšmingų. Gana dažnai laiko madni dvasia iškelia vieną arba antrą patraukliąją jaunimo organizaciją ir su prasrūvančia aktualija vėl ją nugramsdina. Gyvenamojo meto *aktualijos*, be abejo, pagauna taip pat šeimas ir suaugusius. Tačiau organizuotam jaunimo sambūryje laiko tendencijos stipriau sukaupiamos ir labiau išgyvenamos. Iš to jaunosios kartos ugdymui gali būti *naudos*, kada pasigaunamos idėjos arba priemonės yra teigiamos, bet gali būti ir nemažos *žalos*, kada įsivyrauja kurios blandžios ir kraštutinės tendencijos.

Šeimos židinys yra *mažiau lankstomas*. Jis paprastai išlieka nuosaikesnis, konservatyviškesnis ir mažiau blaškus. Taip yra dėl to, kad šeima iš prigimties turi stamantresnį *išvidinį ryšį*. Šeimos narius suglaudina giminiškas kraujas ir savųjų įgimta meilė. Juos susieja bendras gyvenimas ir ligi tam tikro laiko — bendras likimas. Šeimos nariai nepakartojami, nepakeičiami ir lengvai neišskiriami. Jie, tarytum, įauga vieni į kitus, tad jų išskaidymas, nelaimės ar konfliktai visada giliau ir sunkiau išgyvenami, dažnai ligi tragizmo, kuris nevisada apsireiškia regimu būdu. Jis nusėda į dvasią ir ją sukrečia. Juo tie išvidiniai šeimos ryšiai yra stipresni ir gajesni, juo vertesnė ir darnesnė išauga jaunoji karta Šeima, bendrai, daro žmogų pakantesnį ir socialesnį. Čia jaunuolis yra palenktas *moraliniam tėvų autoritetui ir klusnumui*, kuris atsispiria į tėvų meilę ir dorinę pareigą.

Organizacijoje nariai susiejami daugiau *išviršinės draugystės*. Bendra veikla, teisybė, sumezga ir dvasinius saitus, skatina pasiaukoti, prisitaikyti prie kitų ir susibičiuliuoti, bet šie išvidiniai ryšiai būva palaidesni negu šeimoje. Organizacijos narių jie taip tvirtai neriša kaip brolių bei seserų. Organizacijų nariai, ypač jaunimas, sudaro *bėglią srovę*: vienur pakeičia kiti, kartais veiklesni už pirmuosius, ir dėl to labiau iškeliami. Todėl organizacijoje nesti ir negali būti tokio pastovumo bei lygybės kaip šeimoje, nei josios meilės ar pasiaukojimo. Be abejo, organizacija pajėgia kai kada savo narius tvirtai suveržti ir patraukti, įkvėpti heroiško pasiaukojimo ir tauraus draugiškumo, bet tatai esti arba grieštai idealistinės organizacijos arba konspiratyvūs kurios nors kovos junginiai. *Pastariejį sudaro jaunimui tą grėsmę, kad dažniausia peranksti jį patelkia suaugusiųjų rungtynėms*. Nepribrendusi jaunoji karta tegali būti tiktai palaipsniui ir apdairiai bei kultūringai pratinama prie visuomeninės veiklos, nenardinant jos masės aistrose ir neatitolinant nuo šeimos. Masėje suyra jau visi dvasiniai ryšiai — ir šeimos ir organizacijos; lieka viena inertinė trauka. O kiekviena jaunimo organizacija yra linkusi išvirsti *masine*, kai tiktai išleidžia iš akių bendrąjį ugdymo tikslą ir pertoli nurieda nuo šeimos.

Reikiamai *pusiausvyrai* išlaikyti šeima daugiausia ir gali padėti. Ji pati yra įsiterpusi tarp *individo ir kolektyvo*. Individui ji yra pererdvi, kolektyvui — perankšta. Egocentriškas asocialus žmogus šeimoje turi išsitempti ir daug kur savęs išsižadėti. Masėje paniręs žmogus ir nuasmenėjęs, šeimoje yra verčiamas susitelkti ir susivaldyti. Abu kraštutinumai suseina po vienu šeimos stogu.

Taigi *šeima daug kuo pranoksta jaunimo organizacijas*. Ji rymo ant prigimto ir pastovaus pagrindo, turi tvirtą išvidinį ryšį, apima visą žmogų su jo individualiniais skirtingumais ir ji išlaiko pusiausvyrą tarp pavienio žmogaus ir apstaus kolektyvo. Ji taip pat grindžia pamatus tautiniam, moraliniam ir religiniam auklėjimui.

To nepaisant viena šeima *negali* pilnai apkėsti ir gerai atlikti visų ugdymo uždavinių, kuriuos stato dabarnykštė kultūra. Būva taip pat šeimų, kurios iš viso nukrypsta nuo savo pašaukimo. Čia yra pagrindas visuomenei domėtis jaunosios kartos ugdymu ir jį organizuoti. Šiam reikalui be mokyklos, valstybės ir Bažnyčios*) — taip pat pašuktųjų ugdymo veiksnių, gali būti dar talkinamos *organizacijos, kaip atsitiktiniai ir paramstomieji*. Tuo būdu kai kurie ugdymo uždaviniai, ypač visuomeninio auklėjimosi, atitenka ir *jaunimo organizacijoms*. Deja, ne visos jaunimo organizacijos „palieka savam bare ir pagerbia kito sritį" (Fr. W. Foerster 80). Tad susidaro net trejopas paunimo organizacijos ir šeimos santykis: *priešingumo, neutralumo ir paslaugumo*. Priešinga šeimai jaunimo organizacija neigia įgimtąją tėvų teisę auklėti savo vaikus. Neutrali šeimai organizacija namų židinio neneigia, bet ir savo veikimo prie šeimos interesų netaiko. Ir tiktai sutari su šeima organizacija stengiasi turėti artimą kontaktą su tėvais.

ŠEIMAI PRIEŠINGOS JAUNIMO ORGANIZACIJOS

Šeimai priešinga yra kiekviena jaunimo organizacija, kuri savo siekiamuoju tikslu arba veikimo būdu *pažeidžia įgimtąsias tėvų teises ir stengiasi peranksti jaunimą atitolinti nuo šeimos židinio*. Vienos to siekia prievarta ir atvirai, atsiremdamos net valstybe ir jos pačios organizuojamos, antros užsidangsto nekaltu jaunuomenės lavinimu. Pirmąsias daugiau aptinkame totalinio režimo kraštuose, kur jos yra *valstybinės* ir tiktai tokios teleidžiamos, o antrąsias — liberalinės demokratijos šalyse. Abejose vyrauja šeimai nepalanki dvasia, kuri vienu ar kitu būu užgauna tėvų autoritetą. Ji galutinėje išvadoje neigia įgimtąjį šeimos pašaukimą ir jos neardomumą. Ta drumsti dvasią yra brandinama *laicistinių bei materialistinių pažiūrų i gyvenimą*, nors jos būtų apklotos humanizmo ar modernios kultūrinės pažangos apvalkalu. Kai jos pilnai sunoksta, tai prasiveržia kuriuo nors kraštutinumu, — mūsų laikais fašizmu ar bolševizmu, — kuris nuplėšia tą gležnų apsiautalą ir atskleidžia nuogą realybę. Tada paaiški, kad žmonės patys yra išėję prieš savo prigimtį ir tuo klaidžiu kėliu nukreipę jaunimą. Dėl to nors tėvai būtų tų pačių nenuosaikių pažiūrų kaip ir jaunimo organizacijos, į kurias savo vaikus pasiunčia arba jų nesulaiko, *jie nepasiekia šeimos ir organizacijos sutarimo*. Tariamas išviršinis sutarimas ankščiau ar vėliau išblanksta. Jis sunokina vaikų neklusnumą ir pasipriešinimą tėvams. Tėvai patys įduoda vaikams ginklą prieš save ir paskui veltui gailauja ir skėsčioja rankomis. „*Tu negali savo pyragaičio suvalgyti ir kartu jį turėti*". — teisingai pastebi anglų tautos sąmojus. Negalima

*) Bažnyčia yra pašauktasis *antgamtinis* ugdymo veiksnys. Šeima yra jai palenkta tuo būdu, kad Bažnyčia turi teisę ir pareigą reikalauti iš šeimos ugdomajame darbe laikytis Dievo įsakymų ir Jo apreikštų tiesų.

yra puoselėti grynai laicistinės bei materialistinės pasaulėžiūros ir ramstyti ją jaunimo organizacijas, o paskui aičioti kad gyvenimas subiuro ir žmogus žvėrimi pavirto.

Materialistinis gyvenimo supratimas kaip tik ir siekia žmogų paversti **bendruomeniniu gyvuliu** (animal sociale). Kur toks bendrinis žmogus įsivyrauja, jaunimo organizacijos ima grobti vaikus iš namų jau nuo pat mažumens. Nespėja vaiko lopšys atvėsti, o jis jau čiumpamas organizacijos ir valstybės. Šeimoje jam palieka valgomasis stalas, naktigulta. Kiek paaugus, ir šiems žemės rūpesčiams patiekiamas bendras katilas ir kolektyviniai guoliai. Su šeimos židiniu tada teriša gimimo metrika ir iš tėvų persiunkęs kraujas. Dvasia jaunuolis išjungiamas iš šeimos. Visa apsprendžianti įtaka atsrūva iš šalies — **iš organizuoto kolektyo, kuris glaustosi bendruomeniuose būstuose.** Pvz., Vokietijoje dar galima dažnai užtikti karo vėtros nenušluotus „**Jugendheimus**" — užumiesčio, pamiškės ar įkalnių stovyklaites, kuriuose buvo telkiamas nuo šeimos atitrauktas jaunimas ir naciškai prusinamas. Komunizmo apkrėsti kraštai ir toliau iš jaunimo formuoja klusnią ir bevalią masę. Jiems parankus tik nuasmenintas ir sukolektyvintas žmogus.

Kadangi šeima saugo žmogaus nepriklausomumą, tai ji stengiamasi nuo vaikų auklėjimo nužerti. Šeimai paliekamos tiktai vaikų auginimo pareigos, kurios dar skatinamos, kad kolektyvas turėtų efektingesnę jėgą. Bet prie namų slenkščio budi valstybinė jaunimo organizacija, kuri tyko vaikų. Jie tuojau pagaunami ir iš šeimos įtakos išjungiami. Vaikai nuteikiami prieš tėvus ir šeimą. Tarp šeimos ir valdinės organizacijos prasiveria praraja. Moraliniai šeimos ryšiai suardomi, o tai nelaimė ne vien šeimos, bet ir visos tautos, kaip tatai rodo mums totaliniai režimai.

Jiems organizacija yra nebe sutelktinio veikimo išraiška, o gyvenimo forma — visai atvirkščia jos prigimčiai dalykas. Dėl to visas gyvenimas pasidaro išvirkščias. Jaunoji karta, kuri turėtų sirpti šeimoje ir tėvų priežiūroje, iš namų ištraukiama, įliejama į masę ir palenkiama politiniams valdžios siekimams. Kaip jai įsireikia, taip ji jaunimą lamdo. Šeima ir tėvai netenka savo teisių ir laisvo žodžio.

Tuo keliu nueina visos **valdinės** jaunimo organizacijos. Nors jų tikslas būtų gana kilnus, jis neatsveria neigiamų pasėkų, kurių šeima susilaukia iš standartizuotos dvasios ir politinių metodų. Su valdine organizacija šeima anksčiau ar vėliau sueina į konfliktą. Kitaip ir būti negali. Valdinė organizacija turi ir valdinę pasaulėžiūrą, kuri nepalieka laisvės nei šeimai apsispręsti nei savo nariams ką kitą pasirinkti. Gundymu ir prievarta stengiamasi visus palenkti valdančiųjų pažiūroms. Negalėdami tiesiai isiskverbti į šeimą, kuri sudaro mažiau ar daugiau uždarą pasaulį, valdantieji stengiasi suginti jaunimą į jų pačių rikiuojamas organizacijas. Jas jie arba specialiai įsteigia naujas arba suvaltybina jau esamas. Tai dažnas nedemokratinių valstybių nusistatymas, kuris telkia jaunimą nepaisydamas šeimos ir lenkia jį savai politikai.

Ta dvasia, kuri šiuo ar kitu būdu tolina vaikus nuo tėvų ir ardo šeimos židinius, šiandien užgožia jaunimą visuose kraštuose — ir ne demokratiniuose ir demokratiniuose. Tai yra dususi laiko dvasia, ilgą laiką nokusi liberalinės ir ateistinės pausaulėžiūros priešglobstyje. Abi jos beskirtiškai skverbiasi į jaunimą, stengdamos jį pasitelkti sau už įgimto veržimosi į laisvę, kurią tėvų namai kiek apkarpo. Kaip atsprirtį prieš juos, liberalinė dvasia siūlo **individualinę laisvę**, niekeno nevaržomą, atremtą tiktai į blankų žmogiškumą. Materialistinė dvasia gundo **kolektyvine laisve** ir nardina į pilną masę. Pirmieji patalkininkauja antriesiems, nes kraštutinybės savo išvadomis susiliečia.

Šeima turi teisę ir pareigą gintis nuo abiejų kraštutinumų, nes tuo būdu ji gina savo egzistenciją. „**Seima negali būti nei suindividualinta nei sukolektyvinta**" (A. Maceina 79 p.). Jai yra priešingos tiek tos jaunimo organizacijos, kurios ugdo nežabotą individualizmą, tiek ir tos, kurios veda į beformį kolektyvizmą. Mūsų laikų tendencijos yra abiems palankios, tad dabarties šeima, leisdama vaikus į jaunimo organizacijas, turi **gerai apsidairyti ir būti santūri. Jai graso pavojus namų židinyje netekti vaikų dvasios anksčiau negu jie subręsta kūnu.** Juk niekada dar nėra buvę tokių palankių sąlygų ir tokios trauklios pagundos peranksti atitokti nuo šeimos. Tam yra labai paslaugus dabarties sutechninatas gyvenimas, didmiesčiai, fabrikai ir didžiulės įmonės, bendros butų kolonijos ir judrus susižinojimas. Iš viso atrodo, tarytum dabarties žmogus daugiau gyventų gatvėje, aikštėje, kelionėje ar įmonėje, o ne šeimoje. **Toks sruvus minios tekėjimas jaunosius greitai pagauna, lengvai įveikia ir pertoli nuo namų nuneša.** O be jų jisai išauga individualistu arba kolektyvistu. Jaunimo organizacijos neturi skatinti nei vieno nei antro, bet turi šeimai padėti sulaikyti jaunuosius arčiau namų ir kartu nuoseklioi bei metodiškai jungti į apstesnę visuomenę. Organizacijos, kurios tokio uždavinio neatlieka šeimai nepadeda, o kliudo.

SEIMAI NEUTRALIOS JAUNIMO ORGANIZACIJOS

Antros grėsmės šeima gali susilaukti iš **neutralių** jai jaunimo organizacijų. Neutralumas čia suprastinas **ne pasaulėžiūrinis.** Pasaulėžiūros atžvilgiu jokia jaunimo organizacija negali būti neutrali, nors ji tokia ir plačiai garsintųsi. Už tokio tariamo neutralumo slypi kuri nors pasaulėžiūra, kuri sulimpa jaunuomenės ugdymu. O jaunuomenės ugdymas, sudaręs pagrindą kiekvienai jaunimo organizacijai, niekada nesti ir negali būti pasaulėžiūriškai neutralus. Tačiau jaunimo organizacija gali būti neutrali arba abejinga **šeimos ugdymui**, kurio ji nei teigia nei neigia. Ji nekelia klausimo, kam vaikų auklėjimas turi priklausyti — šeimai ar jaunimo organizacijai. Tą klausimą ji palieka atvirą arba net palankiai išsprendžia šeimai, kurios teisių auklėti savo vaikus nesisavina. Bet ji taip pat nelaiko savo uždavinių šeimą remti ir prie jos prisitaikinti. Šeima jai tiek terūpi, kiek nekliudo iš jos verbuoti narių. Tam ji nesiima prievartos ar kurių grasinimų šeimai. Jai pakanka natūralaus jaunųjų linkimo į laisvę, jų traukos į būrį ir žaismo pomėgio. Ji net ir neprašoka šitų jaunimo polinkių: palieką jų interesų ribose, nesistengdama sąmoningai iš jaunimo formuoti kurios būsimos visuomenės su tam tikru nusistatymu. Dėl to tokia — „par excellence" jaunųjų organizacija ir gali būti šeimai neutrali.

Tuo tarpu pati šeima **negali būti neutrali jokiai jaunimo organizacijai.** Jai rūpi jaunimą subrandinti ateities gyvenimui. O kiekvienam ugdymui turi reikšmės visa, kas jaunuosius supa ir kuo jie gyvena. Kas dažnai atsiejama nuo pasaulėžiūros ir laikoma „**neutraliu dalyku**", kaip žaidimai ir šokiai, sportas ir iškilos, stovyklavimas ir gamtos pažinimas, muzika ir grožinė kūryba, — visa

tai jaunuosius vienaip ar kitaip nuteikia ir apsprendžia. Kadangi šeima negali būti abejinga, kaip jaunieji apsisprendžia, tai ji yra suinteresuota ir kaip jie sportuoja ar iškylauja, kas juos sužavi ir užvaldo. Šeimai yra svarbu, kokie jaunimo sambūriuose vyrauja nusiteikimai ir kokios susiklosto pažiūros į kasdien stebimus daiktus ir žmones. Kiekvienas įspūdis ir pakartotas veiksmas, nors jis būtų paprasčiausias, formuoja charakterį ir kloja pamatus būsimai pasaulėžiūrai. Todėl net pačios vadinamos „neutraliausios" organizacijos, kurios sakosi, kad „vaikų iš šeimos nepaveržia ir jų pasaulėžiūriškai neauklėja", iš tikrųjų tokios nėra ir negali būti. Jauno žmogaus brendimui ir jo būsimam nusistatymui visos jos turi neginčijamos įtakos ir dažnai visam gyvenimui palieka neišdildomų būdo žymių. Viskas suteka į sąmonę ar pasąmonę ir tam tikru metu prasiveržia. Tą labai gerai žino ir tuo pasiremia iš viršaus labai nekaltos jaunimo organizacijos. Jos paaugėliams patiekia, rodos, tiktai natūralaus žaismo ir smagaus sporto. Tačiau už jų slepiasi laicistinė pasaulėžiūra, kuri stengiamasi įdiegti jaunimui. Įsunkiama ji ne tiek pozityviu būdu, pabrėžiant tos pasaulėžiūros „neutralius" principus, o daugiau negatyviu, migdinant jaunimą žaismuose ir nustelbiant domėjimąsi tokiomis gyvenimo vertybėmis, kaip religija ir tautybė. Šeima turi būti akyli, kad laiku valkus nukreiptų nuo tokios „neutralios" organizacijos.

Antra vertus, ir tikrai neutralios šeimai organizacijos gali būti jai žalingos, kai nuo šeimos perdaug nutolsta ir nepaiso jos rūpesčių. Antai, sportinės organizacijos, nors ir labai geros ir neapsieinamos, labai dažnai esti nesaikios ir šeimai apmaudžios: jos perdaug jaunuosius užvaldo žaismu bei fizinio miklumo varžybomis, perilgai išlaiko aikštėje arba sporto klūbe ir nustumia į šalį kitas jaunuolio pareigas. Šeimose dėl to būva dažnų nesusipratimų. Viena šeima iširo tiktai dėl to, kad du broliai savo aistringą varžymąsi atskiruose sporto klūbuose perkėlė į namus. Galimas daiktas, ta šeima iš viso buvo silpnos dvasinės pusiausvyros, tačiau nesaiki sportinė aistra, perkelta į tėvus, ją visai palaužė. Dar daugiau palūžta paskirų jaunuolių, kuriuos sporto sambūriai, nebendraudami su šeima ar mokykla, išveda iš pusiausvyros.

Nenuosaikūs būva ne vien sporto, meno ar net paprasto žaismo sambūriai, bet ir kiekviena kita jaunimo organizacija, kuri nesiderina su kitais ugdymo veiksniais ir su šeima. Į namų židinį tada įnešama kokčios ir maištingos dvasios perdėtu entuziazmu ir nesaikia drausme. Visas narių dėmesys sukaupiamas į organizacijos tikslus ir uždavinius. „Organizacijos tikslai tampa lyg ir pačių narių tikslais" (A. Maceina 94). Ar tie tikslai būva reikšmingi ar nereikšmingi, jie apima visą jaunuolį ir paglemžia visas jo jaunas jėgas. Perdaug įsigyvenama organizacijos būstinėje ir draugų sambūriuose. Organizacijos vadų įsakymai vykdomi paslaugiau kaip tėvų, ir nario pareigos atliekamos rūpestingiau negu šeimos ar mokyklos. Namai lieka naktinė pastogė, kurią saugo tėvas, ir užtikrinta virtuvė, kurioje valgi gamina motina. Tokio organizacijos „entuziasto" tėvai yra užviliami ir įrūstinami, nes namų rūpesčiams vaikai pasidaro mažai jautrūs ir nepaslankūs. Atlaši jų laikysena namie praranda savo miklumą, kurios nestinga organizacijoje, ir rankos pasidaro negrėbšios, kurios dar prieš valandą buvo tokios veikios žaidynėse ar sporto aikštėje. Ten būva smagūs ir žvitrūs, o namie yra jau išsivempę ir niurzgūs. Jie maivosi prieš tėvus ir niurna kai reikia ką padėti; vos nuvėžlina kur siunčiamas, o neseniai draugų bėgtynėse buvo patys eikliausi. Nepaslinkšių kojos pinasi dėl to, kad dvasia yra prisieta prie draugų būrio, kurio smalstumų negali užmiršti ir atsinogėti. Jei čia įsiterpia dar įtaigūs vadovų ir draugų pavyzdžiai, nesutarią su šeima, tai tėvų ir vaikų santykiai dar labiau apdrungsta. Tiesa, tokių karštuolių, kuriuos organizacija visai paglemžia, pasitaiko nedaug, bet labai daug yra vėsesnių jaunuolių, kurie lengvai apsipina kai kuriomis minėtomis ydomis. Iš pradžių tesireiškiąs nesiderinimas su šeima, vėliau išvirsta priešingumu. Tuo būdu ir neutrali ar net palanki šeimai organizacija gali tapti jai priešinga.

Didumą jaunimo organizacijų nesusiderina su šeima dėl to, kad vienoms stoksta pedagoginių metodų ir patyrimo, antroms — gerų nuosaikių ir morališkai tvirtų vadovų, o trečios turi šeimai nepriimtiną nusistatymą. Kai jis yra užsiėptas, tokia organizacija pretenduoja būti neutralia ir remtina. Tas tiktai rodo, kad šeimos budėjimo ir intervencijos pareiga visada turi būti efektyvi. Tėvų aplaida ir aklas pasitikėjimas, pavėlavus, yra jau nebeatgailimas. Reikia paisyti, kad jaunimo organizacija šeimai būtų nuoširdžiai paslaugi.

JAUNIMO ORGANIZACIJOS PASLAUGA ŠEIMAI

Jaunimo organizacija ir neturėtų būti kitokia, kaip tiktai paslaugi šeimai. Ji stovi dar ant šeimos slenkščio ir, būtent, tam, kad padėtų jauną žmogų išugdyti socialesnį ir tobulesnį. Kai brėstas jaunuolis ima jau atitokti nuo namų ir neįsijungia į jokią organizaciją, jis gali nesveikai atitolti ir nuo visuomenės. Tokie išauga dažniausia sausi ir vieniši žmonės. Visuomeniškam gyvenimui jie sunkiai betinka, nepajėgia kitų suprasti ir prie jų prisiderinti. Jų šakotumas ir netvardomas individualizmas dažnai gali būti tiktai išviršinės prievartos tesutvardomas. Kai jaunimo organizacija tvirtai stovi prie šeimos židinio, ji padeda tokius asocialius reiškinius žymiai sušvelninti.

Iš antros pusės, kai jaunoji karta perdaug paglemžiama organizacijos, ji netenka pusiausvyros, kurią šeimos aplinka jai sudaro. Viena tiktai organizacija, kuria jaunimas norėtų pasikliauti, graso jį panardinti masėje. Spangi mūsų laikų dvasia, kaip matėme, dar skatina žmones lydintis į beformį minios gniužulą. Daug kas šiais laikais norėtų žmones turėti it kokius rugių pėdus — rišti ir paleisti, kada ir kaip jiems. O kiekviena jaunimo organizacija, kuri pameta ryšį su šeima, kaip tiktai veda jaunuosius kolektyvizmo keliu, kuris taip pat užsibaigia išviršine prievarta.

Nuo abiejų pavojų — perdidelio susigūžimo į save ir perdidelio pasinėrimo minioje — tegali geriausia apsaugoti šeima ir jaunimo organizacija draugesutardamos ir viena antrą paremdamos. Šeima be jaunimo organizacijos nepajėgia geral priaugančios kartos suaktyvinti ir suvisuomeninti. Jaunimo organizacija, atitrūkusi nuo šeimos, nepataiko tinkamai atlikti savo paskirties ir sunkiai beišvengia sukolektyvėjimo. Darnus jaunosios kartos auklėjimas gali būti sėkmingas tiktai veikiant sutartinai. Kas, pavyzdžiui, yra tiek susiaurėjęs, kad linkęs tesirūpinti tik pats savimi, įsijungdamas į didesnį organizuotą būrį, turi dalinai saves išsižadėti ir išmokti prisiderinti prie kitų. Kas, priešingai, yra toks išplitęs ir padrikas, kad susilieja su minia, pareidamas iš žmonių sambūrio namo, turi susitelkti susiaurėti. Šeima ir organizacija kartu lengviau apgali ir žmogų mi-

zantropą (kitų nekenčiantį) ir difuzinį minios žmogų (kitus perdaug pakenčiantį). Jos abi atlieka derintojų pareigas, jeigu tarp savęs susiderina.

Šeima ir jaunimo organizacija geriausiai sutaria, kai jos atsiremia į tą pačią ir pozityvią pasaulėžiūrą, kurios principai sutinka su įgimtais įstatymais arba dekalogu, į kurį yra atremtas ir pats žmogus ir jo šeima. Šis vienodas pasaulėžiūrinis pagrindas apsprendžia ir vienodą jaunosios kartos ugdymą. Šeima ir jaunimo organizacija natūraliai tarp savęs susiderina ir viena antrą paremia: šeima laikoma įgimtuoju ir grindžiamuoju ugdymo veiksniu, jaunimo organizacija — atsitiktiniu ir padedamuoju. Pastaroji šeimos teisių neneigia, jų nesisavina ir prievarta į šeimos židinį nesibrauja. Ji tiktai stengiasi padėti atlikti tuos auklėjimo bei lavinimo uždavinius, kurių šeima, mokykla ir Bažnyčia neįstengia pilnai apimti arba nepakankamai apima.

Jaunimo organizacija, sutardama su minėtais ugdymo veiksniais, gali imtis betkurio ugdomojo darbo, jį papildydama ir sustiprindama. Vienos, iš tikrųjų, ir stengiasi mažiau ar daugiau apimti ir padėti išvystyti visus pilnutiniam gyvenimui reikiamus nusiteikimus. Antros pasirenka vieną kurį specialų uždavinį. Taip antai, esti lavinamas tiktai fizinis jaunuolio miklumas ir pajėgumas (sporto organizacijos), skatinami ir lavinami meniniai sugebėjimai bei polinkiai (dailiosios kūrybos būreliai), ugdomas paslaugumas artimui ir geram darbui (skautų brolijos), žadinama ir stiprinama tautinė sąmonė (patriotinės organizacijos), gilinamas religinis sąmoningumas ir skatinama religinė praktika (konfesinės jaunimo organizacijos) ir panašiai. Be to, visos jaunimo organizacijos, kurios tikrai supranta savo paskirtį, vienu ar kitu būdu stengiasi ugdyti savo narių visuomeninį susipratimą, skatina jų iniciatyvą bei veiklumą, pratina prie kolektyvinės drausmės, susiklausymo ir solidarumo. Savo siekiamam tikslui jaunimo organizacija yra laisva pasirinkti atitinkamą brendimo amžių, vieną kurią lytį ir deramą metodą, kuri gali kaitalioti pagal laiko reikalavimus ir dvasią, kiek ji yra tinkama. Tuo tarpu šeima visada yra labiau konservatyvi. Ji taip pat labiau paskęsta daugeriopuose rūpesčiuose ir negali visa susitelkti tik vienam kuriam reikalui, ką lengvai įstengia tinkamai vadovaujama organizacija. Tuo būdu sutari su šeima jaunimo organizacija gali daug jai padėti.

Kai kuriais atžvilgiais ji net pranoksta šeimą. Pavyzdžiui, tame krašte, kur tautinis susipratimas menkas ir būtinai žadintinas, tiktai patriotinės jaunimo organizacijos ir gali daugiausia padėti. Visos pirmosios mūsų organizacijos, jaunimo ir suaugusiųjų, buvo ryškiai patriotinės ir yra daug nuveikusios, nes atitiko ir visos tautos siekimus ir mūsų kaimietiškos šeimos nusistatymą. Panašiai kova prieš Dievą pasireiškusi rusiškose mokyklose ir apėmusi didumą ano meto mūsų inteligentijos, vienai Lietuvos kaimo šeimai buvo persunki. Savo vaikų, dėl mokslo atitrūkusių nuo šeimos, tėvai negalėdavo išlaikyti tose religinėse tradicijose, kuriose patys buvo užaugę. Šeimai padėti susitelkė moksleiviai katalikai (ateitininkai), kure atatiko jos religiniam bei tautiniam nusistatymui.

Apskritai, šeima yra atremta į religinį bei tautinį pagrindą. Ji esti tvirčiausia, kai juos deramai sujungia ir namų židiny pilnai išlaiko. Dėl to ir tos jaunimo organizacijos, kurios remiasi religiniais bei tautiniais principais, yra arčiausia natūralios šeimos ir geriausia suja sutaria. Tokios organizacijos visada šeimai būva nuoširdžiai paslaugios. Ir priešingai, paslaugumo pristingama ir dažniausia nesutariama, kai jaunimo organizaciją persmelkia dvasia, kuri sujaukia gyvenimo vertybių tvarką arba tiesiog paneigia tikėjimą arba tautybę.

Kada tauta, pavyzdžiui, nelygstamai iškeliama, kone sudievinama, — o ji žmogui nepakankama ir persiaura, — jaunimas tokiose nacinėse organizacijose susiaurėja pats pirmas: jis pasidaro perdaug ekspansyvus, nenuosaikus ir nepakantus ne tiktai svetimiems, bet ir saviems. Turėjome progos jį iš arčiau stebėti ir pažinti savo kaimynuose. Toks jaunimas eina be atodairos savo keliu, ir gera, jei šeimai jis dar būva bent neutralus. Jei jis daugiau nuo pačios šeimos priklausytų, nėra abejonės, kad jo tautiškumas būtų žmoniškesnis. Tautiškumas šeimoje jauga į bendrą žmogiškąjį charakterį, dėl to nesti taip pabrėžiamas ir sutirštinamas, kaip masinėje organizacijoje, kuri gali pasidaryti povojinga ir šeimai ir pačiai tautai. Tai ir atsitinka, kai tauta nelygstamai iškeliama prieš žmogų apskritai ir prieš Dievą. Tokios tautinės organizacijos, kurios šiaip yra reikalingos, naudingos ir kartais net neapsieinamos, šeimos neramsto, bet priešingai į namų židinius įneša nerimo ir aistrų. O tikra jų paskirtis padėti ugdyti sveiką jaunosios kartos tautiškumą, kuris būtinas yra pilnutiniam žmogaus charakteriui.

Žinome gerai, kad internacionalinės arba antitautinės jaunimo organizacijos žmogaus asmens asmenybę kaip tiktai žaloja. Jos norėtų žmogų blankų ir dykaviduri, kuris tiktų visoms tautoms, visoms rasėms ir visoms konfesijoms, arba kitaip tariant, jokiai tautai ir religijai. Tai yra visai priešinga tam, ko siekiama atskirų tautų jaunimui tarptautiškai bendradarbiaujant. Čia ugdomas sveikas tautų solidarumas ir žmoniškumas, kuris įtelpa į kiekvieną tautą ir tuo pačiu į kiekvieną šeimą. Skirtingų tautų ir pažiūrų šeimos viena kitai gali būti net artimesnės ir geriau gali viena antrą suprasti, negu paskiros tautos ir konfesijos. Dės to jaunimo organizacijos, kaip skautų brolijos, kurios siekia tarptautinio solidarumo, yra šeimoms artimos ir paslaugios. Jos, mat, neišeina iš tautos rėmų ir dažniausia dar susisieja su savojo krašto religinėmis tradicijomis. Tuo tarpu griežtai internacionalinės organizacijos paneigia ir tautą ir jos tikėjimą. Jei jos ir dangstosi indiferentizmu arba religine tolerancija, tai iš po tos skraistės vistiek kyšo antireliginis nusistatymas.

O antireliginės ar bereliginės jaunimo organizacijos, atviros arba užklostytos humanizmo apvalkalu, anksčiau ar vėliau nusigręžta prieš šeimą. Nors tėvai turėtų tokį pat nusistatymą, jie neišvengia šito pavojaus, nes patys jų principai atsigręžta prieš tėvus ir vaikus, kadangi jie yra nukreipti apskritai prieš žmones. Žmogus, nori ar nenori, vistiek yra palenktas Dievui, iš kurio rankos neišsprūsta. Kas to nepripažįsta ir tikėjimo kratosi, nukrečia ir save nuo tos atramos, kuria pats laikosi. Dėl to tiktai iš viršaus gali atrodyti, kad nureligėję tėvai ir antireliginės jaunimo organizacijos tarp savęs sutaria ir vieni kitiems yra paslaugūs. Šis trapus išviršinis ryšys, tas sakytume neigiamas ar griaujamasis paslaugumas, priešingas žmogaus prigimčiai, gimdo ne ką kitą, kaip moralinį chaosą. Pakyla maištaujanti dvasia, kuri suardo visus patvarius ryšius tarp žmogaus, šeimos ir organizacijos. Ar nesame to liudininkai ir kartu

A. Valčaitis — Turgus (piešinys)

laukos? Ar ta maištinga dvasia nedarko dar ir tremtyje mūsų šeimų ir jaunimo — organizuoto ir patriko? . . .

„Gyvename paskutinio ir stipriausio šaukimo laikus. Šiuo metu, kai paskiras žmogus yra įpainiotas į dideles bei mažas pasaulio organizacijas ir bendruomenes, kad tvarkos, solidarumo, disciplinos ir ištikimybės vardu tarnautų visų karui su visais ir moraliniam chaosui, jis yra aukščiausio dangaus angelų choro šaukiamas vaduotis iš šito sąmyšio, kad leistųsi visų daiktų Kūrėjui save perkurti į naują žmogų ir pripildyti Šventosios Dvasios, be kurios negali egzistuoti nei šeima, nei tėvynė, nei valstybė, nei tautų bendruomenė (Fr. W. Foerster 91—92). Tasai naujas lakios ir kilnios dvasios žmogus tegali būti išugdytas **šeimos**, ne kolektyvo. Mūsų jaunimo organizacijos turėtų gerai įsiklausyti į dangaus šauksmą ir padėti šeimai ištraukti žmogų iš **kolektyvinio žvėries nasrų**. Ne toldamos nuo Dievo ir šeimos, bet prie jų glausdamosios geriausiai patarnaus ir savo nariams ir visai mūsų tautai, kuri laukia taurios ir veiklios jaunosios kartos*)

*) Citatos šiam straipsniui yra paimtos iš Fr. W. Foerster, Amžinoji šviesa ir žmonių tamsybė, o ir A. Maceinos, Tautinis auklėjimas.

GULBĖS GIESMĖ

JONAS GRINIUS

IV. IŠTIKIMYBĖS BYLA

(Tęsinys)

Senato posėdžių salė Petrakave. Prie kairės sienos — karaliaus sostas ir gretimai kėdės dvaro pareigūnams. Sienoje tiesiai — dvi angos, tarp kurių sėdynės, kylančios laipsniais, senato nariams. Dešinėje — stalas ir kėdės senato maršalui ir jo raštininkams. Užpakaly jų prie dešinės sienos — kėdės valstybės ministeriams.

Uždanagai pakilus, nemaža senatorių jau sėdi savo vietose. Kai kurie tylūs ir susimastę, bet dauguma tarpusavy šnekasi ir ginčijasi. Bendrame užsesy išsiskiria atskiri žodžiai ir frazės: Karaliaus užsispyrimas. Ta Goštautienė vis dėlto graži. Amžina gėda. Turbūt sijono kvapas jį sužavėjo. Kiti senatoriai renkasi ir sėda į savo vietas. Kai duryse pasirodo Radvila Rudasis, užesys aptilsta.

1.

RADV. RUDASIS (išėjęs iš kairės, linktelėdamas tik vienam kitam senatoriui, eina per salę į dešinę pusę prie vaivadų sėdynių).

GURKA (iš vietos). O! Nesvyžiaus Radvila.

RADV. RUDASIS (stabtelėjęs). Ponas Gurka ... aš — kunigaikštis Radvila.

KELI SENATORIAI (susijuokia).

KMITA. Ar kunigaikštis Radvila, pane, labai ištuštino kišenių papirkimais?

RADV. RUDASIS. Nelabai, ponas Kmita. Jei pristigai pinigų, galiu sukloti auką. (Sėda).

KMITA. Vis dėlto, pane, tegu man bus leista paklausti: ar didelę pensiją auksiniais kunigaikštis Radvila moka savo sesers meilužiams?

RADV. RUDASIS (stoja, griebdamas už kardo rankenos). Valdyk liežuvį, Kmita. Kitaip sutrinsiu snukį, kaip kazelėką.

TENČINSKIS (juokiasi). Che-che-che! Karšta bus šiandieną diena, karšta ...

RADV. RUDASIS (sėda. Kairėse duryse pasirodo kancleris vyskupas Maciejevskis su vyriausiu etmonu Tarnovskiu, kurie pritilusių senatorių stebimi eina į dešines ministerių kėdės ir susėda pirmoj eilėj. Gurka ir Kmita pakyla iš vietų ir eina prie Maciejevskio su Tarnovskiu).

KMITA. Ekscelencija pone kancleri, gal bus mums leista į jus su prašymu ...

MACIEJEVSKIS (gana šaltai). Aš klausau, mano ponai.

GURKA. Mes norime prašyti jūsų ekscelenciją ir vyriausiąjį poną etmoną sudaryti vieną frontą prieš karaliaus meilužę.

MACIEJEVSKIS. Mano ponai, jo didenybės gyvenimas visai pavyzdingas. Nuo tada, kai karalius vedė kunigaikštienę Barborą, aš nežinau, kad jis turėtų kokią meilužę, kaip ponai sakot.

KMITA. Gal bus man leista paklausti, kas gi yra ta patvirkusi našlė? ar ne meilužė?

MACIEJEVSKIS. Ponas vaivada, aš protestuoju prieš šitokias kalbas. Dėl to jums turėtų būti gėda ir didelė gėda.

TARNOVSKIS. Aš stebiuosi, mano ponai, kad jūs išdrįstate šmeižti karalių ir jo intimiuosius reikalus svarstyti viešai.

GURKA. Pone etmone, aš kaip tik seimo delegatų esu prašomas dar kartą tą klausimą iškelti šios dienos senato posėdy.

TARNOVSKIS. Pone kaštelione, tai nesudarys garbės nei seimui nei senatui.

KMITA. Bet kaip karalius, pane, gali vesti litvinką, kažin kokią Geranionių poniutę? ir dar neatsiklausęs senato?

TARNOVSKIS. Ponai, senatas skirtas kitiems, svarbesniems reikalams. (Kairėje tuo momentu pasirodo arkivyskupas Dzieržgovskis poros vyskupų lydimas. Pasigirsta džiaugsmo katutės; dauguma senatorių stoja).

TENČINSKIS. Niech żyje ekcelencja primus!

KITI SENATORIAI. Niech żyje! Vivat archiepiskopus Gniesniensis. Vivat primus Poloniae! Lai gyvuoja.

DZIERŽGOVKIS (peržegnojęs senatorius). Garbingieji senatoriai, sveikinu jūsų prakilnybes ir dėkoju. (Sėda pirmųjų kėdžių vidury tiesiai).

GURKA (kuris, vos pasirodžius salėje Dzieržgovskiui, drauge su Kmita priėjęs prie arkivyskupo kėdės). Blogai, ekscelencija.

DZIERŽGOVSKIS. Kodėl, pone kaštelione?

GURKA (kryptelėjęs galva į Maciejevskio pusę). Senate vis dar yra minkštadūšių, kurie pataikauja karaliui ir ruošiasi Lenkijos garbę palaidoti. Visa mūsų viltis — jumyse, ekscelencija.

KMITA. Tik jūsų ekscelencijos svarūs argumentai galėtų apsaugoti Lenkiją nuo tos nelaimės.

DZIERŽGOVSKIS. Uždavinys delikatnas, mano ponai. Bet argumentų aš turiu kietų, tikrai, kaip riešutas.

GURKA. Gal jūsų ekscelencija privačiai su vyskupo kancleriu pasikalbėtumėt.

DZIERŽGOVSKIS (žiūrėdamas į Maciejevskį, garsiai). Jei reikės, aš tam nemokšai ir svetimų vietų uzurpatoriui viešai atsakysiu.

MACIEJEVSKIS (trinktelėjęs delnu į savo kėdės ranką). Arkivyskupe! ... Savo žodžių pasigailėsi. (Šitaip Maciejevskiui šūktelėjus, iš durų kairėj išeina Radvila Juodasis).

RADV. JUODASIS (nusilenkęs arkivyskupui, eina į dešinę prie Tarnovskio ir Maciejevskio).

VIENAS SENATORIŲ. Kad ir Kalvino garbintojas, kunigaikštis Radvila, vis dėlto lenkiasi arkivyskupui.

RADV. JUODASIS (sustoja ir pažvelgia į šūktelėjusį). Tikrai. Aš sveikinu kievieną ... garbingą mūsų valstybės vyrą. (Priėjęs jis sveikinasi su Maciejevskiu ir Tarnovskiu).

TENČINSKIS. Aš noriu paklausti poną Biržų Radvilą, ar daug kainuoja Lenkijos sostas?

RADV. JUODASIS. Ar ponas Sandomiro vaivada nori Lenkijos sostą pirkti, ar kam nors parduoti?

TENČINSKIS. Nei pirkti nei parduoti; bet mums įdomu, kiek jūs išleidot ...

RADV. JUODASIS (nutraukdamas). Pone Tenčinski, jei neperki ir neparduoti, tai ko klausinėji, kaip žydelis kello nepametęs? (Sėda).

MACIEJEVSKIS, TARNOVSKIS ir dar keli kiti senatoriai juokiasi ir net suploja.

KMITA. Ponai senatoriai, tegu man bus leista pastebėti, kad šitie juokai nėra juokingi. Ponai... atleiskit, kunigaikščiai Radvilos visiems pataikūnams auksu akis apipylė, kad tik mums primestų tą gėdą.

RADV. JUODASIS. Pone vaivada, kokią gėdą?

KMITA. Jūs patys žinot.

RADV. JUODASIS. Prašom pasakyti. Aš nežinau.

TENČINSKIS (pakilęs iš vietos). Tą liūksmąją našlę, kunigaikštie...

RADV. JUODASIS. Pone vaivada, o kaip jos vardas ar pavardė?

RADV. RUDASIS. Nesivaržyk! Pasakyk nors vardą.

TARNOVSKIS. Drąsiau, pone Tenčinski! Nebijok!

TENČINSKIS (sėsdamasis). Gaila, užmiršau.

KELI SENATORIAI su Radvilais ir Tarnovskiu juokiasi.

ŠAUKLYS (greitai įėjęs iš dešinės ir suduodamas tris smūgius lazda). Aukštieji ponai senatoriai, jos didenybė karalienė. (Bonna, lydima Boratinskio, senato maršalo ir seimo delegatų, pasirodo dešinėj).

TENČINSKIS (atsistodamas). Niech žyje wielmożna krolowa polska!

SENATORIAI (beveik visi sustoja, ploja ir šūkauja). Vivat regina Poloniae. Lai gyvuoja karalienė. Vivat illustrissima regina. Niech žyje dla slavy polskiej! (Vienas kitas pavėlavęs senatorius skubiai užima savo vietas. Maršalo raštininkai taip pat.).

BONNA (lydima senato maršalo, prie kurių prieina Gurka ir Kmita, sveikinasi su Dzieržgovskiu). Malonu, ekscelencija. Tik ar nepersunkaus uždavinio ponai iš manęs laukia?

DZIERŽGOVSKIS. Ar yra tokios kliūtys, kurių jūsų didenybė nenugalėtų? (Lydėdamas į jos kėdę šalia sosto). O šią rimtą valandą jūsų didenybės buvimas mūsų tarpe kaip tik daug gali nulemti.

GURKA. Jūsų didenybės tartas žodis bus be galo aštrus ginklas tai litvinkai perblokšti.

BONNA. Deja, mano ponai, aš — našlė paniekinta labai nedaug tegaliu. Nebent raudoti iš sielvarto. (Sėda).

KMITA. O ne, karaliene! Tegu bus man leista pridurti, kad jūsų didenybės žodis, pane, giliai sudrebins visų širdis, net labiausiai suakmenėjusias.

BONNA. Kol buvo karalius gyvas, jūs patys žinote, ponai, aš kalbų garsių nemėgdavau, bet karalystės garbei ir gerovei visa padarydavau. (Pasigirsta fanfaros. Nusilenkę karalienei, senatoriai pasitraukia į savo vietas. Senato maršalas sėda prie savo stalo. Pasirodo šauklys).

ŠAUKLYS (dar fanfaroms nenutilus, suduodamas lazda tris smūgius). Jo didenybė Lenkijos karalius ir didysis Lietuvos kunigaikštis Žygimantas Augustas.

TARNOVSKIS (pasirodžius Žygimantui su dvariškių svita kairėse duryse). Niech żyje wielmożny krol polski!

RADVILAI, MACIEJEVSKIS (ir dar keli senatoriai ir gelegatai šaukia ir plodami.) Lai gyvuoja karalius. Ir didysis Lietuvos kunigaikštis. Vivat Sigismundus augustus. Vivat rex Poloniae. (Tačiau šauksmai ir skysti plojimai, lyg susigėdę, greit nutyla.)

2.

ŽYGIMANTAS (senatoriams tylint, sėda į sostą. Senatoriai taip pat sėdasi).

SENATO MARŠALAS (vos tik senatoriams susėdus, subeldęs maršalo lazda). Jūsų karališkoji didenybe, leiskit man jus pasveikinti karūnos senato vardu ir pranešti, kad be kitų klausimų dauguma senatorių ir ponų seimo delegacija siūlo dar kartą šiandien persvarstyti jūsų karališkos didenybės santuokos klausimą.

ŽYGIMANTAS. Pone maršale, tas klausimas jau kartą svarstytas, ir mes prašome ponus senatorius jo daugiau nebeliesti.

GURKA. Senatas beveik visais balsais buvo pripažinęs jūsų didenybės santuoką negaliojančia, tačiau jūs vis tiek nuo tos ponios našlės lig šiol neatsisakėte.

KMITA. Mums vis atrodo, kad jūsų didenybė esat pasiryžęs, pane, prieš tautos valią mums primesti tą moterį, kaip karalienę.

ŽYGIMANTAS. Mūsų santuoka yra mūsų reikalas, ponai.

KMITA. Tebūna leista pastebėti, kad tai mūsų visų, karūnos ir garbės reikalas.

MARŠALAS. Aš matau, kad klausimas nėra aiškus, ir ponai senatoriai jį siūlo svarstyti.

ŽYGIMANTAS. Mes dar kartą pabrėžiame, kad tas klausimas baigtas, ir nuo savęs siūlome svarsyti naujų tvirtovių statybą ir mūsų karalystės santykius su Turkijos sultonu.

DZIERŽGOVSKIS. Jūsų didenybės santuokos klausimas giliai paliečia mūsų visų sąžinę ir garbę. Jis mums svarbesnis negu tvirtovės, nes mes negalime karališkos pagarbos reikšti moterei, kuri nėra lygi jūsų didenybei.

TARNOVSKIS. Ponai senatoriai, mes leidžiame laiką tik bergždiems ginčams. O kai kils naujas karas su Maskva, mes vėl būsime nepasiruošę. Mūsų rytinės sienos bus vėl pasilikusios nuogos, kaip senio makaulė.

TENČINSKIS. Panowie, daugumos vardu aš vis dėlto siūlau santuokos klausimą svarstyti.

KITI SENATORIAI. Svarstyti, svarstyti. Būtinai svarstyti...

MARŠALAS. Kad būtų pasiektas bendras ir vieningas sprendimas, į mūsų posėdį yra atvykusi speciali seimo delegacija su ponu Boratinskiu priešaky. Be to dalyvauja Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos delegacija, vadovaujama kanclerio Mykalojaus Radvilos iš Biržų, ir taip pat mums garbę suteikia ponų senatorių specialiai pakviesta jos didenybė karalienė Bonna.

SENATORIAI (ploja). Vivat regina Bonna. Niech żyje. Vivat regina nostra!

MARŠALAS. Pirmiausia prašome jos didenybę maloningąją karalienę mums rūpimu klausimų pasakyti savo nuomonę.

BONNA. Jūsų prakilnybės mano ponai! Šis momentas mane labai jaudina, ir aš vos begaliu kalbėti. Aš esu našlė nuskriausta ir gėdos prislėgta. O štai jūs, ponai senatoriai, vėl norite mane išaukštinti, nes klausiate nuomonės mano. Iš tikrųjų, likimas manę nuskriaudė, nes neseniai atėmė iš manęs mylimą vyrą ir karalių amžinos atminties. O mane našlę, paliktą be globos, pažemino ir gėdą didelę suteikė tikras mano sūnus, negarbingai susirišdamas su moterimi nelygią ir netinkama.

ŽYGIMANTAS. Mes vedėme garbingos šeimos dukterį, vertą pačio garbingiausio riterio. O kad ji nevartoja itališkos pudros ar pomados, tai ne senato reikalas.

SENATORIAI. Ji — jūsų didenybės pavaldinė. Blogos reputacijos moteris. Bus skandalas užsieny. Europos karaliai nepripažins mūsų pasiuntinių.

MARŠALAS. Ponai! Prašom nekliudyti jos didenybei kalbėti.

BONNA. Ta nelaimė, ponai senatoriai, juo labiau mane žemina, kad sūnui savo gerai išaukléti esu atidavusi visas pastangas, ir galima sakyti, visas savo dienas gražiausias. Pasitikėdamas manimi, garbingasis senatas karūnos mano sūnų, vos devynerių metų, pripažino ir vainikavo karaliumi, o po kiek laiko jo tėvas karalius Žygimantas amžinos atminties atidavė jam dalį valdžios ir pasiuntė valdyti Lietuvos. Tačiau mano sūnus, užuot sąžiningai ėjęs pareigas savo, susidėjo su išnaudotojais ir jų seserimi blogo elgesio, kurios vardą padorumas liepia nutylėti.

RADV. JUODASIS. Jūs prasilenkiate su tiesa, karaliene.
RADV. RUDASIS. Tos insinuacijos, karaliene, visos giliai įžeidžia mūsų giminę.
KITI SENATORIAI. Teisybė jums pasakyta. Teisybė.
MARŠALAS. Ponai senatoriai, dar kartą prašau netrukdyti jos didenybei.
BONNA. Garbingieji ponai, nors mano sūnus sakosi vedęs, bet aš jo santuokos negaliu pripažinti ir niekada nepripažinsiu. Toji moteris pasiekė savo tikslo burtais visokiais, visokiomis žolėmis ir kitais moteriškais būdais žemais, kurių aš čia nedrįstu nė paminėti.
ŽYGIMANTAS (trinktelėjęs į kėdę ranka). Motina! Tai šlykšti neteisybė!
BONNA (atsistodama). Leisk man kalbėti, nedėkingasis. Juk dėl tavęs aš kenčiu, nes tu apgaudinėjai mane ir karalių savo tėvą mirštantį. Jis, žmogus geraširdis, ir mirė nesužinojęs veidmainystės sūnaus. Tik pagalvokit, garbingieji ponai, — apgaudinėti tėvą mirštantį! O jeigu jis būtų laiku patyręs, jo širdis būtų sprogusi iš skausmo, kad jo sūnus taip lengvabūdiškai išduoda garbę karalystės. Juk ir aš visa stingstu iš gėdos prieš jus, garbingieji ponai, nes mano sūnus jus apgavo ir pažemino. Jis iš anksto nujautė, kad jūs niekada nesutiksite, idant ant tos galvos nevertos moters būtų uždėtas karališkas vainikas. Jis ne tik nepasitarė su jumis, bet pastatė jus prieš faktą įvykusį, lyg jūs tiek pat teisių teturėtumėt, kiek paprasti baudžiauninkai. Aš manau, kad Viešpats Visagalis nubaus jį už neklausymą gimdytojų drauge su ta moterim įžulia, kurią aš per poną kaštelioną Gurką buvau perspėjusi nesiveržti į sostą. Kol Visagalio bausmė juos palies, akivaizdoje tų nusikaltimų žemų ir tos nešlovės, kuri tenka visai karalystei, aš jus prašau, garbingieji ponai, tariamos santuokos mano sūnaus nepripažinti ir tą moterį negarbingą iš mūsų karalystės išvyti. Tik pasielgdami šitaip kietai, jūs apsisaugosit nuo sauvaliavimų naujų to minkštakūnio, kuris, dėja, yra mano sūnum. Aš baigiau. (Ji sėda).
SENATORIAI (beveik visi, išskyrus Radvilas, Maciejevskį, Tarnovskį ir dar keletą kitų, ploja ir šaukia). Vivat. Vivat regina Bonna. Niech żyje królowa!
ŽYGIMANTAS (plojimams nutilus). Mūsų ponai... Iš jūsų tylos mes sprendžiame, kad jūs laukiate mūsų žodžio. Ir ką mes jums galime pasakyti? Nebent tai, kad šita scena yra skaudi ir drauge juokinga. Ar ne tiesa? Jūs suorganizavote teatrą, mūsų ponai, ir vaidintojais pasirinkote karališkąją šeimą. Jūs turite būti patenkinti ,ponai, nes mūsų motina klusniai pasidavė jūsų režisūrai.
BONNA. Neiškreipk faktų, apsimetėli, nes niekas manim nerežisavo.
ŽYGIMANTAS. Deja, motina, režisavo. Tik mūsų malonūs ponai užmiršo mums atnešti juokdarių kaukes, nes joks Europos karalius nebūtų galėjęs atviru veidu išklausyti tos tulžingos kalbos. Ar ne tiesa? Tačiau Lenkijos karalius yra vergas daugelio įpročių ir didikų sauvalių, kurios jį priverčia tapti vaikų teatro lėle. Deja, mums ponai senatoriai net pašykštėjo kaukės. Todėl mes raudonuodami ir su širdgėla išklausėme tų bergždžių ir karčių kaltinimų, kurie nesuteikia garbės nei mūsų motinai nei jums, mūsų ponai. Jei norėtume padaryti įspūdį jūsų apkerpėjusiems jausmams, turėtume iškreiptai atskleisti visus mūsų motinos slaptuosius darbus ir tas gilias nuoskaudas, kurias esame iš jos patyrę...
BONNA (nutraukdama). Pasakok. Nesivaržyk, nedėkingasai.
ŽYGIMANTAS (tęsdamas). Gal reikėtų griebtis dar didesnių neteisybių ir šmeižtų prieš žmogų, kurį Dangus ir prigimtis mums vis dėlto įsako gerbti. Todėl nebenorime jus linksminti pikto juokdario karčiomis išdaigomis ir nuo šitų priemonių atsisakome.
BONNA. Neatsisasyk. Šmeižk. Tai bus atpildas už mano auką.

ŽYGIMANTAS (tęsdamas). Mes tik vieną pastabą, mūsų erzlūs ponai, norime dar pridurti ir paaiškinti. Mūsų motina pyksta, nes yra nebetekusi įtakos tiek į karalystės valdymą, tiek į savo sūnų, o į varžoves dar gavo marčią, kuri vartoja kitokią pudrą ir kitokius kvepalus. Ar ne tiesa?
TENČINSKIS (susijuokia). Che-che-che!...
BONNA. Verčiau aš mirsiu, bet užkampio vaivadienė mano marčia niekada nebus.
GURKA ir KMITA. Bravo, jūsų didenybe. Bravo. Puiku.
ŽYGIMANTAS. Nors mes nepateisiname, ponai, tos mūsų motinos neapykantos, kuri siekia mus padaryti pastumdėliu šeimoj ir jūsų akyvaizdoj, bet ją mes beveik suprantame. Juk argi yra pasauly tokia anyta, kuri iš karto pamėgtų savo marčią ir pagirtų jos sijono spalvą? Turbūt ne, nepatinka ne tik sijonas, bet ir šukuosena, ir nosis, ir šypsnys. Ar ne tiesa? Nemyli ir net labi neapkenčia marčios taip pat ir mūsų motina. Todėl prašome jus, karūnos ponai, į mūsų motinos aistringą kalbą rimto dėmesio nekreipti. Po kiek laiko, kai neapykanta pavargs, mūsų nusipelniusi motina savo marčią pamėgs ir karaliene pripažins.
BONNA. Išgama! Aš verčiau badu nustipsiu negu tai paleistuvei žodį ištarsiu.
ŽYGIMANTAS (atsistodamas, kietai) Motina!... Visų ponų senatorių akyvaizdoj pareiškiame, kad mūsų žmona, kurigaikštienė Barbora daug garbingesnė negu jūs (Sėda ir pasiremia).
BONNA (atsistojusi eina į salės vidurį). Ponai senatoriai, ar tam mane čia pasikvietėt, kad šitas gegužiukas mane iškoliotų ir išjuoktų? (Nemaža senatorių susijaudinę stoja).
GURKA, KMITA, BORATINSKIS (išsiskiria iš kitų ir puola prie karalienės). Jūsu didenybe. Maloningoji karaliene. Mes nebuvone numatę, kad prie to galėtų prieiti. Gal ir jūsų didenybė buvote šiek tiek neatsargi. Puikiai, labai įspūdingai kalbėjote, bet gal per skaudžiai...
MARŠALAS (bildena lazda šaukdamas prie tvarkos).
BONNA. Ponai senatoriai, jei jūs nerandate būdų, kaip našlę nuskriaustą apginti, tai man tarpe jūsų ne vieta. (Išeina lydima Gurkos, Kmitos ir dar vieni kito, kurie neužilgo sugrįžta).
SENATORIAI (susijaudinę, nebesiklauso maršalo, kuris protarpiais bildena savo lazda, nors ir be didelio pasiryžimo nutildyti. Girdėti tik senatorių atskiros frazės). Negirdėtas skandalas. Tokia neapykanta sūnui. Ne sūnui, bet marčiai. Ji niekada nemoka kalbėti be įžeidimų. Kuriems galams ją reikėjo kviesti? Nutilkit, juodvarnių galvos. Šventą tiesą pasakė. Karalius — ne piemuo. Bet ir ne turkų sultonas, kuris tyčiotųsi iš senato teisių. Mes čia — senatas, o ne baudžiauninkų turgus.
RADV. JUODASIS (kilus sąmyšiui eina prie karaliaus ir kažin ką jam kalba; kadangi karalius menkai tereaguoja ir rymo susimąstęs, jis grįžta prie Maciejevskio, kuris kalbasi su Tarnovskiu. Pagaliau girdėti jo žodžiai). Kai pamačiau karalienę, tuojau šupratau, kad skandalo neišvengsime.
TARNOVSKIS. Senoji valdžios nenori paleisti. Štai kur skandalo šaknys.
MARŠALAS (belsdamas). Ponai senatoriai! Ramybės! Ponai, prašau ramybės.
SENATORIAI (pagaliau baigia aprimti ir susėda).

3.

MACIEJEVSKIS (atsistoja). Ponai senatoriai! Kai mes leidome savo tarpe kalbėti karalienei, kuri nebėra karaliene, mes padarėme netaktą. Pasakysiu dar daugiau — mes padarėme skandalą, negražų skandalą. Nenorėdami mes be galo skaudžiai įžeidėme jo didenybę karalių. Tuo padarėme sau negarbę ir labai didelę ne-

garbę. Todėl aš, kaipo Lenkijos kancleris, siūlau karalių atsiprašyti ir tuos bergždžius ginčus nutraukti. Nutraukti ir galutinai užbaigti. (Sėda).

DZIERŽGOVSKIS. O aš, ponai senatoriai, manau kitaip negu ekselencija kancleris. Anksčiau karaliaus padarytas veiksmas nėra gražus, tai ir kalbos apie jį negali būti kilnios. Taip. Jos tikrai negražios. Bet kad nereiktų prie to klausimo grįžti kituose posėdžiuose, tai aš, kaip Lenkijos arkivyskupas — primas — atleiskit, ponai, kad pažymiu titulą, bet ekscelencija kancleris labai mėgsta argumentuoti titulais. — Taigi aš, kaip Lenkijos primas, siūlau leisti pasisakyti ponų seimo delegacijai.

ŽYGIMANTAS. Ponai senatoriai, jūs žinojote mūsų santykius su karaliene mūsų motina. Jūs jautėte, kad jos kalba negali prisidėti prie mūsų bendros santarmės. Ar netiesa? Bet jūs vis dėlto surežisavote piktą komediją. Ji nesantaiką tik padino ir mus skaudžiai įžeidė. Po šitos skandalingos scenos mums vis tiek. Gali savo gražbylystę parodyti ne tik ponas Boratinskis, bet ir pats Demostenas, tačiau mūsų savęsp jis nebepatrauks.

VIENAS SENATORIŲ. Matote, ponai, mes savo netaktais visą reikalą tik apsunkiname.

KITAS SENATORIUS. Iš tikrųjų. Mes patys griauname.

KMITA. Tebūna leista man pastebėti. Nors tas mūsų karaliaus reikalas nemalonus, bet svarbus. Todėl aš, pane, siūlau leisti kalbėti seimo delegacijai. (Tyla).

MARŠALAS. Kas dar norėtų pasisakyti? (Tyla). Žodį gauna garbingasis seimo delegatas ponas Boratinskis.

BORATINSKIS (atsistoję). Jūsų karališkoji didenybe, aukštieji ponai senatoriai. Reikalas, kaip pasakyta, nemalonus, bet svarbus. Aš norėčiau, kad jo didenybė ir visas senatas drauge su manim pažiūrėtų į jį mūsų įstatymų, mūsų papročių ir tradicijų dvasioje. Pasakyta, kad Lenkija yra laisvas kraštas. Todėl kiekvienas karalius, kurį mes laisvieji išrenkame į sostą, turi po priesaika garantuoti mūsų laisves ir privilegijas. Garantuoti tas laisves ir privilegijas net iškilminga priesaika. Kad kartais karalius šitų teisių nepažeistų ir mūsų laisvių nesusiaurintų, pasakyta ten, tose privilegijose, kad karaliaus giminės negali užimti valdančių vietų mūsų karalystėj ir valdyti žemių. O taip yra todėl, kad per savo gimines valdininkus karalius negalėtų mūsų laisvių ir privilegijų susiaurinti

RADV. JUODASIS (Boratinskiui stabtelėjus). Ponas Boratinski, jūs klystate. Taip niekur nepasakyta.

BORATINSKIS. Pone kunigaikšti, ar leisit man kalbėti?

RADV. JUODASIS. Prašom.

TENČINSKIS (su vienu senatoriu susijuokia). Che-che-che! Karšta. Kad tik perkūnas netrenktų.

MARŠALAS. Ponai, prašau tylos.

BORATINSKIS. Taigi, garbingieji ponai, kas atsitinka su tais, kaip pasakyta, principais, garantuojančiais mums laisves, kada karalius veda žmoną ir karalienę iš savo valstybės moterų? Tada karalius automatiškai įgyja tiek giminių, kiek jų turi krašte jo pasirinktoji moteris. O tie giminės jau valdo gausingus dvarus ir turi užėmę svarbias valdžios vietas. Ir štai gyvenime įvyksta taip, kaip pasakyta. Kunigaikštis Mykalojus Radvila iš Biržų, kunigaikštienės Barboros pusbrolis, jau yra tapęs Lietuvos kancleriu. Taigi yra užėmęs aukščiausią vietą po karaliaus Didžiojoj Lietuvos kunigaikštystėj. Antai kitas kunigaikštienės Barboros giminė, jos tikrasis brolis Mykalojus Radvila iš Nesvyžiaus iš tauriminko pareigų tapo pakeltas į vaivadas, ir kaip girdėti, jau taikstosi užimti Lietuvos etmonokarvedžio vietą.

RADV. RUDASIS. Nieko penašaus nėra, pone Boratinski.

BORATINSKIS. Bet greit bus, pone kunigaikšti. Ir jūs jau veikiate papirkinėjimais, o jūsų sesuo galbūt jau įkalbinėja jo didenybę, kad jus į tą vietą paskirtų.

KELI SENATORIAI. Teisybė. Teisybė.

RADV. RUDASIS. Krembliius! Ko nėra, tai melas, o ne teisybė.

ŽYGIMANTAS. Ponas Boratinski, mes kunigaikščio Radvilos žodžius patvirtiname.

BORATINSKIS. Jei taip nėra, tai bus, jūsų didenybe, taip, kaip pasakyta. Ir jei šitokiu tempu mes eisime, greit visas aukščiausias valdžios vietas, kaip pasakyta, užims kunigaikštienės Barboros, t. y. jūsų didenybės eventualūs giminės. Ar tada mūsų laisvės nebus pažeistos?

ŽYGIMANTAS. Galime jus užtikrinti, ponas Boratinski. Mes nesame linkę varžyti kitų laisvės, bet taip pat nesutinkame, kad kas varžytų mūsiškę.

BORATINSKIS. Dabar, garbingieji ponai, žvilgterėkime į tradicijas, kas ten pasakyta. Ar mūsų garbingos tradicijos leidžia Lenkijos karaliui vesti savo kraštо moterį? Ne, neleidžia, nes ji yra karaliaus pavaldinė, taigi nelygi jam. Ir mūsų valdovai, kaip ir kitų kraštų monarchai, rinkdavosi žmonas iš šlovingiausių karališkų šeimų, kurios mūsų karūnai būdavo labai naudingos. Bet štai jo didenybė mūsų karalius šitos šilos tradicijos, amžių išmėgintos ir pašvęstos nepaiso ir net ją niekina.

RADV. JUODASIS. Tradicija pone Boratinski, nėra įstatymas. Ji lengvai duodasi pakeičiama kita.

BORATINSKIS (jau karščiuodamasis). Ponas Radvila!... Jūs vėl mane sutrukdėt. Bet aš jums atsakysiu, kad tradicija yra svarbesnė už įstatymą, nes įstatymai gimsta iš tradicijų. Taigi mūsų atveju tos tradicijos, kurios, kaip pasakyta, dažnai svarbesnės už įstatymus, yra laužomos ir niekinamos. Jos niekinamos, nes karalius veda ne tik savo pavaldinę, kaip pasakyta, bet veda lietuvę. Karalius veda moterį iš tos nekultūringos, be tradicijų tautos, kuri dar taip neseniai skendėjo barbarybės tamsybėse ir daug kur dar dabar tebegarbina aitvarus, žalčius ir kitus šliužus.

DU DELEGATAI. Mes protestuojame, pone delegate. Tai melas.

RADV. JUODASIS. Pone Boratinski, kada ponai lenkai Karpatų šlaituose laukines kiaules tebemedžiojo, lietuvių protėviai jau valdė Romos imperiją.

BORATINSKIS. Ponas Radvila, kaip vandalai, galbūt jie Romą ir valdė. Bet jei lietuviai būtų buvę bajorai ir krikščionys, tai karalius Jogaila jų nebūtų dovanojęs lenkams.

LIETUVIAI DELEGATAI. Melas. Iš piršto išlaužta. Įteidimas.

RADV. RUDASIS (atsistojęs). Pone Boratinski, lietuviai nuo amžių buvo laisvi žmonės.

RADV. JUODASIS. Pone delegate, jūs įžeidžiate mus ir karalių. Jo didenybė taip pat yra lietuvių, karaliaus Gedimino ir karaliaus Jogailos ainis.

BORATINSKIS. Mano žodžiai visai netaikomi jo didenybei...

RADV. RUDASIS (nutraukdamas ir išeidamas į priekį). Klausyk, Boratinski, lietuviai kunigaikščiai tik šunis dovanoja, o ne laisvus žmones.

MARŠALAS. Pone Kunigaikšti, prašau netrukdyti ponui Boratinskiui kalbėti.

RADV. RUDASIS. Pone maršale, kada šitas pasipūtėlis pedantas čia viešai įžeidžia lietuvius ir mane, garbė man neleidžia tylėti. Ir aš klausiu šį suktą gražbyliautoją, kas yra laisvųjų žmonių ženklu?

BORATINSKIS. Bajoriški herbai, kuriuos jums dovanojo lenkų bajorai.

RADV. RUDASIS. Meluoji, kremblio galva! Laisvojo žmogaus tikrasis ženklas — kardas. Štai šitas kardas, kuriuo mes giname krašto laisvę ir nepriklausomybę. Ir lietuviai nuo amžių niekam nelenkė galvų, kaip kazelėkai. Jie kardu gynė savo laisvę nuo vokiečių, nuo lenkų, nuo mongolų ir rusų. Ir kas sudaužė galybę vokiečių ordeno, kuris plėšikaudavo Lietuvoj ir Lenkijoj? Kas? Tik mes. Mes lietuviai.

TENČINSKIS. Netiesa. Lenkai su karaliumi Jogaila.

RADV. RUDASIS. O kas buvo, krembliau, Jogaila? Lietuvis. Kas buvo Vytautas? Taip pat lietuvis. Tik šitie du lietuviai karaliai sutriušk̃ino vokiečių ordeną ir atidavė lenkamas, kaip vasalą. Ir kas šiandieną kovoja prieš Maskvos momgoliškus užpuolimus ir klastas? Lietuviai. Kai lenkų ponai lengvabūdiškai su mergomis ledžia laiką puotose, mes kovojame vieni...

TENČINSKIS (ir keli senatoriai). Pliauškalai. Tuščios pagyros. Melas.

RADV. RUDASIS. Ne melas, krembliau, bet šventa tiesa, krauju palūdyta. Pasakyk, kas daugiau, kaip šimtas metų, savo krūtinėmis pridengia lenkus nuo Maskvos azijatiškų kardų? Kas? Kas davė lenkams garbingiausius karalius? Mes; lietuviai. Ar yra toks drąsuolis, kuris pasakytų, kad karalius Jogaila - lenkas? Ne, nėra, nes jis - gediminaitis lietuvis. O jo žmona Sofija, Alšėnų kunigaikštytė - taip pat lietuvė. Tik tie du lietuviai pradėjo jogailaičių dinastiją, kuria didžiuojmės mes ir jūs, lenkai. Nors jūs čia užgauliojate, bet mes didžiuojamės mūsų garbingu ir mylimu karaliumi Žygimantu Augustu, kuris štai sėdi prieš mus soste, ir kuris yra tos garsiosios dinastijos viršūnė. (Eina į savo vietą.)

TARNOVSKIS, MACIEJEVSKIS (ir dalis senatorių stoja, ploja ir šūkauja). Lai gyvuoj karalius. Vivat Sigismundus Augustus. Vivat rex Poloniae. Nieč žyję Jagiellonczyki!

RADV. JUODASIS (plojimams baigiant tilti ir senatoriams sėdant pasilieka stačias). Prakilnieji ponai! Čia buvo negražiai įžeisti lietuviai, kurių delegacijai turiu garbę vadovauti. Buvau įžeistas ir aš, nes aš taip pat - lietuvis. Aš esu įžeistas ir nustebintas jūsų nenuoseklumu, ponai. Jūs nuolat kalbat apie Lenkijos ir Lietuvos uniją, kurią jūs aukštinat. Jus sakot: „Unija, sakot, šventa idėja. Todėl lietuviai ir lenkai, sakote jūs, yra broliai. Bet kaip jūs elgiatės, ponai, su šitais broliais lietuviais? Štai mūsų garbingasis karalius veda garbingo lietuvio kunigaikščio dukterį ir nori ją vainikuoti karaliene. Jūs, ponai, jei būtumėte nuoseklūs, jūs turėtumėt dėl to tik džiaugtis ir sveikinti.

GURKA ir KMITA. Niekada, Niekada to nebus.

RADV. JUODASIS. Jūs šaukiate „niekada". Bet jeigu jūs esate mūsų broliai, tai jūs turėtumėt, ponai, dėkoti mūsų maloningajam karaliui, kad savo santuoka jis sustiprino ryšį tarp mūsų dviejų tautų. Tiesa, toji santuoka, ponai, - aš pabrėžiu - nėra jokia unija, bet vienas draugiškumo ryšių tarp dviejų laisvų lygiateisių tautų. Bet jūs, ponai, tą ryšį smerkiate. Užuot dėkoję jo didenybei karaliui, jūs puolate jį, ir įžeidinėjate lietuvius. Šitas elgesys parodo, kaip jūs suprantate Lietuvos ir Lenkijos uniją. Ta unija jums reiškia lenkų hegemoniją ir lietuvių paženiminą. Todėl aš noriu jus perspėti, ponai, kad šitokia unija jums nepasiseks. Jei per kokią nors apgaulę tokia unija būtų įvykdyta, žinokite, ponai, kad tai bus visų mūsų nelaimė. Ji, neduok Dieve, gali pražudyti mus ir jus. Štai prie ko jūsų ambicijos ir egoizmas gali privesti. (Sėda.)

KMITA. Ar kunigaikštis Radvila, pane, dėl to nori Lietuvą nuo Lenkijos atplėšti?

RADV. JUODASIS. Kaip Lenkijos ponai kalba apie jo didenybės santuoką su mano giminaite, jie patys tą kelią nurodo.

KMITA. Tai provokacija.

RADV. JUODASIS. Tai jūsų provokacija, ponai.

MARŠALAS. Ar garbingasis delegatas Boratinskis nori toliau kalbėti?

BORATINSKIS. Po to, kai aš kelius kartus buvau pertrauktas, aš suprantu, kad man čia norima užčiaupti burną. Todėl aš protestuoju ir toliau nebekalbėsiu.

TENČINSKIS. Prašom kalbėti, pone Boratinski. Prašom.

KMITA. Prašom, pone delegate. Argi mes, pane, jus nutraukėme.

DŽIERŽGOVSKIS. Jūs, pone Boratinski, dar neišdėstėte seimo nuomonės.

BORATINSKIS. Aš protestuoju, ponai, ir atsisakau.

GURKA (atsistoja). Tai leiskit man, prakilnūs ponai, užbaigti tai, kas ponų seimo delegatui nebuvo leista pasakyti. Čia vieno garbingo pono, bet suinteresuoto pono buvo pareikšta, kad jo didenybės santuoką gali sustiprinti darugiškumo ryšį tarp dviejų tautų. To ponas pasakymas atrodo gražus, bet iš tikrųjų labai apgaulus. Tos vedybos, ponai, apie kurias mes kalbame, to ryšio ne tik nesustiprina, bet jį ardo, nes mes pykstamės, ponai, ir net vieni kitus, įžeidinėjame. Bet kodėl šito nebuvo, kada vedė karalius Jogaila? To tada nebuvo, nes karalius Jogaila vedė sau lygią moterį karalaitę Jadvygą. Tos nesantaikos ne tik nebuvo, bet lenkai ir lietuviai suėjo į brolišką uniją. O taip atsitiko, ponai, todėl, kad karalaitė Jadvyga ir karalius Jogaila paisė karūnos ponų. To garbingojo karaliaus ainiai visais svarbiais reikalais atsiklausdavo senato, nes senatas, ponai, yra karalystės smegenys.

TARNOVSKIS. O aš ponui kašt̃elionui galėčiau nurodyti pavyzdžių, kada senatas klydo, o karalius teisingai pasielgė.

GURKA. Tai netiesa, pone etmane. Ką senatas visais balsais nutaria, tai turi būti įvykdyta, nes tada senatas neklysta. O kad nebūtų toliau negražių ginčų tarp mūsų, kad mūsų tradicijos būtų gerbiamos, ponai, aš prašau jo didenybę karalių išklausyti mūsų bendro, seimo ir senato, prašymo... Pone Boratinski, prašome...

BORATINSKIS (atsistodamas ir išvyniodamas pergamentą). Jūsų didenybe, Maloningasis Karaliau! Tu esi mūsų karalystės Tėvas. Kaip tėvas dėl savo šeimos garbės ir gerovės turi atsisakyti daugelio malonumų (Dauguma senatorių stoja)... taip karalius savo asmeninius interesus ir širdžiai brangius ryšius turi paaukoti savo didžiosios šeimos - karalystės garbei prieš užsienio valdovus ir vidaus santaikai tarp pavaldinių. Todėl mes, Lenkijos senatas ir seimas, parpuolę ant kelių...

SENATORIAI (išskyrus atsistojusius vyskupus, sėdinčius Radvilas, Tarnovskį, Maciejevskį, Lietuvos delegatus ir dar vieną kitą, priklaupia vienu keliu).

BORATINSKIS... parpuolę ant kelių, prašome jūsų didenybę paleisti tą moterį, kuri nėra Tau lygi, kad kitų šalių valdovai nekalbėtų su panieka, jog Lenkijos karalius, kurio net turkų sultonas privengia, vedė savo tarnaitę. Tegu jie nesako... (Jo žodžius nustelbia senatorių šūkavimai.)

SENATORIAI (kurie savo prašymus pradėjo priklaupę). Maloningasis karaliau, pasigailėk mūsų. Jūsų didenybe, apsaugok mūsų ir savo garbę. Išlaikyk mūsų tradicijas, kurias brangino Tavo ir mūsų tėvai. Paleisk nelygią sau moterį. Mes prašom tavęs, kaip vaikai. Atsis-

kirk, karaliau, kad svetimieji valdovai su tavo karališkais pasiuntiniais nesielgtų, kaip su paprastais pirkliais.

ŽYGIMANTAS (senatoriams maldaujant). Ponai. Garbingieji ponai! Mes jus prašom. Nėra reikalo prieš mus klauptis ir prašyti. (Stoja). Ponai, čia ne bažnyčia, ir mes — ne Dievas. Stokite! (Senatoriams vienam po kito nutilus ir sustojus). Prakilnieji mūsų ponai, mes nežinome, ar šita scena buvo reikalinga... Tik kada jūs mūsų reikalaujate, mes taip pat galime atsakyti reikalavimu. Tačiau kada jūs prašote, mes negalime atsakyti jums paaiškinimo. Nežinom, ar jūs mus suprasite, bet mums karališka valdžia nėra pramoga, o nelengva pareiga. Mes tapome Lenkijos karaliumi ir didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu Apvalzdos malone ir jūsų valia. Ir mes einame tas nelengvas pareigas, kaip kiekvienas garbingas žmogus atlieka savąsias. Ar ne tiesa? Bet būdami karalium, mes neketiname būti nei negyvu pauksintu stabu, nei vainikuota iškamša. Pirmiausia norime likti žmogum, nes blogas tas karalius, kuris užmiršta doro ir garbingo žmogaus pareigas. Jūsų prakilnybės teisybę sakėte: karalius daug ko turi atsižadėti; bet jis neturi užmiršti garbės, savo sąžinės ir duotojo žodžio. Mes, kaip karalius, pasižadėjome gerbti jūsų laisves ir privilegijas, bet niekada nepasižadėjome tapti jūsų įrankiu. Ar ne tiesa? Todėl nereikalaukite iš mūsų, ponai, kad atsižadėtume savo sąžinės ir laivės, savo skomio ir įpročių, kokiais jūs naudojatės. Jūs vedate žmonas, kokios jums patinka. Ir jaunas, ir senas, ir storas, ir liesas. Ir mes neklausiame, dėl ko jas pasirenkat ar dėl minkštų ir apskritų formų, ar dėl turtingo kraičio, ar širdies balso vedami? Ir sau mes to pat reikalaujam. Mes pasirinkom moterį pagal savo apsiracijas iš garbingų Šventosios Romos Imperijos kunigaikščių šeimos, kuri yra daug nusipelniusi didžiajai Lietuvos kunigaikštystei. Tai garbingai, tauriai ir išmokslintai moterei, kuri atvėrė mums savo kilnią širdį, mes pažadėjome meilę ir ištikimybę. Mes tą pažadą patvirtinome priesaika, bučiuodami Šventas Evangelijas ir Nukryžiuotojo paveikslą. Todėl, prakilnieji ponai, mes nebegalime priimti jūsų prašymų ir jūsų priekaištų. Mes juo labiau nesuprantame, kodėl jūs čia viešai keliate mums ištikimybės bylą. Ar jūs norite, kad sulaužę vieną priesaiką, ir kitas įprastume laužyti? Turbūt ne. Ar ne tiesa? Taigi ginčai apie mūsų moterystę yra tiek pat nereikalingi ir bergždi, kaip peštynės dėl kumpių ir riestų moterų nosių, nes jų pagal savo skonį nebeištaisysime, o mes atgal nebegrįšime. Todėl jums, mūsų ponai, dera ne prašyti, kad sulaužytume priesaiką žmonai, bet daug labiau reikalauti, kad ją laikytume, kaip pridera kiekvienam žmogui. Padarėme žmonai krikščionišką priesaiką, tokią pat, kaip ir jūs, iki mirties neapleisti ir laikysimės jos tol, kol Viešpats Dievas šiame gyvenime laikys. Mūsų priesaika mums yra brangesnė negu visos pasaulio karalystės. Diximus. (Sėda).

KELETAS SENATORIŲ su Radvilais, Tarnovskiu ir Maciejevskiu mėgina ploti, bet dauguma jų šalti ir tylūs sėda, tik Dzieržgovskis pasilieka stovėti.

DZIERŽGOVSKIS. Jūsų didenybe, maloningasis karaliau. (Senatas staiga pagyvėja). Aš atsidėjęs išklausiau jūsų pašaipingą ir karštą kalbą ir turiu pareikšti, kad ji manęs neįtikino. Jūsų didenybės santuoka, padaryta slapčia, yra netikra, o slapta priesaika neturi vertės. Taip. Neturi vertės tikrai. Jūsų didenybė su savo vedybomis sulaužėte tiek šventų tradicijų, sukėlėte tiek nerimo ir papiktinimo visoj karalystėj ir užsieniuose, kad tos moters paleidimas bus daug mažesnė blogybė negu anos. Taip, garbingieji ponai, tikrai. Ir jeigu jo didenybė, paleisdamas tą moterį, užsitrauktų ant savęs nuodėmę, tai aš valstybės labui padalinsiu ją tarp visų Lenkijos vyrų ligi paskutinio, kad kiekvienas turėtų sau karališkos nuodėmės dalelę.

SENATORIAI (beveik visi pioja ir šaukia). Teisybė. Pritariam. Mes sutinkam. Pasidalysim. Pasidalysim iki vienam.

DZIERŽGOSKIS (tęsdamas). Taigi, aš manau, prakilnieji ponai, kad senatas vienu balsu turi tai nutarti ir kreiptis į Romos popiežių, kad jo didenybės atskyrimą nuo tos moters patvirtintų. O priežasčių tam, kaip nurodžiau, atsiras. (Sėda).

ŽYGIMANTAS (energingai). Galbūt atsiras tik tam, kas turi perplačią sažinę, arkivyskupe, Bet mes tokios neturime.

MACIEJEVSKIS. Teisybė jūsų didenybe, didelė teisybė. (Stoja). Tik aš esu nustebintas jo ekscelencijos primo. Labai nustebintas. Pasakysiu, tiesiog perblokštas. Atrodo, kad mūsų ekscelencija primas, kuris taip lengvai nuodėmes atleidžia ir dar lengviau kitiems padalina, yra pamiršęs Šventąją Evangeliją. Ne tik pamiršęs, bet tiesiog ją niekina. Aš, kaipo vyskupas, ekscelencijai mūsų primui ir garbingiesiems ponams noriu priminti patiės Kristaus žodžius: „Ką Dievas sujungė, to žmogus tegu neatskiria". Tai pasakyta trumpai, — bet aiškiai. Net labai aiškiai. Čia nepasakyta, kokios kilmės turi būti moteris ar vyras, nė kiek turi būti liudytojų. Nepasakyta taip pat, ar priesaika turi būti viešа, ar nevieša. Tai nesvarbu. Bet svarbu, labai svarbu, be galo svarbu tai: „Ką Dievas sujungė, to žmogus tegu neatskiria". Mane stebina ir, pasakysiu, tiesiog priblokšia dar vienas faktas. Ekcelencija mūsų primas jo karališkai didenybei ir mums pataria tai, ką patartų eretikai Liuteris ir Kalvinas — paleisti sutuoktą moterį. Ne tik pataria, bet ir perša. Ir dar daugiau — tiesiog reikalauja. Senajame Įstatyme savo moteris paleisdavo žydai, kurie turėjo akmens širdį, kaip pasakė pats Išganytojas. Bet tarp krikščionių to negali patarti joks arkivyskupas, net ir Gniezno, ir to negali daryti joks karalius. Už tai, kad jo didenybė mūsų maloningasis karalius tokių kreivų patarėjų neklauso, jam didelė garbė, o tiems patarėjams reikia raudonuoti ir labai raudonuoti (Sėda).

ŽYGIMANTAS. Dėkojame jums, ekscelencija kancleri, už teisingus žodžius.

DZIERŽGOVSKIS. Tik klausimas, ar tas jūsų didenybės pataikūnas bent kiek nusimano teologijoj?

MACIEJEVSKIS. Nemažiau už jus, ekscelencija, nes aš pats esu vyskupas, nors ir nedalinu nuodėmių kitiems.

KMITA. Pone maršale, ar man leisite kalbėti?

MARŠALAS. Prašome, pone vaivada.

KMITA (stoja). Maloningasis karaliau, aukštieji ponai senatoriai ir delegatai. Tegu man būna leista prisidėti prie svarių jo ekscelencijos primo žodžių ir pastebėti, kad jo karališkos didenybės kalba manęs tai pat neįtikino. Jo didenybė labai gražiai kalbėjo apie ištikimybę, pane, tačiau tegu man būna leista paabejoti, ar toji ponia vaivadienė, kurią karalius pasirinko, yra verta tos besąlyginės ištikimybės. Tegu man būna leista priminti, pane, kad toji moteris buvo seniai sužadėta su kunigaikščių Stanislovu Goštautu, tačiau ilgai savo pažado nepildė, nes, sako, slaptai laukusi kažin ko geresnio. O kai ištekėjo, pane, tai vaivada Goštautas greitai mirė. Bet kodėl jis taip greitai mirė? leiskite paklausti. ŽYGIMANTAS. Ponas Kmita, mes protestuojame prieš šitas insinuacijas ir prašome čia apie mūsų žmoną nebekalbėti.

KMITA (patylėjęs tęsia). Po vaivados Goštauto mirties jo našlė apsigyvena Vilniuje pas savo motiną, taip pat našlę. Ir štai tada, tegu man būna leista pastebėti, kada dar tebebuvo, pane, gyva princesė Elžbieta, karaliaus žmona, jo didenybė pradeda lankytis pas tą našlę.

ŽYGIMANTAS (piktai). Ponas Kmita, tai netiesa, ką jūs kalbate. O antra, mes draudžiame brautis į mūsų asmeninį gyvenimą.

KMITA. Tegu man bus leista atkreipti jūsų didenybės dėmesį, kad aš esu laisvas žmogus, ir nepriklausomos valstybės senate turi būti leidžiama laisvai kalbėti. —

Taigi našlė, kuri pradeda priimėti vėdusi vyriškį ir paskui, staiga žmonai mirus, išteka už to vyriškio, nėra verta didelės pagarbos ir ištikimybės. Jo didenybė šitą ištikimybę, pane, labai brangina. Tačiau tegu man būna leista paklausti, kodėl nebranginama ištikimybė kitoms moterims?

ŽYGIMANTAS. Ponas Kmita! Ir vėl insinuacijos?

KMITA. Prašau jūsų didenybę man leisti kalbėti. Tai nėra insinuacija. Man yra žinoma, leiskit priminti, kad viena jauna kašteliono duktė buvo susilaukusi kūdikio. Tačiau jo didenybė, pane, ne tik neparodė jai ištikimybės, bet dargi atsisakė savo kraujo atžalą pripažinti sūnumi.

ŽYGIMANTAS. Ponas Kmita, nieko panašaus nebuvo.

KMITA. O aš žinau, ir ponas kašteliones Gurka gali paliudyti, kad taip buvo.

ŽYGIMANTAS. Mes taip pat žinom, ponas Kmita, kad nevienas senatorių yra vienoj lovoj gulėję su savo baudžiauninkėmis, tačiau dėl to niekas viešos atskaitomybės iš jų nereikalauja.

KMITA. Tebūna leista man pastebėti: kas dar toleruojama bajoruose, tas jau netinka karaliui.

ŽYGIMANTAS. Bet ką mylėti ir ką vesti yra mūsų asmens ir sąžinės reikalas. Ir prašom ten nesibrauti. (Jis pasiremia ant rankos taip, kad beveik užsidengia veidą).

KMITA (supykęs). Bet šita ištikimybė moteriai, kurią jūsų didenybė mums nori primesti, kaip karalienę, jau yra karalystės reikalas. (Sėda).

TENČINSKIS (staiga atsistojęs). Panovi! Po to, kai išklausiau pono Krokuvos vaivados kalbos, aš verčiau sutikčiau Lenkijos soste matyti turkų soltoną Solimaną negu Radvilų seserį. (Sėda).

RADV. RUDASIS (pašokęs ir griebdamas kardo). Išdavike! aš tau snukio dantis išmalsiu!...

ŽYGIMANTAS (pakėlęs galvą ir trinktelėjęs kumštimi). Ponai! kas tuos išdavikiškus žodžius pasakė?

SENATORIAI (sunerimę, kai kurie stoja). Iš tikrųjų. Tai valstybės paniekinimas. Provokacija. Pikta valia. Teisybė pasakyta.

MARŠALAS (bildendamas lazda). Ponai... ponai senatoriai. Prašom prie tvarkos.

RADV. JUODASIS (išėjęs į salės vidurį priešais karalių). Jūsų didenybe, maloningasis karaliau! Aš jaučiu, kaip skaudūs yra Tau ir daugeliui mūsų tie išdavikiški žodžiai, pasakyti vieno senatoriaus. Tačiau nesistebėk jais, brangusis karaliau. Išdaviškiai sumanymai ir darbai čia nėra retenybė. (Rodydamas pirštu). Štai ponas senatorius Gurka, kuris čia dabar taurų tradiciją riterį vaidina, išdavikiškai piršosi kunigaikštienei Barborai net tada, kada ji buvo jau su jūsų didenybe priesaika surišta.

KMITA. Netiesa, kunigaikšti.

RADV. JUODASIS. Ponas vaivada! jei aš meluoju, tegu pats ponas Gurka paliudys.

GURKA. Teisybė, ponai, aš piršaus; tik ne savo valia, o karalienės Bonnos pavedimu.

TARNOVSKIS. Gėda, ponas Gurka.

RADV. JUODASIS. Štai, karaliau, kokie riteriški šitie ponai. O tada, kai Tu dar nebuvai spėjęs užimti Lenkijos sosto, buvo dar gražiau sugalvota. Tada didžiosios Lenkijos ponai, beveik tie patys, kurie Tave čia įžeidinėja, jau buvo sutarę kitą išdavikišką darbą atimti iš Tavęs karališką vainiką.

KMITA, GURKA, TENČINSKIS ir kiti. Provokacija. Prasimanymas. Gegutės išperėtas. Gal tu pats nori vainika užsidėti?

RADV. JUODASIS. Jūs šaukiate, kad prasimanymas. Bet ištikrųjų net ekscelencija primas, manau, paliudys, kad didlenkių ponai tada buvo pasiryžę Lenkijos sostą atiduoti Austrų karaliaus sūnui. Taigi, mylimasis karaliau, tie žmonės, kurie labiau vertina svetimuosius — vokiečius ir net turkus — tie niekada Tavęs nesupras ir Tavo ištikimybės neįvertins. Todėl Tu, brangus karaliau, nuplėšk jiems kaukę nuo veido ir grąžink jiems Lenkijos vainiką.

SENATORIAI. Ir vėl provokacija. Išdavimas. Tu pats išdavystes sėji, klastininke.

RADV. JUODASIS. Ne, ponai senatoriai. Aš tik išdavystę demaskuoju ir siūlau atsilyginti tuo, ko ji verta. Todėl aš ir sakau: maloningasis karaliau, mumesk jiems po kojų Lenkijos vainiką, kaip surudijusį geležgalį, ir grįšk į Vilnių.

GURKA ir kiti. Akiplėša! Tai Lenkijos įžeidimas.

RADV. JUODASIS (nesiklausydamas). Grįšk, maloningasis karaliau, į savo senolių lopšį. Mes Lietuvos bajorai Tau išrūpinsim iš Romos imperatoriaus Vytauto Didžiojo vainiką, tą patį kurį lenkai buvo kadaise klasta pagrobę.

KMITA ir GURKA. Nutilk, išdavike. Mes tave, kaip šunį išvysim.

RADV. JUODASIS (tęsdamas). Ten Tu įkursi naują dinastiją. Iš ten mes drauge su Tavim ginsime Europą nuo visokių gaujų iš Rytų.

GURKA ir kiti. Gana, provokatoriau! Niepozwalam! Kardais tave sukaposim.

RADV. JUODASIS (nesustodamas). Ten, Lietuvoj Tau niekas neprikaišios, kad tu vedei žmoną lietuvę ir niekas nekels bylos dėl Tavo ritieriškos ištikimybės.

ŽYGIMANTAS (nulipęs nuo sosto ir ištiesęs ranką Radvilai). Jūs, kunigaikšti, mane geriausiai supratote. (Spausdamas jam ranką). Aš to iki mirties neužmiršiu.

KMITA, GURKA ir kiti senatoriai (šūkauja). Šlykštus provokatorius Jam tik liežuvį nukirsti. Jūsų didenybe, nėra už ką jam dėkoti. Išdavikui tik sausa šaka. Ir virvė po kaklu.

TENČINSKIS (perrėkdamas kitus senatorius). Ponai! karalius prieš kunigaikštį Radvilą greit ant kelių klaups.

ŽYGIMANTAS (sugrįžęs į sostą, stačias). Ponai, jūsų šūksmai ir grasinimai mūsų neišgąsdins. O jūs, mūsų ponai, — aš jums atvirai sakau — esate blogi senatoriai. Jūs ne tik nesirūpinat karalystės reikalais, bet savo tarpe slepiate net išdavikus. Ir jūs čia kalbate į mus, lyg pikti ir priekabingi mūsų giminės, nors jūs tesate mūsų pavaldiniai, o mes — vis dėlto jūsų karalius. Ar ne tiesa? Neapykantoje užmiršę valstybės reikalus, jūs kėsinatės net į mūsų sąžinę, nors sąžinės laisvė, ponai, yra amžina ir šventa žmogaus teisė. Jūs užmiršt ate net, kad sąžinė yra paties Dievo balsas ir Jo įstatymas mūmyse. Todėl jokie kiti įstatymai, jokios privilegijos ir jokios tradicijos niekada negalės jo pakeisti. Nepakeis jo nei arkivyskupas, nei pats popiežius. Todėl mes klausiame jus, ponai, kas davė jums teisę brautis į mūsų sąžinę ir ją prievartauti? Kas?

DZIERŽGOVSKIS. Bet jūsų didenybė su ta moterim mūsų sąžinę jau prievartaujat.

ŽYGIMANTAS. Nieko mes neprievartaujam, arkivyskupe, ir nei jūsų nei kitų ponų malonės neprašome. Bet kad viskas tarp mūsų būtų aišku, norime jums, ponai senatoriai, pastatyti tris klausimus. Ar jūs pripažįstate, kad mūsų priesaika duota žmonai yra šventa? Ar jūs sutinkate, kad mūsų žmona, kunigaikštienė Barbora būtų vainikuota Lenkijos karaliene? Ar jūs norite dar mus matyti Lenkijos karaliumi, ar ne? (Nusiėmęs nuo galvos vainiką). Jei į vieną šitų klausimų jūs atsakysit ne, mes jums grąžinsime vainiką. (Jis nulipa nuo sosto ir paskubomis išeina, lydimas dvariškių, Radvilų ir kitų lietuvių delegatų).

SENATORIAI (karaliui nulipus nuo sosto, pasipila į salę. Triukšme tegirdėti atskiros frazės). Ponai, ponai, prie ko mes einame? Karalius nusiėmė vainiką. Jis buvo susijaudinęs. Tai išdavikas, ponai, laimėjo. Ar buvo kada toks skandalas, kad mūsų karalius atsisakytų vainiko? Dėl vaivadienės sijono pamišo. Gėda, ponai, gėda. O kas bus, jei karalius atsisakys sosto? Jei

jis mums grasina, tai ir mes jam pagrasinsim? O kuo jūs, ponai pagrasinsit, ar savo riksmu? Radvilai su lietuviais sugriaus uniją, ponai. Mes vis tiek nenusileisim. Ne, ne nenusileisim.

MARŠALAS (kas kart energingiau beldžia lazda. Triukšmas aptyla, bet senatoriai į vietas vis nesėda).

TARNOVSKIS (triukšmui aptylant). Prakilnieji ponai.. Ponai senatoriai, mes esame padarę didelį netaktą. Drįsčiau pasakyti: swinstwo. Užuot svarstę rimtus reikalus, mes karaliui iškėlėme bylą. Jei karalius atsisakys sosto, užtrauksime valstybei suirutę. Maskvos carui ir Turkų sultonui atkelsime vartus į mūsų karalystę. Todėl aš siūlau, ponai, tuojau pasvarstyti, kaip tą nemalonų konfliktą išlyginti.

MACIEJEVSKIS. Prakilnieji ponai, aš siūlau sudaryti delegaciją. Ji turi atsiprašyti jo karališką didenybę ir maldauti sosto neapleisti.

KELI SENATORIAI. Teisybė. Tuojau delegaciją. Reikia atsiprašyti. Ir provokatorių pakarti. Paplovų duobėj paskandinti.

DZIERŽGOVSKIS. Garbingieji ponai, noriu pasakyti, kad jūs mane nustebinot. Tikrai. Vos tik karalius nusiėmė nuo galvos vainiką, jūs tuoj susijaudinot ir ruošiatės pulti po kojų. Ar dėl šitos bailystės jūs neraudonuojat? Aš dar suprantu ekscelenciją mūsų kanclerį. Jam yra ko drebėti. Tikrai. Karaliui atsisakius sosto, jis nebetektų kanclerio antspaudo ir neteisėtai uzurpuotos vietos. Bet mums, ponai, ko mums bijoti?

MACIEJEVSKIS. Tai, ką čia pasakė ekselencija primas yra nesąmonė ir didelė netiesa. Labai didelė. Nieko aš nebijau prarasti ir nieko nesu uzurpavęs. Tik viena aš pasakysiu: kas negerbia savo karaliaus, tas griauna karalystę ir spjaudo sau į veidą. Todėl delegacija karaliui atsiprašyti reikalinga ir labai reikalinga.

DZIERŽGOVSKIS. O aš sakau, kad tai — bailių burbulas.

SENATORIAI (vėl pradeda šūkauti ir triukšmauti). Reikalinga. Reikalinga. Nereikalinga. Ne, ne. Nerėk taip — geltligę gausi. Reikalinga tik šiaudadūšiams. Ir zuikių iškamšoms. Ponai, jūs turit dramblio taktą. O tu be garbės. Reikalinga delegacija. Tik pataikūnams be charakterio. Siųskime kanclerį ir etmoną. Ponus Maciejevskį ir Tarnovskį. Aš sakau, kad nereikalinga. Nutilk, rėksny . . O tu ko bliauni, kaip ožys. Sakau, kad reikalinga. Ne, ne, nereikia. O mes ir be tavęs nusiųsime, pelėdos gerkle!

MARŠALAS (beldžia lazda, bet triukšmas ir ginčai nemažėja).

UŽDANGA (b. d.)

ARLERINAS

A. PALŠAITIS

Uždėk man ant petiės pavargusią gitarą,
Išdykėli Pierrot: jau laikas į namus.
Šaunusis pažas mums duris teatidaro
Į poilsiu alsuojančius nakties kraštus.

Gražiųjų damų akys jau prigęso
Kaip pigūs deimantai. Ir niekada
Jau neskambės jų nuovargy išdrikę kasos
Pirmykšte išdidaus viliojimo gaida.

Šauniai mes savo rolę suvaidinom
Lig paskutinio žodžio. Bet dabar gana,
Pierrot: užmirškim neišgertą vyną,
Paimkim mieląją gitarą, o tada

Gražiosioms damoms ranką mes paduosim
Ir, nusileidę rūmų laiptais iškilniais,
Joms paskutinę liūdną serenadą sudainuosim,
Sustoję po žvakes gesinančiais langais,

Apie karaliaus dukterį, kur nesulaukus
Svajonių mylomojo mirė vienišа,
Ir apie kapą, kur naktis jos tamsius plaukus
Ramindama dar glosto savo motinos ranka.

KŪRYBOS PASAULY

NAUJOS KAZIO VIKTORO BANAIČIO DAINOS

Leidykla „Pašvaistė“ išleido penkiolika liaudies dainų, harmonizuotų mišriam chorui Kazio Viktoro Banaičio. Kaip savo pastabose autorius pažymi, tai yra tik pradžia didžiulio darbo, kurio turės būti apie dvidešimt tokių sąsiuvinėlių (tarp jų penki vyrų chorui). Šis sąsiuvinis pažymėtas antruoju, kadangi primasis Kazio Viktoro Banaičio harmonizuotų liaudies dainų rinkinys Lietuvos Švietimo Ministerijos išleistas prieš 2-jį Pasaulinį karą. Autorius mini ir du paruoštus spaudai sąsiuvinius, kurie žuvo Drezdene per bombardavimą (1945. II. 13).

Pirmoje vietoje reikia pabrėšti nepaprastą džiaugsmą dėl atsiradusių galimybių leisti mūsų muzikinę kūrybą. Ypatingai tai svarbu prof. Kazio Viktoro Banaičio atžvilgiu, kurio milžiniška kūryba, kaip tik laudies dainų srityje, nebūdama atspausdinta, negalėjo daryti tos įtakos, kuri turėtų iš jos plaukti į visą mūsų platųjį muzikinį gyvenimą. Todėl leidyklos „Pašvaistė“ užsibrėžtas tikslas leisti K. V. Banaičio harmonizuotas liaudies dainas yra didelis kultūrinės reikšmės faktas, kuris nežiūrint visų su tuo susijusių sunkumų bei išlaidų, bus vienas didžiausių darbų tremtyje ir garbingiausiu paminklu pačiai leidyklai.

Šitame sąsiuvinyje randamos dainos yra paimtos iš Tautosakos Darbų V tomo, išskyrus tris, kurias autorius užrašė savo tėviškėje Vaitiekupių kaime, Sintautų par. Šakių apskr. Jų čia yra įvairių. Nemaža randama vestuvinių dainų (piršlybų), buities, karo, darbo (šienapjūtės) ir kitų. Atrodo, jas parenkant, vadovautasi ne tiek teksto parinkimu, kiek rinktasi gražesnių, turtingesnių melodijų, grynesnių lietuviškų lyčių.

Muzikiniu atžvilgiu čia rasime dainų įvairaus tipo.

Paminėsime dainą „Oi lygus, lygus“. Jos senobinė solinė tonacija su būdinga basileidžiančia kvartine melodijos kadencija sudaro vieną lietuviškiausių dainos lyčių, plačiai pas mus sutinkamų ir ryškiai išsiskiriančių iš kitų tautų dainų. Galime tvirtinti, kad tokių dainų kitur nesutinkame.

Savo lytim nepaprastai įdomi daina „O kai aš buvau“. Jos viena pusė yra dabartinėje minorinėje tonacijoje, antra pusė - senobinėje friginėje tonacijoje su būdinga kvartine melodijos kadencija. Tai retas pareinamo laikotarpio pavyzdys, kada senobinės dainų lytys maišomos su palyginti nesenom mažoro minoro įtakom.

Ypatingu senumu dvelkia eolinė „Vidury lauko“ daina. Jos mistiška nuotaika, jos raudos charakteris, nežiūrint jos kvartinės melodijos apimties, iškelia jos nepaprastą gilumą.

Miscolydinėm tonacijom pasižymi vestuvinė „Aš paėmiau už rankelės“ daina, - taip pat komiška daina „Atvažiavo piršlys“. Daina „Vai, lazdynai“ savo pirmu motyvu gali būti laikoma net variantu pastarosios. Jos įspūdingas intarpas prieš paskutinį motyvą laikytinas vėlesniu laikų įnašu.

Skambios ir pilnos ūpo yra dainos „Oi, motinėle, svečiai atvažiuoja“, „Pasisėčiau avižų“, „Tykus vakarėlis“ ir „Anoj pusėj Dūnojėlio“. Jų būdinga žymė yra judrumas ir užsibaigimas tercijos padėtyje ateinančios iš viršaus nuo kvintės.

Puiki yra „Našlelės daina“. Ji priskirtina prie grynų lietuviškų lyčių.

Daina „Aš neisiu šįmet“ atrodo mums visiškai nelietuviško charakterio. Jos pirmas motyvas priskirtinas slaviškoms lytims.

Dainų harmonizacija pasižymi giliu meniškumu. Iš esmės būdama paprasta ir nekomplikuota, jieškanti labiausiai liaudiškam charakteriui tinkančių sąskambių, tuo pačiu vengianti bet kokio modernizmo, ji yra kartu labai spalvinga judrių ir gyvu balsų panaudojime. Jos meniškumas daugiausia reiškiasi vengimu pigių, dirbtinių efektų. Viskas subordinuota melodijos dvasiai. Visa harmonija - tai tik lengvas rūbas melodijai apvilkti, ją paryškinti, praturinti. Nepaprastas saikas harmoninių priemonių, privedančių vietomis prie subtilių dvibalsių ir net vienbalsių, arba vėl išsiplečiančių į šešiabalsį ir net septinbalsį, sudaro aukščiausią meniškumo žymę.

Šių įvairiabalsių harmonijų vartojimas priduoda didelio gyvumo ir spalvingumo. Kai kuriose dainose reikalingi tiesiog atsirki vyrų ir moterų chorai, kaip pav. „Našlelės daina“, „Oi, motinėle, svečiai atvažiuoja“, „Vidury lauko“ ir kt. Toji nepaprastai spalvinga priemonė padaro dainą gyvą, meniškai stiprią. Dainos melodija nuolat keičia savo rūbą. Čia ji soprane, lydima natūralaus mišraus keturbalsio, kitame posme jau ji tenore, pritariama vyrų choro, kai tuo tarpu moterų tribalsis švelniai švebeldžiuoja laisvą, iš teksto paimtą priedėlį (Užu marių, už Dūnojėlių). Kitur, kaip „Oi, motinėle, svečiai atvažiuoja“, tas kaitaliojimas eina kartojant sakinius su puikiai įvedančiais priedėliais „oi“. Pasitaiko net motyvinių dialogų (tenorai) ir bosai - „Atvažiavo piršlys“), kai tuo tarpu kiti traukia linksmus šukavimus -ė o-oi-jo. Panašiom priemonėm pasižymi dainos „Pasisėčiau avižų“, Tykus vakarėlis, „Anoj pusėj Dūnojėlio“, „Uliai, bitele“.

Atskirai tenka pažymėti kalėdinę dainą „Vidury lauko“. Jos mistinei nuotaikai išplėsti ir paryškinti kiekvienam aštuonių posmų duodamas naujas vaizdas tiek harmoniniu, tiek melodijos padėties balse atžvilgiu. Kai kurių posmų skirtingi tempai ir turtinga dinamika padaro iš primityvios trijų taktų melodijos gana sudėtingą, vientisinį spalvingą veikalą.

Panašiai ir lyrinė „Oi lygus, lygus“ daina pažymėtina dėl savo baso ostinato priešpaskutiniame sakinyje, kuriuo ji lyg liūliuote liūliuojama.

Bet, jei paimsime kukliau apdirb-

tas dainas, kaip „Augo, augo mergužėlė", „O kai aš buvau" arba „Vai, lazdynai" rasime tą patį labai jautrų, skoningą balsų vartojimą, sudarantį autoriaus harmonizacijos pagrindinį bruožą.

Dinamika K. V. Banaičio harmonizacijoje užima pabrėžtiną vietą. Ji tampriai siejasi su visu harmonizacijos stiliumi. Ji remte paremia ir minėtą balsų traktavimo bruožą. Atimkime ar pakeiskime dinamiką, ir mes neteksime mažiausiai pusės viso harmonizacijos gyvumo ir spalvingumo. Kiekviena daina yra dinamiškai nepaprastu kruopštumu ir detališkai sužymėta. Autoriaus čia yra giliai pergalvota ir kiekvienoje dainoje sukurtas tobulas savyje išbaigtas kūrinėlis.

Autoriaus sužymėti tempai lygiu svoriu rišasi su visu išpildymu.

Pati harmonizacija pasižymi visišku nekomplikuotumu. Absoliutus diatoniškumas, jokio chromatizmo. Autorius ne tik vengia kiek įmantresnių sąskambių, bet ir nejieško nė įmantresnių laipsnių. Viskas paprasta, tiesiog klasiška, lyg tai būtų fiksuota iš pačios liaudies. Tačiau, nežiūrint to harmonijos paprastumo, jaučiamas nepaprastas skonis, meniškumas. Viskas savo vietoje, viskas saikinga, sakytumėm, rafinuota.

Žinodami autoriaus originalių kūrinių daugiau modernų, su impresionistinais bruožais stilių, ir matydami jo puikią liaudies dainų harmonizaciją, manome, kad autoriaus sąmoningai siekia sukurti klasinį liaudies dainos harmonizacijos stilių. Jos spalvingas dinaminis ir balsinis išbaigimas galbūt įneša kiek impresionistinių elementų. Tačiau pati harmonija ir nepaprastas meniškas išjautimas jo harmonizavimą (liaudies dainų) kvalifikuoja kaip klasinį. Mūsų dainos istorijoje jis užims nepaprastai svarbią vietą.

Izidorius Vasyliūnas.

PO PIETŲ ŽVAIGŽDĖM

Venancijus Ališas PIETŲ KRYŽIUS, sonetai. Sao Paulo. Išleido „Mūsų Lietuva" - 1948 metais. Iliuastravo cinko raižiniais Vladas Vijeikis.

Su džiaugsmu paimi šitą knygą į rankas. Sonetai! Dail. V. Vijeikio iliustracijos! Kiekvienam sonetui padaryta raižiniai cinke. Ir visa tai ten, Sao Paulo mieste, išleista. Džiugu, kad ir ten gali išsiskleisti lietuviška knyga. Kai pereini per tuos sonetus, piešiamus vaizdus, per atogrąžų naktis ir kalnus, miesto šviesas ir šešėlius, pamatai, kokiu ilgesiu gyvena šis poetas tremtinys. Jau seniai jis išvykęs iš Lietuvos. Po pietų žvaigždėm jieškojo žmogaus. Dainavo įsiklausęs į save ir gamtos ritmą. Jo pirmąją eilių knygą - „Sao Bento varpai" - skaitytojai, manau, prisimena iš prieškarinių laikų. Šia lyrikos knyga. - „Pietų Kryžium" - poetas save pagilino. Šis nuostabus žvaigždžių ženklas - Pietų Kryžius - išklya kaip ilgesio simbolis virš jo pasaulio. Savo žvaigždėm jis primena toli paliktą tėvynės dangų ir savo forma - kryžium - gyvenimo, būties ir kovos tragiką. Poetas eina ir kenčia, nes žemėje perdaug skausmo, o meilės maža, perdaug šiurkštumo ir maža šilumos, nors ir degina atogrąžų saulė. Yra troškimai, kurie sudūžta ir palieka krūtinėje neužgydomas žaizdas. Tada jis pajaučia Dievo esimą ir čia, rodos jo pavargusios burės susiglaudžia mažam poilsiui.

Šitam savo ilgesiui išreikšti poetas pasinaudoja simboliniais vaizdais. Jie ramūs, susirikiavę kaip tieje kalnai, kuriuos paliečia poeto akys. Ne brutalioje gyvenimo kovoje, ne aistrų liepsnoje pabunda ilgesiu plakti jo širdis. Tas didis tarpas tarp idėjos ir kasdienybės, tarp Gėrio, Grožio ir tikrovės pažadina jame ilgesį. Ir jis kyla aukštyn ritmingu šuoliu, retai kada dramatiškai suvirpėdamas. Todėl šiems vaizdams bei pergyvenimams būdinga artėjimas į abstrakciją. Randami net abstraktūs žodžiai (iliuzija nuskendo, 66) ir visa virtinė portugališką žodžių ir vietovardžių. Tai nepaternauja emocijai išreikšti ir vaizdui suvokti. Poezija nėra jokia geografija ar filologija. Todėl ir šiuo atveju autoriui reikėtų vengti šių specifinių portugalištų terminų, vietovardžių, kurie temdo tyrą priėjimą prie poezijos. Vietos koloritą reikia išreikšti kiek galima visiems prieinamesniais vaizdais.

Autorius yra linkęs perkrauti vaizdą, tuo norėdamas suteikti pačiam eilėraščiui savotišką svorį. Tiesa, tuo pasiekiamas tam tikras buities pilnumas bei platumas, bet nukenčia vaizdo ryškumas. Pvz. ...

Naktis. Atogrąžų rūke beformės lytys
Į jauno mėnesio duknas be garso kniumba ... (10)

arba

Šešėlių grauduly į vakaro sunkumą
Su saule vėl viena iliuzija nuskendo ... (66)

Apkraudamas vaizdą, autorius kartais sujungia priešingas sąvokas ir tuo pačiu sugadina patį vaizdą:

rankose kraujuoti ima visos mintys ... (11)
Akių debesyse matau šaltos ugnies (19)
Protingam vėjo antplūdy siūruoja girios (38)

Tėvynės ilgesio motyvuose poeto pergyvenimas randa daug paprastesnę formą. Jis ilgis namų, berželio, miško, tų laukų, kur praėjo jaunystė. Šį ilgesį pergyvena kaip žmogiška tragiką ir suranda jam gražią išraišką (Veidrodis, 74).

Dail. V. Vijeikis parodė didelę drąsą, cinko raižiniais papuošdamas knygą. Simbolinis knygos charakteris yra dvilypis: iš vienos pusės atogrąžų pasaulis, su juo kylančiu būties apmąstymu, iš kitos - tėvynės ilgesys, joje išaugęs ir su ja sutapęs žmogus. Kiekvienam eilėraščiui rasti grafinę išraišką ir tuo pačiu išlaikyti knygos bendrą stilių yra tikrai be galo sunku. Todėl ir dail. V. Vijeikis klaidžioja tarp simbolikos ir realybės, tarp atogrąžų peizažo motyvų ir tarp Lietuvos vaizdų, kartais juos net viename raižiny suplakdamas. Ir pačiose interpretacijos formose jis neišlaiko vienybės: kartais viską tirpina, leidžia laisvai skleistis šviesom ir dėmėm, kartais viskas suvedama į kietą piešinį, kartais kompozicija sultingai iki galo išvedama, o kartais pasitenkinama tik kokia jos detalė. Čia prisimena kadaise R. Kalpoko padarytos iliustracijos V. Kumpikevičiūtės rinkiniui „Vasara laukuose". Ir ten dailinikas iliustravo kiekvieną eilėraštį, bet sugebėjo išlaikyti stiliaus vieningumą ir būti artimas pačiai eilėraščių dvasiai.

Tačiau reikia džiaugtis dail. V. Vijeikio drąsa ir pažanga. Ir šituose darbuose, kur pati medžiaga diktuoja formų kietumą, jis daug kur sugebėjo rasti subtylių niuansų formų žaismo. Jeigu kartais anksyvesniuose Vijeikio darbuose kvepėjo mokyklos suolas, tai čia randame jį besiveržiantį ir bejieškantį savęs.

A. Džiugėnas.

IŠ GESTANČIO ŽIDINIO

Dr. J. Balys, LIETUVIŲ TAUTOSAKOS SKAITYMAI, I ir II dalis, 248 + 272 psl. in 8°. „Patria", 1948 m. Tuebingene.

Daugelis mūsų labai mielai savo vaikystę mename, vaikystę su motinos daina, prie ratelio ar ramiai plevenančio židinio sekta pasaka ir nuostabiais, tikrai nuostabiais mūsų senelių pasakojimas apie praetin nuskendusias ir niekad jau atgalios nebesugrįštančias dienas... Ir visus tuos nuostabius pasakų vakarus, tas mielas, bet jau šiaurių vėjų nugairintas prigęsti imančias mūsų jaunystės dienas šiandieną mums dar kartą parneša pasirodžiusi Dr. J. Balio knyga. Jo paruoštieji mūsų tautosakos skaitymai nėra vien tik eilinis tautosakos rinkinys, bet kartu pateikia ir labai vertingas, nors tiesa, labai trumputes, atskirų tautosakos sričių apžvalgas. Pats leidinys skirtas grynai praktikos reikalams, daugiau mokytojams, ir mokiniams (8 psl.), tačiau labai mielas kiekvienam lietuviui, nes savyje telkia nepaprastai daug anų, jau gęstančių tėviškės židinių ugnies ir žaižaruojąs gyvąja jos dvasia.

Dr. J. Baliui tautasaka yra „žodinė tautos kūryba, tautos žinojimas, išreikštas kūrybiškais žodžiais" (5 psl.). Tačiau su šiuo tautosakos apibūdinimu negalima sutikti, nes šiandieną mūsuose jau šio žodžio prasmė daug platesnė, negu jį susikuriant; platesnė jau ir pati tautosakos sąvoka aplamai. Suprantant tautosaką vien tik jos žodine prasme (tautasaka, sakyti tautos sakymas, pasakojimas, pranešimas, žodis*...), ji tebūtų daugiau sakytinė arba sakomoji liaudies kūryba. Tuo būdu į jos visumą vargiai galėtų patekti ir dainuotinė, jau nebekalbant apie tikėjimų didžiąją dalį, papročius, šokius ir pan.: visos tos kūrybinės apraiškos liktų už jos, nes su sakymu arba pranešimu jos beveik nieko nebeturi. Šiandieną tautosaka mūsuose vartojama jau tik išplėstine prasme ir apima visą tautos žinojimą, beveik visą tautos dvasinę kūrybą, o ne tik „žodinius liaudies kūrinius" (5- psl.). Jai priklauso jau beveik visos dvasinės tautos kūrybos apraiškos (išskiriamas liaudies menas), tiek žodžiu, tiek veiksmu reiškiamos (pav. ir tikėjimai, papročiai, šokiai...;. Tuo būdu tautosaką aptarti vien tik žodine tautos kūryba yra persiaura; todėl visai nenuostabu, kad toliau šio aptarimo ir nė pats autorius nesilaiko: jis tautosakai priskiria ir tikėjimus, ir papročius, ir liaudies vaidybą su šokiais... (5-7 psl.). Todėl daug geriau tautosaką būtų aptarti tautos žinojimu, kuris žodžiu ar veiksmu reiškiamas. Ji yra žodinė ir veiksminė tautos dvasinė kūryba. Tuomet į tautosaką įtelpa jau visos tautos dvasinės kūrybos apraiškos, o šiai įtilpai nesipriešina nė pati sakos reikšmė (plg. anuos pavyzdžius).

Dr. J. Balys, susiskirstydamas tautosaką atskirais būriais, įsiveda naujybių. Truputį sunku sutikti, jog mirusiems raudos, notakos verkavimai ir pan. skirtini į pusiau eiliuotinės tautosakos sakyrių. Nors pirmu žvilgiu raudos, verkavimai ir pan. atrodo esą vien tik tarp pasakojamosios ir eiliuotinės (dainuojamosios) tautosakos, o kartais savo ištęsta bei nepastovia eilute ir visu tekstu net arčiau pasakojimo šliejasi, tačiau mūsų, verkavimui ir kt., lygiai kaip ir dainai, svarbiau ne žodis, bet melodija ir ritmas. Raudotoja žodį renka prie melodijos, jį tęsia arba trumpina pagal verkinį (rečitatyvą); jos žodis turi gana pastovų ritmą, kurį pakeitus, kinta ir visa žodinė eilutė. Ir visos raudotojos kiek man teko girdėti, ypatingai pabrėžia tęstines priegaides, kurias gana pastoviu ritmu prisirenka (jas gauna pavartojusi mažybines žodžių lyties). Taip pat visos raudos, verkavimai ir kt. maža kuo besiskiria ir nuo visokiausių lotinių dainų, kurios turi pastovią lojime melodiją, bet visados prisirenkamą (pagal reikalą) žodį, kurį rinkėja pailgina ar sutrumpina (plg. dar vaikų rėkautines, ūšėiotines, iš dalies lopšines bei kitas nepastovaus žodžio darbo dainas).

Autoriaus pastanga apžvelgti pirma pasakojamąją tautosaką, negu dainuotinę, gali būti tikslinga, nes pasakojimas gali būti aplamai pirmesnis už dainą. Tačiau šitokia pradmė turi ir savų nepatogumų: iš pasakojimo pareiname į dainuotinę, vėl atgal atšokame smulkmenosna (pusiau eiliuotinėn) ir sugrįžtame dar kartą prie pasakojimo išraiškos - tikėjimo, papročių..., t. y. verdame tautosakinę mišrainę. Todėl vien grynai praktikos sumetimais reikėtų pasilikti prie senojo būdo: pradėti dainuotine, pereiti į smulkiąją (kuri pusiau eiliuota), o per pasakojamąją (ji turi gana dažnai visokių dainos įtarpų) į likusias tautosakos rūšis.

Išleidžiant smulkias pastabas sakytinės, dainuojamosios ir sumlkiosios tautosakos įvadams bei tekstams, tenka šiek tiek plačiau sustoti prie mūsų tiekėjimų ir papročių. Pirmiausia autorius apžvelgia Perkūną, kurį jis dar savu laiku Lietuvoje (TD III, VI) yra labai išsamiai nagrinėjęs. Autorius Perkūną jungia su Dangaus Tėvu (II, 14 psl.), kuris yra išriedėjęs iš Vyriausiosios Būtybės. Tenka pastebėti, kad mūsuose tikėjimas Vyriausiąja Būtybe arba Dievu Tėvu dar nėra visiškai išblėsęs. Mūsų dievas yra nekrikščioniškos kilmės, ką byloja ne tik visa lietuvių bei latvių k. vartosena, bet ir baltiškasis skolinys somams: visur dievas tebėra išlaikęs savo pirminę, indoeuropietišką dangaus ir šviesos reikšmę. Todėl nenuostabu, kad mūsų seneliai dar tebesimeldžia šviesiojo dangaus skliauto kryptimi (pav. vasaros naktimis į šiaurės gaisus ir tt.). Prisimenant mūsuosius krikščioniškųjų maldos tekstų iškraipymus (Vardan Dievo Tėvo...; Garbė būk Dievui (Tėvui...), kurie tebeliudija gilią senovę, tenka manyti, jog krikščionybės išvakarėse (XII a.), arba tautai vos apsikrikštijus mūsų Perkūnas tapo jau visai atskiru griausmo dievu, nuslopinusiu Vyriausiosios Būtybės (= Dangaus Tėvo = Dievo Tėvo>Dievo) vaidmenį bei pasisavinusiu jo valdžią.

Platokai sustoja autorius ir ties mūsų Žemės arba Žemynos kultu. Pastebėtina, kad Žemyna išlikusi ne tik šaltiniuose, užkalbėjimuose ar keiksmuose (Dzūkija, Vilniaus kraštas), bet ir gyvojoje kalboje - „Žamyna" (TD IV, 194). Taip pat rašytina ne Žemepatis, bet Žemėpatis.

Žemei maldų ir aukų mūsų senoji karta dar visame krašte, išskyrus vak. Sūduvą, tebežino: jas kalba rytais ir vakarais drauge su kitomis maldomis arba sauleitekant ir leidžiantis (Miroslavas). Pats Žemės gerbimo paprotys mūsuose buvo ir sukrikščionintas (žemė tebebučiuojama iki šios dienos maldyklose; žemę bučiuoti moko savo raštuose kun. J. S. Dovydaitis ir kun. Aleknavičius). Įdomią pavasarinę auką žmonės tebežino apie Melagėnus, kur pirmojoje vagoje užaria suvynioję į švarią, baltą skepetą duoną su druska.

* Plg. - Kokia jo saka (sakymas, pasakymas, pasakojimas, pranešimas, nuotuoka = žinojimas, pertaras, pritarimas, sutikimas, kalba, žodis...) Ds;

- Anas labai sakus, nuosakus (daug kalbąs, pasakojąs, žinąs ir suvokiąs, prisimenąs...) Ds.

Toliau autorius labai trumpai užkliudo akmenų ir kalnų gerbimą, vos tik Rambyną bei Mokus kiek platėliau apžvelgdamas. Ne daug plačiau sustoja ir ties mūsų ugnies arba Gabijos kultu. Nenorėčiau sutikti, jog būtų tiesiogiai „šeimos židinio“ (= vedusieji) pavadinimas kilęs iš jaunamartės parsineštosios ugnies (II, 27 psl.). „Šeimos židinys“ nėra tik vedusieji, bet visi namų gyventojai, visa šeimyna, tie, kurie apie židinį renkasi, o „šeimos židinys“ vedusiųjų prasmenauja, jau antrinės kilmės, poetinė priemonė.

Autorius mano, kad Joninių ugnys mūsuose, su Saulės grįžimu neturinčios jokio ryšio (II, 30 p. ir II, 138 p.). Šiai autoriaus minčiai tenka pritarti, nors jis rašydamas apie Kūčias bei Kalėdas pradeda anksty-vesnei savo prielaidai neva „prieštarauti, plg. „Laukiama Saulės grįžimo, kuri savo šviesa ir šiluma išblaškysianti tuos (piktųjų dvasių veiklos A. M.) pavojus“ (II, 99 p.). Paprastai Joninės ir Tarpušventės ne tik mūsuose, bet ir daugelio tautų glaudžiai vienon draugėn sujungiama, jie turi labai daug artimų tikėjimų bei papročių; abejas jungia ir ugnys. Tuo būdu tikroji autoriaus nuomonė lieka truputį neaiški, o vieną kitą skaitytoją grąžinanti ir vėl prie solarinės mitologijos.

Autorius mano, kad ne visose šventose mūsų upėse (Alkupėse, Šventosiose) buvo žvejybos „tabu“. Jis nori laikyti šias upes, drauge su E. Šturmu, tik sričių arba atskirų kilčių sienomis (II, 34), nors jos daugiau ar mažiau, atrodo, bus susiję su vėlių kultu (plg. II. 38.). Dėl E. Šturmo prielaidos esu jau išsitaręs kitu kartu (Aidai, 1948, 10 nr. 36 psl.) ir dabar nekartosiu.

Labai įdomią medžiagą ir apžvalgas autorius patiekia apie dangaus skliautą (Saulę, Mėnulį, Aušrinę, žvaigždynus, kometas, meteorus, pamėnus bei vaivorykštę). Visa tebealsuoja labai gilia senove (plg. maldos jaunam Mėnuliui, kuriose minima Perkūno karalystė, II, 47). Nemažiau įdomios apžvalgos ir apie miškų, medžių, žalčių kultus bei tikėjimus laime, laume ir javų dvasia. Visa toji medžiaga daugiau ar mažiau rankraštinė ir sutelktiniame leidinyje pirmą kartą skelbiama (dalys šio darbo buvo pasirodę Pėdsakuose, Mintyje, Žiburiuose, Aiduose). Daugelis šios medžiagos bei autoriaus prielaidų, neiškiriant ir viso papročių skyriaus (metinių švenčių, žemės darbų ir žmogaus gyvenos), būtų verta atskirai aptarti, nes su visomis jų perdėm negalima sutikti. Tačiau šiems aptarimams reikalinga daug daugiau vietos, negu šis žurnalas iš karto gali duoti. Jaučiu reikalo tik dvi pastabas padaryti. Jurgines noriu laikyti labai sena mūsų pavasario švente, su arklio kultu susijusią (plg. arklio gerbimą, jo kaukolės ir kitas nepaprastas reikšmes, taip pat proistorinius arklių kapus ir W. Kopperso indoeuropiečių religijos studijas), o vėlinėms turiu pastebėti, kad Santakos par. dar 1940 m. vietos klebonas barėsi ant savo parapijiečių, jog šie neša vėlėms maistą kapuosna ir deda ant medžių (?) lapų. Šis paprotys labai primena Dlugošo žinią apie vėlių maitinimą miškuose tam reikalui paruošta tešla, kuri buvo dedama ant medžio mauknos ar žievės. Taip pat plačiau minėtinas ir vaiduliui galvos nukirtimas, kuris mūsuose neneseniai teišnyko, o vysk. Valančius net atskirą ganytojišką raštą Kartenos par. buvo parašęs (ž. Mūsų senovė, II, 117-118 psl.).

Vertas dėmesio ir, šiuo metu sunkiai rašomas, Lietuvių folkloristikos istorijos skyrelis, kur autorius peržvelgia metraštininkų žinias, pirmuosius tekstus, žemaičių šviesuolių darbus, Maž. Lietuvos tautotyrinį sąjūdį, leidinius Amerikoje, svetimtaučių didžiuosius rinkėjus ir rinkinius, naujų laikų tautosakininkus, Nepr. Lietuvoje atliktus darbus ir tautosakos populiarinimą. Visas skyrelis pasižymi gausiomis pavardėmis ir jų darbų nurodymais. Iš autoriaus buvo lauktina, jog atskirai dar būtų suminėjęs visą eilę vardų bei trumpai aptaręs jų darbus. Tokiais laikyčiau: kun. Pabrėžą ir kun. J. Gimžauską (jų pamokslai labai gausūs sena tautosakine medžiaga, ypač tikėjimais), Slaučiauską, vysk. A. Baranauską, K. Būgą, L. Girą, B. Sruogą, M. Grigonį, Stukėnaitę-Decikienę, o taip pat - Hinz, Perkovski, Znamierovska-Pruefferova ir dar vieną kitą mažesnį. Vertėjo suminėti mūsų žurnalus, ir kitą spaudą, kurie mielai skelbė tautosakinius tekstus, k. a. Vaivorykštė, Tautinės tvėrybos žiedai (prie Ateities-Draugijos), Vakarai, Ūk. Patarėjas, Pavasaris, Panevėžio Garsas (turėjo atskirą skyrelį) ir kt. Taip pat pažymėtina, kad tautosaką organizuotai rinko ne tik mokslei̇viai ir jaunieji ūkininkai (II, 263), bet ir jaunalietuviai bei pavasarininkai.

Aplamai šiose tremties sąlygose Dr. J. Balio paruoštieji lietuvių tautosakos skaitymai yra labai maloni dovana, džiugiai nuteikianti kiekvieną lietuvį, nes parneša daug lietuviškos ugnies iš gęstančio tėviškės židinio.

A. Mažiulis

LIETUVIŲ DAILININKAI I PASAULI

LITHUANIAN ART IN EXILE. Managing Editor Paulius Anguius in collaboration with Viktorlas Petravičius, Adolfas Valeška and Liudas Vilimas. Wrapper by Telesforas Valius. Published by T. J. Vizgirda. Spausta Muenchene 1948 m. 5.000 egz. 78 psl., kaina nepažymėta.

Savo tremties metus galime pavadinti ir mūsų prisistatymo svetimiesiems metais. Visom pastangom skleidėm vsas uždangas, kurios sakyrė mūsų tautinį charakteri, mūsų meną nuo kitų tautų. Buvo rengiamos įvairios parodos, koncertai ir pasirodymai. Dabar jau esame antroje šio prisistatymo fazėje: prisistatome knygomis, kurios visada ir visur prakalbėtų apie mus ir mūsų kūrybą. Be jokių abejonių ir svyravimų čia yra sveikintinas arch. T. Vizgirdos užsimojimas - išleisti visą seriją svetima kalba knygų apie Lietuvą.

Prisistatymui pasirinkome savo kultūrą ir meną. Todėl šalia Dr. J. Baltrušaičio „Lithuanian Folk Art“ ši knyga, „Lithuanian Art in Exile“, akivaizdžiai parodo mūsų meno plėtotę: kokią turime liaudies meno praeitį ir kaip nūnai yra išsiskleidęs individualusis menas. Tiesa, „Lithuanian Art in Exile“ yra tik mūsų tremties dailininkų apžvelgimas, nes ši knyga yra skirta kaip priedas prie Amerikoje rengiamos mūsų tremties dailės parodos. Šita knygos paskirtis ir nulėmė patį prisistatymo charakterį. Jis yra katalaloginis, apžvalginis, siekiąs apimti kuo daugiausia medžiagos ir nesistengiąs nei jos kokiu nors būdu grupuoti, nei analizuoti.

Knygoje yra sutelkta 29 dailininkai: P. Augius, J. Bakis, A. Dargis, E. Docienė-Šidlaitė, A. Galdikas, Č. Janušas, K. Jezerskas, V. K. Jonynas, V. Kasiulis, V. Kašuba, P. Kaufmanas, P. Kiaulėnas, N. Kovas, A. Marčiulionis, E. Marčiulionienė - Lukštaitė, V. Petravičius, V. Ratas, A. Rūkštelė, M. J. Šileikis, A. Tamošaitis, A. Ta-

mošaitienė, A. Vaičaitis, A. Valeška, T. Valius, A. Varnas, L. Vilims, V. Vizgirda, J. T. Zikaras ir architektas inžinierius J. Mulokas. Iš viso yra 16 spalvotų ir 45 nespalvotos reprodukcijos. Tiesa, pagerbdami M. K. Čiurlionį ir K. Šklėrių, pradžioje įdėjo po porą jų spalvotų reprodukcijų. Savo medžiaga šis leidinys yra pats didžiausias apie mūsų meną.

Išeidami iš apžvalginio principo, redakcija atrinko kiekvieno dailininko maždaug po porą darbų. Atstovaujamos visos meno šakos, net ir pritaikomasis menas. Atrinkimo principas galėjo būti ir kiek kitoks. Mūsų stipriesiems koloristams (A. Galdikui), buvo galim duoti daugiau vietos. Pasigendame ir stipraus tapytojo P. Kiaulėno spalvotų reprodukcijų. Būtų miela spalvose matyti ir M. J. Šileikį - Amerikos lietuvį dailininką. Tačiau, gal dideli nuotaliai neleido spaustuvei pasinaudoti jų originalais. Be reikalo yra patalpinta ir P. Kiaulėno „Zuzana". (Apie tai pats dailininkas buvo davęs spaudai pareiškimą, kad be jo žinios šis kūrinys atsidūrė leidinyje ir kad kitus savos darbus jis laikęs geresniais). Turint galvoje vidutinį žiūrovą, šis paveikslas gali nuskambėti neskoningai.

Daugiausia vietos skirta tapybai. Tarp įvairių formų supratimo ir spalvų žaismo čia randame daug estetinio skonio. Tiek modernistuose, kurie pajungia piešinį kompozicijai ir spalvai, tiek nuosaikesniuose, kur labiau ryškėja piešinys, pulsuoja stipri vidinė jėga ir gilus spalvos pajautimas.

Grafikų darbai, nors daugumoje matyti, tačiau atrinkti skoningai. Jie būdingi dailininkų individualybei ir taip pat prisunkti vidinės jėgos. Skulptūra, tiesa, negausi, mus džiugina savo subtyliu formų pajautimu ir kompoziciniu išbaigimu. Keramika ir kilimai, dekoratyvinės lėkštės kalba už mūsų prtaikomojo meno aukšta lygį.

Leidinio įžanga paršė dail V. Valeška, pavaidindamas ją lietuviško meno evoliucija. Tačiau šis darbas atliktas kiek paviršutiniškai ir neišlaikytas savo dėstyme. Perdaug yra istorinių faktų, tarp kurų mūsų meno kelias nebeapčiuopiamas. Kartais jaučiama net objaktyvumo stoka, pvz, per griežtai smerkiama vokiečių kultūra. Autorius taip pat neprisimena mūsų liadies meno, nenagrinėja jo ryšio su dabarties menu. Besivystant mūsų menui, randasi daug įdomios medžiagos: mokyklos, kryptys, naujieji dailininkų sąjūžiai, veržimasis į vakarus, naujų meno laimėjimų jungimas su senomis tradicijomis ir jų atnaujinimas. Atrodo, kad autoriui labiau rūpėjo sustoti ties mūsų istorijos politiniais momentais, kurie, peržvelgus kūrybą, dar labiau kalbėtų apie mūsų tragiką.

Tačiau vistiek reikia džiaugtis šia knyga ir ją branginti. Ir joji tekstinė medžiaga daug pasako apie mus ir mūsų meną ir visur ir visada pasitarnaus mūsų prisistatymui svetimiesiems.

P. Jurkus.

DVI KNYGOS JAUNIMUI

Stasys Tamulaitis, SUGRĮŽIMAS, Tuebingen, Patria, 1948 m. Piešiniai P. Osmolskio.

Pulgis Andriušis, VABALŲ VESTUVĖS, Schweinfurt, Tėviškės Garsas, 1948, iliustracijos P. Osmolskio.

Vaikų literatūra yra žanras, kurį daugelis yra linkę laikyti pritaikomuoju menu. Ji skiriama pirmoje eilėje vaiko ugdymui ir todėl joje jieškoma kitokio turinio ir kitokių priemonių negu grynajame mene. Tačiau vargu ar yra toks vaikų literatūros veikalas, kuriame nebūtų ir kūrybinės, meninės apraiškos. O labai dažnai pasaka ar alegorija yra tik išviršinė forma, kurioje gyvena tikras ir dedelis meno kūrinys.

Dvi neseniai pasirodžiusios knygos: Pulgio Andriušio „Vabalų vestuvės" ir Stasio Tamulaičio „Sugrįžimas" tikrai bus mūsų tremties vaikų mylimos knygos. Tačiau, kalbant apie jas, kaip grožinės literatūros kūrinius, reiktų jas išskirti.

Stasio Tamulaičio knyga galbūt tikrai būtų galima vadinti grynąja vaikų literatūra. Suaugusio akyse ją užgriuvusios dvi didelės literatūrinės nelaimės, kurių jokiais kitais privalumais nebeatitaisysi, būtent: sentimentalumas ir neoriginalumas. Tikrai nuoširdi jos gaida ir sugyvinti „negyvieji" daiktai - žvakutė, lėlė ... - labai primena senąjį pasakorių Anderseną, o tąji istorija apie žvakutę gali būti pavadinta sulietuvinta Anderseno pasaka. Visų apsakymėlių graudumas, išskyrus „Teisma po obelim", apsunkina šią knygą net kaip ir vaikams skirtąją. Mačiau keletą vaikų, kurie, išgirdę porą jos puslapių, pasileisdavo į tokias ašaras, kad mamos tikrai turėdavo daug vargo, kol jas nušluostydavo. Aišku, tokiu atveju pražūva ir visos geros intencijos, glūdėjusios knygoje: suždinti vaikų širdyse geruosius žmogiškus jausmus - užuojautą silpnajam ir gimtojo krašto meilę. Tai būtų dvi pagrindinės didaktinės Tamulaičio apsakymėlių mintys. Jos įpavydalintos geromis priemonėmis: sklandžia kalba, gyvu dialogu, neperilgomis gamtos vaizdavimo įtarpomis. Šitie privalumai yra būtini vaikų literatūrai. Šilta ir įtikinanti yra Tamulaičio patriotinė tematika, tačiau ar neperdaug tiesiog išreiksta? Kažin ar tokiu neperkeistu mūsų aktualių vargų ir neseniai praėjusių įvykių vaizdavium galima vaiko sieloje pritvirtinti jau nykstantį, penkiu metų įspūdžiais slopinamą tėviškės atminimą. Kiekvienas kūrinys, tegu ir vaikui, reikalautų dvasinio rašytojo spektro, kuris perlaužtų tikrovę ir iš jos išskirtų, kas yra giliai teisinga ir brangu ir kas atsitiktina, nereikalinga ir perdėta.

„Vabalų vestuvės" atneša duoklę ir suaugusiam ir mažajam. Pulgis Andriušis jose pasirodo su visais savo talento privalumais ir neigiamybėmis. Gal būtų ir perdaug pasakyta: su visais privalumais, nes „Vabalų vestuvės yra miniatiura, joje maža vietos išsilieti neišsemiamai lyrikai, kuri supa aną gražiąją knygą apie ežerą. Bet gali tuojau atskirti, jog tai ta pati ranka rašė ir „Vabalų vestuvės". Tas pats didelis jautrumas gamtai, ta pati galia sutverti ją gyvą, artimą žmogui iki pačios detalės. Visi vabalai, be išimties, turi reljefingus, lietuviškus charakterius, o jų buitis, kuo gi ji skiriasi nuo mūsiško kaimo gyvenimo? Čia Pulgis Andriušis daug daugiau pasiekia nei S. Tamulaitis nuoširdus noras prabilti į žmogaus širdį daugeliu tiesioginių žodžių. Čia jis, - paprastai, atsitraukęs, - prikelia lietuvišką buitį mažame apsakymėlyje apie vabalus ir negalima prie jos nepriartėti, negalima jos nepasiilgti.

Tačiau: negalima ir nenuliūsti, vartant šią knygutę. Pulgis Andriušis liko joje feljetonistas. Žinia, feljetonas taip pat literatūrinis žanras, bet jis savyje slepia didelį pavojų priklausyti tik laikraščio puslapiams, kurie ir skirti dienos aktualijai. Šito feljetoniškumo „Vabalų vestuvėse" buvo neišvengta ar nenoréta išvengti. Jis ir suplokštino daugely vietų pasiūlėjusį į menines aukštumas apsakymėlį, o vestuvių puotos metu jį ir visai sulaužė.

D. J.

LITERATŪROS PREMIJŲ ĮTEIKIMO PARAŠTĖJE

Gražu, kai tęsiamos nepriklausomybės laikų tradicijos net tada, kai vis labiau pradedame išsisklaidyti po pasaulį. Prie tokių neabejotinai pozityvių reiškinių priskirtinos ir literatūros premijų įteikimo iškilmės, kurios tremtyje įvyksta jau trečią kartą, vasario 16 d. išvakarėse, kaip būdavo Lietuvoj. Šiais metais Lietuvių Rašytojų Draugija, glaudžiai bendradarbiaudama su vietiniu komitetu, premijų įteikimo šventę suruošė Schwäb. Gmünd lietuvių stovykloj.

Švietimo Valdybos premija buvo įteikta J. Jankui už jo novelnį „Nakties ant morų" romaną, BALFo premija - N. Mazalaitei už „Legendas apie ilgesį", Lietuvos Raudonojo Kryžiaus premija - J. Kaupui už „Daktaro Kripštuko pragare" pasakas ir Lietuvių Paštininkų S-gos (skaitytojų) premija M. Katiliškiui už „Prasilenkimo valandos" noveles. Be to „Patrijos" leidykla suteikė premiją P. Osmolskiui, kaip labiausiai nusipelniusiam knygų iliustratoriui 1948 m., o Lietuvai Vaduoti Sąjunga iš Amerikos premija pagerbė 70 metų sulaukusį tapytoją Ad. Varną.

Premijų įteikimo šventė buvo baigta „Čiurlionio" ansamblio koncertu. Šį kartą premijas gavusieji rašytojai savo kūrinių neskaitė, nes dėl ilgokų kalbų ir nemažo skaičiaus sveikinimų iškilmės ir taip perilgai truko. Nors bendrai šventė praėjo gražiai ir sklandžiai, tačiau, jei kalbų būtų buvę mažiau, ji būtų buvusi dar įspūdingesnė. Premijas gavusieji savo kūrinių ištraukas skaitė ant rytojaus per vasario 16 d. akto minėjimą.

Ta pačia proga norime pažymėti, kad 1948 m. literatūros premijos teko prozos rašytojams. Kodėl taip atsitiko, sunku pasakyti, nors, iš šalies žiūrint, atrodo, kad K. Bradūno „Apeigų" lyrika buvo verta atžymėjimo. Gal premijų komisija ją dėl to paliko nuošaly, kad K. Bradūno poezija ankstesniais dvejais metais jau buvo premijuota. Šitaip spėliodami, niekam nedarome priekaišto, tik norime drauge pabrėžti, kad praėjusių metų premijų skirstymas buvo labiau suderintas negu anksčiau, nes literatūrai premijuoti teveikė tik viena komisija. Todėl ji galėjo turėti ir vieningesnes pažiūras ir tam tikrą planą.

Tačiau ir praėjusiųjų 1948 metų premijų skirstymas nebuvo be trūkumų. Pirmiausia komisijų posėdžiai ir šiais metais nebuvo vieši. Beveik niekas iš plačiosios literatūros mėgėjų masės nežinojo nei kur posėdžiai vyko, nei kada, nei kokius motyvus turėjo komisijos nariai, pasisakydami už ar prieš vieną ar kitą veikalą. Tiesa, kad nevieši komisijos posėdžiai patiems sprendėjams yra daug patogesni, nes nevienodas nuomones galima išspręsti balsų dauguma. Tuo tarpu jei premijų komisijos posėdžiai būtų vieši, plačioji publika būtų labiau sudominta ir įvesdinta į premijuojamas knygas, nes tada kiekvienas komisijos narys būtų priverstas savo nuomonę plačiau ir nuodugniau pagrįsti. Kita vertus, vieši disputai verstų komisija premijuoti tas knygas, kurios laiku yra pasirodžiusios ir su kuriomis visuomenė jau yra susipažinusi. Tuo tarpu mūsų premijų komisijos lyg tyčia premijuoja knygas, kurios nėra dorai net iš spaudos išėjusios. Pavyzdžiui, 1947 m. Švietimo Valdybos premija vainikuotos F. Kiršos „Tolumos" plačiajai publikai tebuvo prieinamos įsigyti tik po mėnesio ar dviejų, kai premija buvo paskirta.

1948 metų premijas skirstant tuo atžvilgiu padėtis buvo geresnė. Su dviem knygom (J. Kaupo ir M. Katiliškio) ir skaitančioji publika ir recenzenai buvo gerai susipažinę. N. Mazalaitės legendos taip pat jau buvo galima gauti prieš premijavimo terminą. Tik J. Jankaus „Naktis ant morų" dar nebuvo į pasaulį paleista, nes pirmuosius jos egzemplioriusbuvo galima nusipirkti Schwäb. Gmünde per minėtą literatūros šventę, kada pati premija jau buvo paskirta. Taigi „Naktį ant morų" prieš premijavimą tegalėjo pasiskaityti tik premijų komisijos nariai, nors kituose pasaulio kraštuose dažniausiai premijos skiriamos už tuos veikalus, su kuriais visuomenė yra plačiai susipažinusi.

Jei ir mūsų premijų komisijos pernai ir šiemet būtų šitaip pasielgusios, atrodo, kad premijų paskirstymas galėjo būti kitoks negu buvo. Situo nenorime pasakyti, kad F. Kirša ir J. Jankus nebūtų verti premijų, tik drįstame kelti klausimą, ar jų premijuotos knygos yra geriausios.

Kad F. Kirša yra stiprus ir originalus lyrikas, kad J. Jankus yra vienas geriausių mūsų epikų-pasakotojų, dėl to abejoti netenka. Bet kad „Tolumos" ir „Naktis ant morų" dėl publicistikos ir aktualijų stiprios dozės turi nemenkų trūkumų, galima taip pat nesunkiai pastebėti. Tiesa, neabejojame, kad „Naktį ant morų" skaitytojai „ryja" kvapą sulaikę. Bet jie su dideliu smalsumu skaito ir skaitys tą knygą ne tiek dėl meninių jos ypatybių, kiek dėl šiurpių aktualijų ir intrygos. Palikdami „Nakties ant morų" platesnį įvertinimą kitam kartui, čia tik norime pastebėti, kad ir premijų komisija, paskubomis su J. Jankaus kūriniu susipažinusi, atrodo, taip pat buvo aktualijų paveikta. O gal ji premija norėjo atžymėti ne tiek knygą, kiek nusipelniusį rašytoją, nes iš šalies teko nugirsti, kad pernai metais premija buvo paskirta už „Tolumas", norint pagerbti F. Kiršą.

Kad nusipelniusių rašytojų pagerbimas reikalingas, dėl to ginčytis netenka. Tik atrodo, kad šitokio pagerbimo nereiktų sieti su kokia nors knyga, nes šitaip autoriui galima sudaryti tam tikrų keblumų ir nemalonumų. Man rodos, kad jų taip pat turėjo lietuvių literatūrai nemaža nusipelnęs V. Krėvė, kada paskutiniais mūsų nepriklausomybės metais valstybinę literatūros premiją laimėjo B. Brazdžionis, o V. Krėvei buvo skirta „Spaudos Fondo" premija už „Raganių", kuris, aišku, nėra geriausias V. Krėvės veikalas.

Taigi atrodo, kad mums reikia turėti ar įsteigti vieną premiją, kuria būtų pagerbiamas rašytojas ne už kokią nors vieną knygą, bet apskritai už darbus, už visą kūrybą, kaip šiais metais buvo pagerbtas dailininkas A. Varnas. Juk ir garsioji pasauly Nobelio premija taip pat skiriama už visą kokio nors rašytojo ar mokslininko kūrybą. Premija atžymėti kokią nors knygą, atrodo, labiau tinka tada, kada norima atkreipti dėmesys į kokį nors jauną tik iškylantį rašytoją.

Gal būt, kad šitos mintys keliamos pavėluotai. Gal būt kitų 1950 m. vasario 15 d. nebebus jokių premijų įteikimo iškilmių trempty. Tačiau tremtis amžinai netruks. Gal kada nors premijos vėl bus skiriamos Lietuvoj. Būtų gera, kad tada greta smulkių premijų už atskiras geras knygas atsirastų viena stambi premija, kuria būtų vieną kartą gyvenime būtų vainikuojama nusipelniusio rašytojo visa kūryba.

J. Grinius.

AKADEMINIS GYVENIMAS

Korp. Gajos suvažiavimas

Šiemet sukanka 20 metų nuo „Gajos" korporacijos isikūrimo. Šitą sukaktį atžymėti ir buvo š. m. vasario 19-22 d.d. Garmische sušauktas gydytojų filisterių ir medicinos studentų korporacijų suvažiavimas. Ta proga buvo susirinkę 26 filisterių ir 25 studentų atstovai. Dr. D. Jasaitis skaitė paskaitą apie „Gajos" uždavinius, prof. Meškauskas - „Gajos" įsikūrimą, dr. K. Ambrozaitis - „Gajos" veiklą okupacijų metu. Šalia to buvo nagrinėta ir kai kurios mokslo problemos: prof. Meškauskas - „Strumos problema debarties metu", prof. Stankaitis - „Rehzos faktorius ir jo reikšmė medicinai", kun. prof. A. Šidlauskas - „Medicina ir religija".

Per dvidešimt metų „Gajos" korporacija yra išaugusi į stiprų vienetą, davusi visuomenei gerų specialistų, tvirtų moralinių asmenybių. Okupacijų metu ji sudėjo nemažas aukas bendram tėvynės labui, o tremtis jos nepalaužė. Jos nariai sustiprėjo, užsigrūdino ir pasiryžo kovoti už nelygstamus ateitininkijos idealus. Ypač skatinamas narių geras profesinis pasiruošimas, kad būtų galima išlaikyti naikinamos tautos likučius ir kad pati tauta augtų sveika ir gaji. Tuo tikslu jie pasižada moralės principuose, gydytojo etikos problemos sprendime, ypač negimusios gyvybės žudymo klausime, laikytis besąlyginiai lietuvio kataliko gydytojo tradicijų, nepaženklinti tikrosios žmogaus vertės.

Pakilioje ir darbingoje nuotaikoje praėjęs suvažiavimas išleidžia savo korporacijų narius į pasaulį, uždėdamas jiems moralinę pareigą rūpintis naujaisiais broliais ir seserimis, padėti jiems kuo geriausiai pasiruošti savo profesijai, palaikyti ryšį su vadovybe, stiprinti ateitininkijos pasaulėžiūros ugdymą ir besąlygiškai jungtis į bendrą kelią Laisvai Nepriklausomai Demokratiškai Lietuvos Valstybei atkurti.

Studentų Ateitininkų žiemos stovykla

Jau kuris laikas, kaip Studentų Ateitininkų Sąjunga rengia savo žiemos ir vasaros stovyklas. Praeitą vasarą dėl ekonominių sąlygų stovykla negalėjo įvykti. Tai šiai žiemai buvo padėtos namažos pastangos, ir stovykla įvyko nuo vasario 23 iki kovo 2 d. Garmische. Ir ši stovykla būtų sudužusi į įvairius sunkumus, jei nebūtų pagelbėję „Pax Romana". Tuo reikalu valdybos atstovai lankėsi Šveicarijoje. „Pax Romana" parėmė stovyklaujančius, duodama net 100 pakietėlių, ir padėdama išrūpinti iš vyriausios IRO vadovybės visiems stovyklaujantiems nemokamus bilietus. Garmischo lietuvių stovykla davė patalpas ir nakvynes. Taip net iš tolimiausių universitetinių miestų (maždaug iš 22 vietovių) galėjo suvažiuoti virš 120 studentų darbui, žiemos sportui ir poilsiui.

Šitoji stovykla buvo skirta šeimos ir katalikiškosios akcijos problemoms nagrinėti. Buvo parengtas ištisas paskaitų ciklas. Šeimos problemoms buvo skirta šios paskaitos: Prof. Dr. Maceina - „Šeimos laimė ir jos tragika" (paskaita turėjo tris dalis- pirma bendra visiems, antra - mergaitėms, trečia vyrams); kun. Dr. J. Vaišnora - „Krikščioniškosios santuokos pagrindai", kun. V. Pikturna - „Mišrių šeimų problema". Katalikiškąją akciją ir aktualiuosius dabarties klausimus nagrinėjo kun. prof. St. Yla savo dviejose paskaitose: „Naujieji katalikiški sąjudžiai V. Europoje" ir „Lietuviškųjų tradicijų išlaikymas išeivijoje".

Po paskaitų ciklo, vasario 27 dieną, sekmadienį, įvyko Studentų Ateitininkų Sąjungos iškilmingas posėdis, kurį pagerbė savo atsilankymu ir pasakė sveikinimo kalbas aukšti svečiai: Dr. Kirchner, buvęs „Pax Romana" sekretorius, dabar tvarkąs studentų pagalbos reikalus Vokietijoje, (jis pasveikino suvažiavimą ne tik „Pax Romana" vardu, bet ir nuo kelių tarptautinių studentų sąjudžių); Dr. Eeagen, amerikiečių karinės valdžios atstovas prie Bavarijos; prof. Dr. A. Wenzl, Müncheno universiteto prorektorius. Posėdis buvo baigtas specialiu koncertu, kurio programa atliko smuikininkas Iz. Vasyliūnas, čelistas Saulius ir pianistas Ružickis.

Müncheno un-to prorektorius prof. Dr. A. Wenzl, didelis lietuvių bičiulis, stovykloje svečiavosi bent tris dienas ir vieną vakarą studentams paskaitė paskaitą apie egzistencializmą.

Stovykloje taip pat apsilankė įvairių svečių: Vyriausias Sielovados Tvarkytojas kan. F. Kapočius, BALFo, LTB atstovai ir pasakė sveikinimo kalbas.

Užgavėnių proga patys stovyklautojai vietiniai visuomenei davė muzikos, dainos ir poezijos koncertą.

Stovyklos gyvenimas prasidėdavo rytmetį pamaldomis, kurias laikė ar Sąjungos dvasios Vadas kun. V. Pikturna, ar Tėvas V. Gutauskas SJ. Dienos metu šalia paskaitų buvo surandama laiko sportui, kopimui į kalnus ir įvairių vietovių lankymui. Vakare po visų darbų buvo skaitomas jumoro laikraštėlis ir diena baigiama vakarinėmis maldomis.

Vasario 28 dieną prasidėjo suvažiavimo posėdis. Buvo renkama nauja Sąjungos valdyba, diskutuojama dėl tolimesnės veiklos ir pasisakoma kai kuriais organizacijos bei drausmės reikalais. Visų draugovių ir atskirų vienetų atstovai perrinko valdybą ir jos centrą perkėlė iš Müncheno į Tübingeną. Padėjus ryžiui su užsieniu, su kitų tautų studentų organizacijoms, tam reikalui sudarytas atskiras ušsienio komitetas su centru Münchene.

Stovykla praėjo geroje nuotaikoje, ir visi studentai išsiskirstė nusiteikę dirbti, gilintis į savo ideologiją, nešti krikščioniškąją mintį į visą gyvenimą, išeivijoje neišsiblaškyti, visur ir visada remti mūsų tautos reikalus.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

• VILNIUS THE CAPITAL OF LITHUANIA. By T. J. Vizgirda, Architect. 105 Illustrations. Lithuania - Country and Nation II.

• Kristijonas Donelaitis METAI. Spaudai paruošė J. Ambrazevičius, iliustravo medžio raižiniais V. K. Jonynas. Tai V K. Jonyno iniciatyva pakartotas tremtyje 1940 metų Švietimo Ministerijos leidinys.

• PETRAS KIAULĖNAS. Preface de Maurice Scherer. Edition „Patria" Tübingen. Gausiai iliustruota monografija prancūzų, anglų ir vokiečių kalbose.

• Jonas Grigolaitis NACIŲ PRAGARE Kalinio Nr. 40627 išgyvenimai nacių koncentracijos stovyklose 1941 - 1945 metais. Išleido „Mūsų Kelias" 1948 m. Kaina 4 DM, viršelio piešinys dail. A. Rūkštelės. 238 psl.

• NAUJOJI AUŠRA. Mėnesinis lietuvių kultūros žurnalas, 1948 m., gruodis, Nr. 1 (10) II metai. Redaktorius Anatolijus Kairys. Redakcijos adresas: 7029 S. California Ave., Chikago 29, Ill. USA

• ŽINGSNIAI Kultūros žurnalas. 1948, spalis, Nr. 15, 64 psl. Redakcijos adresas: (2) Diepholz, Litauisches Lager, Britische Zone.

• Gražina Krivickiene ir Viktoras Petravičius DAINOS. VIEUX CHANTS. Fribourg en Bresgau, 1949.

AIDU atstovai

J. Amerikos Valstybėse: Ignas Malinauskas, 241 Lincoln St., Waterbury 76, Conn.

Anglijoje: J. Dėdinas, Full Sutton Hostel, Stamford Bridge, Nr. York.

Kanadoje: St. Dargis, 99 Gorevale Ave, Toronto 3, Ont.

Argentinoje: Vytautas Namikas, Charlione 1011, Pineyro, Bs. Aires.

Australijoje: Valerijus Gražulis, Railway Station, Exeter N. S. W.

Atskiro numerio kaina: J. Amerikos Valstybėse ir Kandadoje 1 dol., Anglijoje 4 šilingai ir Australijoje 6 šilingai.

AIDAI - Lithuanian Monthly Cultural Magazine - ECHOES

Published under EUCOM
Civil Affairs Division Authorisation for United Nations
Displaced Persons Publication
No. Un DP 204, 24 March, 1949
Editor and publisher — Povilas Gaučys
DP Camp Hanau
Printed by Schwertschlag, Fellbach
Circulation: 2000
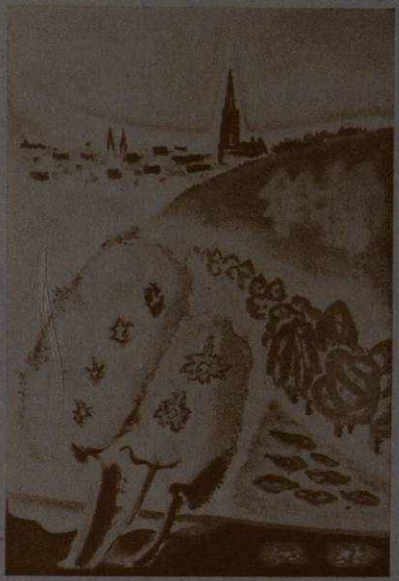
Leidėjas — Povilas Gaučys
Redaktoriai: Jonas Grinius ir Paulius Jurkus
Redakcijos narys Jungt. Amer. Valst. Juozas Lančka
Redakcijos ir Administracijos adresas:
(14 a) Schwäbisch Gmünd, Bismarckstr. 1
Atskiras numeris 3 DM